Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародних економічних відносин»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
«____» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої освіти
на тему
«Вплив європейської інтеграції на економіки країн Східної Європи»

Виконала здобувачка вищої освіти
_2_ курсу, групи МЕВ-22м(1,4)
ОПП «Міжнародні економічні відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
_____ Нос Ю.А.
«____» _____ 2024 р.

Керівник роботи
д.е.н., професор
_____ Іван МИЦЕНКО
«____» _____ 2024 р.

Рецензент _____
_____

м. Кропивницький

Центральноукраїнський національний технічний університет
Факультет Економічний
Кафедра Міжнародних економічних відносин
Рівень вищої освіти Магістр
Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Іван МИЦЕНКО
«____»_____ 2023 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗДОБУВАЧКИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Нос Юлії Андріївни
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи
Вплив європейської інтеграції на економіки країн Східної Європи

2. Керівник роботи
Миценко Іван Михайлович д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту_____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою дослідження є комплексна оцінка наслідків поглиблення євроінтеграції в країнах Східної Європи та огляд їх впливу на економіку країн цієї території.

Завдання: - надати характеристику основних етапів та проаналізувати логіку євроінтеграційних подій; - провести загальну оцінку балансу переваг і засобів євроінтеграції для країн Східної Європи; - систематизувати методичні підходи до емпіричної оцінки впливу економічної інтеграції; - провести дослідження теоретичних аспектів ефекту «локомотива» у зовнішній торгівлі; - здійснити аналіз особливостей руху капіталу в інтегрованих країнах; - провести емпіричну оцінку впливу економічної інтеграції на економіку країн Східної Європи; - окреслити перспективи еволюційної інтеграції в країнах Східної Європи; - визначити причини напруженості у відносинах між різними країнами Східної Європи (Польща, Угорщина) та «старої» Європи.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	проф. Миценко І.М.		
Розділ 2	проф. Миценко І.М.		
Розділ 3	проф. Миценко І.М.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження	01.06.2023-01.08.2023	
2	Розробка завдання на випускну кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	02.08.2023-15.08.2023	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	16.08.2023-03.09.2023	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	04.09.2023-06.10.2023	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	07.10.2023-23.10.2023	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	24.10.2023-11.11.2023	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	12.11.2023-30.11.2023	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення випускної кваліфікаційної роботи	01.12.2023-10.12.2023	
9	Отримання відгуку наукового керівника	11.12.2023-31.12.2023	
10	Перевірка на плагіат	01.01.2024-10.01.2024	
11	Зовнішнє рецензування роботи	11.01.2024-21.01.2024	
12	Захист випускної кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії	23.01.2024	

Дата видачі завдання
«____»_____ 2023 року

Підпис керівника

_____ _____
(прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання
«____»_____ 2023 року

Підпис здобувача

_____ _____

АНОТАЦІЯ

Вплив європейської інтеграції на економіки країн Східної Європи. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “магістр” за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» зі спеціальності «Міжнародні економічні відносини» − Центральноукраїнський національний технічний університет. − Кропивницький. − 2024.

У роботі розглядаються тенденції та проблеми розвитку інтеграційних процесів у країнах Східної Європи та їх вплив на економічний розвиток. Визначено основні етапи євроінтеграційного процесу та логіку подій під час формування спільного європейського ринку. Зроблено загальні оцінки балансу інтересів і шляхів європейської інтеграції країн Східної Європи. Систематизовано методичні підходи до емпіричної оцінки впливу економічної інтеграції. Розглянуто також теоретичні аспекти дослідження ефекту «локомотива» у зовнішній торгівлі. Проаналізовано характеристики руху капіталу в інтегрованих одиницях. Проведено емпіричні оцінки впливу економічної інтеграції на економіку країн Східної Європи. Описано перспективи еволюційної інтеграції в країнах Східної Європи. Досліджено причини напруженості у відносинах між східноєвропейськими країнами (Польщею та Угорщиною) та «старою» Європою. Підтверджено перспективи євроінтеграції країн Південної Європи. Визначено основні напрями адаптації позитивного досвіду економічного розвитку та євроінтеграції країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) до сучасних умов України.

Ключові слова: європейська інтеграція, економічний розвиток, країни Східної Європи, ефекти міжнародної інтеграції, ефект «локомотиву», конкурентоспроможність економіки.

ANNOTATION

The Impact of European Integration on the Economies of Eastern Europe. − Manuscript.

Qualification Work for Obtaining a Higher Education Degree "Master" in the Educational-Professional Program "International Economic Relations" in the Specialty "International Economic Relations". – Central Ukrainian National Technical University. Kropyvnytskyi. - 2024.

The work examines the trends and problems of the development of integration processes in the countries of Eastern Europe and their impact on economic development. The main stages of the European integration process and the logic of events during the formation of the common European market are defined. General assessments of the balance of interests and ways of European integration of Eastern European countries have been made. Methodical approaches to the empirical assessment of the impact of economic integration are systematized. The theoretical aspects of the study of the "locomotive" effect in foreign trade are also considered. The characteristics of capital movement in integrated units are analyzed. Empirical assessments of the impact of economic integration on the economies of Eastern European countries have been carried out. The prospects of evolutionary integration in the countries of Eastern Europe are described. The causes of tension in the relations between Eastern European countries (Poland and Hungary) and "old" Europe are studied. The prospects of the European integration of the countries of Southern Europe have been confirmed. The main directions of adaptation of the positive experience of economic development and European integration of the countries of Central and Eastern Europe (CEE) to the modern conditions of Ukraine are determined.

Key words: European integration, economic development,Eastern European countries, effects of international integration, the “locomotive” effect, competitiveness of the economy.

ЗМІСТ

ВСТУП..... 7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА КРАЇНИ СХІДНОЇ ЄВРОПИ..... 11
1.1. Еволюція та головні етапи європейської інтеграції…..... 11
1.2. Переваги та недоліки європейської інтеграції для країн Східної Європи..... 20
1.3. Методологічні засади аналізу ефектів економічної інтеграції.... 32
Висновки до розділу..... 42

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ..... 44
2.1. Аналіз ефектів прискореного зростання у зовнішній торгівлі в умовах міжнародної інтеграції..... 44
2.2. Аналіз потоків капіталу в інтеграційних утвореннях..... 52
2.3. Емпірична оцінка впливу економічної інтеграції на економіки країн Східної Європи..... 63
Висновки до розділу..... 73

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ..... 75
3.1. Перспектива розвитку інтеграційних процесів в країнах Східної Європи..... 75
3.2. Напрямим збалансування відносин між окремими країнами Європи..... 82
Висновки до розділу..... 92

ВИСНОВКИ..... 94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 100
ДОДАТКИ..... 110

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Інтеграція країн Східної Європи до Європейської спільноти може підтвердити сильний безпосередній вплив факторів євроінтеграції на процес формування громадянського суспільства в країнах регіону. Нинішнє розширення Європейського Союзу є безпрецедентним з точки зору членства країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ), які донедавна належали до постсоціалістичної соціально-політичної системи. У цьому контексті існують взаємовиключні погляди на наслідки європейського розширення. На думку європейських оптимістів, приєднання до ЦСЄ має надзвичайно позитивні наслідки як для старих, так і для нових держав-членів. Водночас європеїсти вважають, що рішення про розширення ЄС ухвалили політичні еліти і що необхідність відповідати критеріям членства в ЄС є процесом, який формує демократичне суспільство.штучність у країнах ЦСЄ.

Переваги європейської інтеграційної асоціації – це переваги процесу інтеграції, який розпочався на європейському континенті в другій половині 20 ст., в економічній сфері він зараз трансформувався в глибокий і політичний процес, об'єднаний на основі загальнодемократичних цивілізаційних цінностей. Європейський інтеграційний процес країн Східної Європи вимагає адаптації їхньої економічної політики до вимог та сучасних інституційних, соціальних та економічних параметрів Європейського Союзу на основі системних перетворень національної економіки. Це пристосування СЕЕС передбачає адаптацію його законодавчих, нормативних, соціально-економічних та інституційних компонентів до вимог ЄС. Вступ до Європейського Союзу автоматично передбачає високий рівень розвитку економічної, політичної та соціальної системи, а досягнення критеріїв вступу підносить країну-кандидата до вищих стандартів, оскільки євроінтеграційні процеси торкаються майже кожної сфери суспільного життя, а це тому без

якісної трансформації суспільства досягти критеріїв приналежності, розроблених лише на технічному рівні, практично неможливо.

Україна стала асоційованим членом ЄС у дуже складний період історії країни. У процесі протидії зовнішній агресії, подолання системної економічної кризи, зміцнення держави та подолання її наслідків надзвичайно важливо забезпечити максимально позитивний вплив євроінтеграції на розвиток української економіки. Європейський вибір фактично став фундаментом національної єдності на основі ідей глобальної національної модернізації. Забезпечення всім громадянам України конституційних прав є першочерговим і найсерйознішим завданням України як асоційованого члена ЄС.

Вітчизняні та зарубіжні вчені В. Копійка, Н. Антонюк, Н. Мусис, Д. Дайнен, О. Краєвська, Ю. В. В. Вардовський, П. Гаюдуки, П. Саблук, О. Шубравська, А. Філіпенко, Г. Черевко, В. Юрчишин та ін. досить грунтовно проаналізували проблеми європейської інтеграції країн ЦСЄ. Крім того, питанням ефективності євроінтеграційних процесів у різні періоди вітчизняні та зарубіжні вчені присвятили багато наукових досліджень. Водночас, враховуючи важливість даного питання, необхідно постійно науково аналізувати та осмислювати європейський вибір України як важливий чинник процесу системної трансформації економіки. Дискусійність і складність даного питання зумовили актуальність і вибір теми кваліфікаційної перевірочної роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є комплексна оцінка наслідків поглиблення євроінтеграції в країнах Східної Європи та огляд їх впливу на економіку країн цієї території. Для досягнення поставлених цілей в роботі визначено такі **завдання**:

- надати характеристику основних етапів та проаналізувати логіку євроінтеграційних подій;

- провести загальну оцінку балансу переваг і засобів євроінтеграції для країн Східної Європи;

- систематизувати методичні підходи до емпіричної оцінки впливу економічної інтеграції;

- провести дослідження теоретичних аспектів ефекту «локомотива» у зовнішній торгівлі;

- здійснити аналіз особливостей руху капіталу в інтегрованих країнах;

- провести емпіричну оцінку впливу економічної інтеграції на економіку країн Східної Європи;

- окреслити перспективи еволюційної інтеграції в країнах Східної Європи;

- визначити причини напруженості у відносинах між різними країнами Східної Європи (Польща, Угорщина) та «старої» Європи.

Об’єктом дослідження є вплив євроінтеграційного процесу на процес розвитку та економічної трансформації в країнах Східної Європи.

Предметом дослідження є взаємний вплив процесів європейської інтеграції на економічний розвиток й процеси трансформаційних змін у країнах Східної Європи.

Методи дослідження. Методологічною основою кваліфікаційної роботи є історико-логічний та системно-структурний підходи до аналізу цілісних процесів і зв'язків, індуктивний, дедуктивний, порівняльний методи, порівняння та статистика. Проведене дослідження також базується на емпіричному кореляційно-регресійному аналізі, який використовується при аналізі впливу європейської інтеграції на економіку країн Східної Європи.

Інформаційну базу дослідження складають офіційні документи та інші норми Європейського Союзу, статистична інформація Євростату та Національного бюро статистики України, офіційні документи державних органів різних країн Країни Східної Європи, Мінекономрозвитку, Міністерство фінансів Національного банку України, звіти та аналітичні

публікації міжнародних організацій, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених.

Результати дослідницької роботи можуть бути використані в практичній діяльності громадських організацій країн Східної Європи та України, діяльність яких пов’язана з розробкою та реалізацією економічної політики.

Структура кваліфікаційної роботи та її обсяг. Структура визначених завдань та обгрунтування проблем, які є предметом даного наукового дослідження, їх дискусійність та системність, зумовили загальну логіку й структуру кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладений на 92 сторінках, включаючи 10 таблиць, 19 рисунків, 2 додатки на 3 сторінках. Список використаних джерел на 10 сторінках складається з 101 найменувань.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА КРАЇНИ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

1.1. Еволюція та головні етапи європейської інтеграції

Враховуючи прагнення України стати повноправним членом Європейського співтовариства, важливо з'ясувати основні етапи та логіку інтеграційних подій у Європі, оскільки теорія та історія інтеграційної Європи дозволяє визначити зміст та форму співтовариства. брати. у майбутньому, розкриваючи роль держав-учасниць і наднаціональних організацій у цьому процесі. Ідея об'єднання європейських країн шляхом їх об'єднання в єдину спільноту виникла ще в Римській імперії, а подальші спроби об'єднання носили примусовий характер і здійснювалися такими діячами, як Карл Великий, Наполеон Бонапарт або лідер нацистської Німеччини. [9]. Проблему інтеграції на європейському континенті зачіпали також такі видатні мислителі, як В. Гюго та Ж.-Ж. Руссо, Е. Кант та ін. Хоча пропозиції щодо європейського об'єднання не є принципово новими, саме після Другої світової війни процес інтеграції на всьому європейському континенті, який започаткував формування ЄС у його нинішньому вигляді, можна вважати найуспішнішою спробою інтеграції в Європі.

Термін «інтегративність» був введений у повсякденний вжиток у 1920-х роках вченими Г. Кельзеном, Д. Шиндлером і Р. Шмедом, чия наукова діяльність будувалася на дослідженнях попередників (особливо Е. Дюркгейма). На думку А. Єрмолаєва [67, с. 74], інтеграція як економічне явище виникла в середині XIX ст., але як остаточно формалізований процес зародилася лише в другій половині XX ст. У контексті аналізу суспільних відносин ці автори розуміють поняття «інтеграція» як об'єднання людей чи країн у соціально-політичну спільноту.

Американський координатор «плану Маршалла» П. Гофман [28, с. 79-84] застосував термін «європейська економічна інтеграція» до процесу створення та формування наднаціонального економічного співтовариства в

Європі наприкінці 1940-х – на початку 1950-х років. 20 століття У 1950-х роках існувала значна різниця між категорією «інтегрований» і термінами, які найчастіше використовувалися як синоніми. Слід зазначити, що цей процес є дуже складним, оскільки інтеграцію в неформальних формах, які вона представляє, можна вивчати лише на прикладі європейських співтовариств [29]. Фактично було визнано, що без державного втручання у формування наддержавних структур не обійтися, які відіграватимуть подвійну роль: по-перше, ініціюватимуть заходи, спрямовані на зміцнення інтеграції, а по-друге, будуть запобігати надмірній концентрації влади. . на рівні громадських організацій. У цьому контексті питання про політичний чи економічний характер інтеграції трансформувалося у питання про визначення пріоритету політичної чи економічної інтеграції.

У процесі дослідження європейської інтеграції важливого значення набуває визначення її характеристик. Це досить складне завдання, оскільки поняття «інтеграція» фактично є дуже монополізованим Європейським Союзом і значне навантаження на нього безпосередньо залежить від розвитку подій в ЄС. Слід зазначити, що дана проблематика в економічній літературі розроблена досить повно. Окремі автори, особливо О.І. Тригуб [91, с. 150], на основі аналізу політики ЄС вони роблять висновок про певні особливості інтеграційного процесу в Європейському Союзі, які не завжди притаманні іншим інтеграційним об’єднанням.

Слід підкреслити, що в сучасному розумінні євроінтеграція є феноменом XX ст. Такі вчені, як Ж. Моне, Ф. Аденауер, П.-А. Спаак стверджують, що для європейців концепція «європеїзму» є найконструктивнішою ідеєю століття і що нинішні обставини змушують їх поєднувати досвід, зусилля, вміння та енергію для досягнення спільних інтересів [69, с. 212].

У повоєнний період у Європі характер регіональної інтеграції є синонімом об’єднавчого процесу. Ю.В. Палагнюк [76, с. 77] вважає, що

процес регіональної інтеграції є наступним етапом після національної. Тобто, досягнувши високого рівня в процесі національного державотворення, розвинені країни переходитимуть на більш високий рівень розвитку. Теоретичні аспекти європейської інтеграції слід згрупувати в «політичний» та «економічний» напрями. Аналіз євроінтеграційних процесів у рамках політико-економічних теоретико-методологічних підходів визначається тим, що ЄС характеризується двома основними інтеграційними схемами: політичною та економічною. Таким чином, економічний сектор ЄС виражається в таких процесах, як: загальна економічна інтеграція ЄС, формування Економічного та валютного союзу (ЄС) ЄС, формування спільного ринку. Сфера політичної інтеграції є більш складним процесом, оскільки включає структурні питання спільної політики безпеки, зовнішньої політики та оборони. Тому поєднання чи навіть синтез різних інтеграційних підходів виявляється дуже корисним перед новими викликами європейської інтеграції.

Розглядаючи етапи становлення та розширення ЄС, слід зазначити, що країни-засновниці ЄС підписали засновницькі договори трьох утворень: Європейського об'єднання вугілля та сталі (1951 р.), Європейського об'єднання вугілля та сталі (1951 р.).), Європейське об'єднання вугілля та сталі (1951 р.) Європейська економіка та Євроатом. (1957). Ці установчі договори підписали Франція, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Люксембург та Італія. Держави-засновники ЄС ще при його заснуванні передбачили можливість збільшення кількості членів і включили в преамбулу Римського договору (сьогодні стаття 49 Договору про Європейський Союз) загальні принципи їх прийняття: «Будь-яка європейська країна, яка поважає принципи демократії, свободи, прав людини та фундаментальних свобод, а також верховенство національного права, може подати запит на членство в ЄС. З цією метою запит держави передається до Ради для прийняття рішення, яке приймається одноголосно після консультації з Комісією, а також після

отримання схвалення за умови абсолютної більшості голосів членів Європейського парламенту. [шістдесят сім].

Європейський Союз залучав нових членів у шість етапів, які систематизовані у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Еволюційні етапи розширення Європейського Союзу

Дата	Подія
9 травня 1950 року	Міністр Міністерства закордонних справ Франції Робер Шуман подав свої пропозиції щодо об'єднання Європи, відомі як план Шумана. Цю подію вважаєть початком європейської інтеграції, що в кінцевому підсумку привело до створення Європейського Союзу.
23 липня 1952 року	За Паризьким договором 1951 р. була створена Європейська спільнота з вугілля та сталі (ЄСВС). Засновники ЄСВС: Бельгія, Франція, Нідерланди, Німеччина, Люксембург та Італія.
1 січня 1958 року	Країни-члени ЄСВС заснували за Римськими договорами Європейську економічну спільноту (ЄЕС), що перетворилась пізніше на Європейську Спільноту (ЄС) та Європейську спільноту з атомної енергії (Євратом).
1 січня 1973 року	Перший етап розширення — Велика Британія, Ірландія та Данія приєднались до ЄЕС. У Норвегії проти членства в ЄЕС проголосувала більшість населення.
1 січня 1981 року	Другий етап розширення — до ЄЕС приєдналась Греція.
1 лютого 1985 року	Зі складу ЄЕС вийшла Гренландія (самоврядна з 1979 р).
1 січня 1986 року	Третій етап розширення – Португалія та Іспанія приєднались до ЄЕС.
3 жовтня 1990 року	Об'єднання Німеччини – НДР об’єдналась з ФРН, об’єднана ФРН стала частиною ЄЕС.
1 листопада 1993 року	Формальне створення Європейського Союзу
1 січня 1995 року	Четвертий етап розширення — Австрія, Швеція і Фінляндія приєднались до ЄС, а у Швейцарії і Норвегії проголосували проти членства в ЄС.
1 травня 2004 року	П'ятий етап розширення (частина І): Естонія, Литва, Латвія, Кіпр, Мальта, Польща, Словенія, Словаччина, Чехія і Угорщина приєдналися до ЄС.
1 січня 2007 року	П'ятий етап розширення (частина ІІ) – Румунія та Болгарія приєднались до ЄС.
1 липня 2013	Шостий етап розширення (частина І) – до ЄС приєдналась Хорватія.
31 січня 2020	Зі складу ЄС вийшла Велика Британія.

Джерело: узагальнено автором за: [19]

П'ятий період розширення ЄС у 2004 році став найбільшим періодом розширення ЄС. Мальта та Кіпр увійшли до ЄС разом із 8 країнами ЦСЄ: Польщею, Словаччиною, Чехією, Литвою, Латвією, Естонією, Угорщиною та Словенією, тоді ЄС налічував 25 членів. Під час другої фази п’ятої фази

розширення у 2007 році до ЄС було прийнято ще дві країни – Румунію та Болгарію. Під час шостого етапу розширення ЄС у 2013 році Хорватія приєдналася до ЄС.

Як робить висновок В.В. Копійка [72, с. 214], процес розширення ЄС суттєво вплинув на макроекономічні показники розвитку європейської спільноти. Таким чином, період розширення 2004 та 2007 рр супроводжувалося значним падінням рівня ВВП на душу населення в ЄС. Після приєднання до ЄС 10 нових членів (Кіпр, Мальта, Естонія, Латвія, Литва, Словаччина, Чехія, Польща, Словенія та Угорщина) загальна чисельність населення ЄС зросла до 456,5 мільйонів осіб, а рівень населення в середньому становить 456,5 мільйонів. Люди. ВВП на душу населення на кінець 2003 р. становив 21,5 тис. дол. США – до 19,8 тис. доларів США [15; 16]. Зі вступом Румунії, Болгарії та Хорватії до ЄС (у 2007 та 2013 роках) населення ЄС-28 зросло до 504,3 млн осіб. У Болгарії та Румунії ВВП на душу населення становить лише 33% від середньоєвропейського, тоді як у Польщі цей показник становить 50%. Загалом приєднання 12 нових країн збільшило територію ЄС на 34%, населення – на 28%, а ВВП – на 4-5% [32]. Хорватія, яка приєдналася до ЄС у 2013 році, бере участь у шостому етапі розширення за програмою «10+2+1». У період 2004-2008 рр. номінальний приріст ВВП ЄС відбувався значними темпами, в основному через підвищення обмінного курсу євро та швидке зростання цін на активи. За даними МВФ, номінальний ВВП країн ЄС у 1995 р. становив 6,3 трлн дол. США збільшився до 8,4 трлн дол. США в 2004 р. 12,4 трлн дол. США в 2007 р. 15,3 трлн дол. США у 2013 році та 16,5 трлн дол. США у 2015 р. [32].

А.В. Єрмолаєв вказує [67, с. 23], що європейська інтеграція – це процес політичної, економічної, правової, культурної та соціальної інтеграції європейських країн.

Таблиця 1.2

Головні етапи розвитку Євросоюзу від часу його заснування

Сфера інтеграції	Період	Суть інтеграційного етапу
Зона вільної торгівлі	1958-1967 роки	Переваги даного типу інтеграції доповнені у 1962 р. узгодженням дій у сфері АПК.
Митний Союз	1968-1986 роки	Реалізація його принципів супроводжується розширенням сфери узгоджених дій. Це: технологічний розвиток, охорона навколишнього середовища, наукові дослідження. Починається інтеграція у сфері валютно-фінансових відносин.
Єдиний внутрішній ринок	1987-1992 роки	У відповідності з Єдиним європейським актом, який набрав чинності 1 липня 1987 р., держави-учасниці усували останні фізичні, фіскальні та технічні бар'єри на шляху пересування товарів і факторів виробництва. Від процесів узгодження дій у певних галузях перейшли до реалізації єдиної політики. Тепер вона також стосувалась і регіональних і соціальних питань, енергетики та галузей транспорту. Економічна інтеграція була доповнена співробітництвом у сфері оборонної та зовнішньої політики.
Економічний та валютний союз	від 1993 року і до сьогоднішнього дня	У відповідності до Маастрихтського договору про Європейський Союз (1992 р.) єдиний внутрішній ринок було доповнено форсованням розвитку валютного союзу. У лютому 2002 р. Було введено єдину валюту ЄС – євро, сформовано єдиний економічний простір, створено єдиний Європейський центробанк.

Джерело: узагальнено автором за [66; 72]

Тиркус Ю С. [89, с. 102] зазначає, що європейська інтеграція відбувається з різною швидкістю, через те, що не всі країни-члени можуть або хочуть інтегруватися однаковими темпами. За цих умов необхідно узгоджувати інтереси різних груп країн, звідси термін «Європа на різних швидкостях» (з англ. Multi-Speed Europe), що використовується для позначення ідеї можливості інтегрувати різні тарифи для різних держав. Держави-члени, які мають спроможність і бажання, за згодою всіх інших держав можуть швидше просуватися вперед у процесі інтеграції в певних сферах. Різні темпи інтеграції на рівні ЄС проявляються в нерівній участі держав-членів у європейських договорах (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Участь країн ЄС у європейських договорах

Країна	Єврозона	ЄЕЗ	Шенген	Патенти	Символи Європи	AFSJ	Prüm	CSDP	CFR
Австрія	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Бельгія	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Болгарія	с	+	с	+	+	с	+	+	+
Хорватія	с	о	с	о	о	+	о	+	+
Кіпр	+	+	с	+	+	+	о	+	+
Чехія	с	+	+	+	о	+	о	+	+
Данія	о	+	+	+	о	о	о	о	+
Франція	+	+	+	+	о	+	+	+	+
Італія	+	+	+	+	+	+	с	+	+
Іспанія	+	+	+	о	+	+	+	+	+
Швеція	с	+	+	+	о	+	с	+	+
Велика Британія	о	+	о	+	о	о	о	+	о

Джерело: побудовано автором за [66; 72]

Слід зазначити, що процес ратифікації угод досить тривалий, що можна пояснити наявністю в європейських угодах так званих «змішаних» пунктів, які мають бути затверджені Європейським парламентом. країн-членів ЄС і парламентів країн-кандидатів, а також існуючі розбіжності в оцінці важливості цих угод. Якщо підписання європейських угод з країнами Вишеградської групи відбулося 16 грудня 1991 року, то остаточна ратифікація з Угорщиною та Польщею відбулася лише в лютому 1994 року. Після розпаду Чехословаччини в січні 1993 року було підписано нові відповідні угоди. було підписано. окремо зі Словаччиною та Чехією у жовтні 1993 р. У 1993 р. Європейський Союз підписав аналогічні угоди з Румунією та Болгарією, потім зі Словенією та країнами Балтії [72].

Однією з важливих інтеграційних угод ЄС є Маастрихтська угода, підписана 11 грудня 1991 року. Згідно з Маастрихтським договором функції ЄС передбачають [19]:

- співробітництво у сфері внутрішнього права та юстиції;

- здійснювати спільну політику безпеки та спільну зовнішню політику;

- співробітництво в економічній та соціальній сферах (крім Великобританії).

Завдяки цій Угоді, яка набула чинності з 1 листопада 1993 р., ЄС зробив крок до створення Економічного та валютного союзу (ЄВС), який передбачає: впровадження єдиної монетарної політики По-перше, створення спільної валюти (євро), встановлення нова установа: Європейський центральний банк (ЄЦБ). З 1 листопада 1993р. так зване європейське співробітництво почали називати Європейським Союзом. Основними цілями ЄС є [46]:

- сприяти сталому та збалансованому економічному розвитку держав-членів ЄС шляхом посилення економічної та соціальної взаємодії, ліквідації внутрішніх кордонів, створення економічного та валютного союзу (ЄВС) та прийняття єдиної валюти;

- посилити захист інтересів і прав громадян країн-учасниць шляхом застосування прав громадянства Європейського Союзу;

- підвищення рівня ефективності європейських агентств та механізмів співробітництва;

- посилення співробітницької ролі Європи на міжнародному рівні шляхом впровадження єдиної зовнішньої політики та політики безпеки;

- тиражувати та покращувати національний добробут;

- створення міцного союзу народів в об'єднаній Європі.

Фіалко А. [94] зазначає, що в межах ЄС у багатьох сферах держави-члени змушені були перейти від координації дій та заходів національних урядів до впровадження спільної політики. Для досягнення цієї мети в 1997 році держави підписали нову угоду – Амстердамську угоду, основними напрямами якої є:

- свобода праці, пересування та громадянства;

- підвищення рівня ефективності інституційних структур ЄС з урахуванням майбутнього розширення Співтовариства;

- надати більшого значення європейському голосу на міжнародному рівні.

У 1997 р. (12-13 грудня) в Люксембурзі відбувся саміт Європейської ради, раніше відомий як «розширений саміт». На цьому саміті було вирішено підписати угоди про співпрацю при вступі на додаток до «Копенгагенських критеріїв» та європейських угод. За основу взято спільні пріоритети та спільні принципи співпраці щодо дотримання критеріїв членства в Європейському Союзі [71]. У квітні 1998р було проведено експертизу щодо відповідності законодавства країн-кандидатів стандартам Європейського Союзу за спеціальною процедурою «скринінгу», тобто шляхом порівняння національного права з правовою системою співтовариства. Законодавчі акти, що діють у межах ЦСЄ, поділені на три категорії відповідно до структури Співтовариства. До першого типу належать акти, що містять правові норми, що повністю відповідають праву ЄС, до другого типу належать підзаконні акти, процеси адаптації яких зводяться до процедур реалізації Процедура має технічний характер. Третя категорія включає чинні законодавчі акти, які (положення) потребують консенсусу під час переговорів про вступ. Оцінка складається з 29 частин (acquis communautaire загалом складається з 31 частини), що охоплює всі країни Центральної та Східної Європи, включаючи країни Люксембурзької групи, включаючи Угорщину, Польщу, Чехію, Словенію та Естонію, а також Гельсінкі. Група. з Латвії, Литви, Словаччини, Болгарії та Румунії. Процес відбору надав урядам країн-кандидатів можливість визначити, які правові стандарти необхідно скоригувати або замінити, щоб країна могла якнайшвидше привести свої правові стандарти у відповідність після приєднання до Європейського Союзу [11, с. 138-142].

Як зазначалося, Латвія, Литва, Естонія, Польща та Словенія приєдналися до ЄС у 2004 році, Болгарія та Румунія приєдналися до ЄС у 2007 році. Крім того, в ЄС тривають інтеграційні процеси через асоційоване членство. У 2010 році Туреччина, Хорватія та Македонія отримали асоційоване членство в ЄС, у 2008 році – Боснія і Герцеговина, Сербія – у 2009 році та Албанія у 2010 році, у 2014 році – Чорногорія, Грузія, Молдова

та Україна. Останнє розширення ЄС відбулося 1 липня 2013 року, коли Хорватія приєдналася до Європейського Союзу. Моніторинговий звіт Європейської комісії за березень 2013 р. Підтверджуючи, що Хорватія повністю відповідає встановленим умовам щодо конкурентної політики, судової системи та основних прав, а також свободи, справедливості та безпеки. Хорватія є 20-ю країною ЄС за ВВП – 0,34% від загального ВВП. На момент вступу населення країни становило 4,4 млн осіб (0,87% від загального населення ЄС). При цьому ВВП на душу населення в 2011 році дорівнював 61% від середнього по ЄС. Після вступу до ЄС Хорватія отримала доступ до структурних фондів, фондів згуртованості та Європейського фонду рибальства. Як новий член Хорватія також отримала гроші з Перехідного фонду (29 мільйонів євро в 2013 році) [78]. Загалом Хорватія отримала значні вигоди від членства в ЄС не лише в політичному, а й в економічному плані.

Підсумовуючи, слід зазначити, що інтеграційний процес на Євразійському континенті призвів до того, що ЄС став одним із трьох основних і найбільших розвинених економічних центрів світу поряд із такими країнами, як США, Китай та Японія. На країни ЄС припадає понад чверть обсягу міжнародної торгівлі, що перевищує частку США. ЄС є найбільшим імпортером та експортером сільськогосподарської продукції та сировини та підтримує дипломатичні відносини з понад 130 країнами світу.

1.2. Переваги та недоліки європейської інтеграції для країн Східної Європи

Прихильники глибшої інтеграції насамперед виступають за прискорення внутрішніх інтеграційних процесів, стверджуючи, що більш інтегрований ЄС зможе не лише ефективніше підтримувати нові демократії, але й буде центром об’єднаної Європи. Президент Європейської комісії Жан Делора пояснив: "Внутрішній ринок, розвиток спільної зовнішньої політики, прогрес у напрямку економічного та валютного союзу та політичного союзу,

– у цьому випадку інтеграційна динаміка в ЄС могла б стимулювати рівень динаміки політичних та економічних реформ в інших європейських країнах" [72, с. 142].

У країнах ЦСЄ у 1989-1991 рр. було майже завершено демонтаж соціалістичних державних систем і законів. Було закладено основи верховенства права, демократії та політичного плюралізму. У державних установах, органах юстиції та правоохоронних органах розпочався процес розвалу. Країни Заходу активно підтримували демократичні зміни в країнах регіону, що суттєво вплинуло на зміни зовнішньополітичного напрямку.

Варто зазначити, що в документі «Географічний план Європи», розробленому Статистичним відділом ООН, виокремлюються чотири регіони Європи, серед яких Західна Європа, Східна Європа, Південна Європа та Північна Європа. Організація Об'єднаних Націй поділяє країни Центральної та Східної Європи в широкому розумінні на субрегіони:

- Східна Європа: Молдова, Болгарія, Польща, Білорусь, російська федерація, Румунія, Словаччина, Угорщина, Україна;

- Північна Європа: Латвія, Естонія, Литва.

- Південна Європа: Боснія і Герцеговина, Сербія, Албанія, Словенія, Македонія, Хорватія, Чорногорія [54].

У преамбулі до «Європейської геосхеми» [54] пояснюється, що ця класифікація досить неуніверсальна та умовна. Такий відбір базується на спільному історичному досвіді та критеріях однорідності: демографічному, клімато-географічному, конфесійному мовознавчому. Наприклад, згідно з тлумаченням Статистичного відділу ООН, Східна Європа – це країна, яка межує з Азією, в основному асоціюється зі «Східним блоком», сформованим під час «холодної війни», і її основною релігією є православ'я [54].

Термін політико-географічний регіон Південно-Східна Європа (Південно-Східна Європа) вживається з середини XIX ст., а першим використав цей термін австрійський винахідник Йоганн Георг фон Ган [27].

Традиційно до регіону входять Албанія, Боснія і Герцеговина, Греція, Болгарія, Північна Македонія, Хорватія, Чорногорія, Словенія, Сербія, Кіпр, Молдова, Румунія, Туреччина та Україна. Особливості цих країн:

- Існують важливі подібності у змісті та структурі домовленостей про стабілізацію асоціації (SAA) між балканськими країнами, які поєднуються з «розділами» процесу підготовки до ПВЗВТ і УА трьох країн Південно-Східної Європи.

- Усі країни регіону стратегічно роблять «європейський вибір».

Аналізуючи переваги та недоліки євроінтеграції для країн ЦСЄ, чіткі узагальнення неможливі. Однак слід зазначити, що країни Центральної та Східної Європи мали чимало суттєвих переваг порівняно з недоліками при вступі до ЄС. Багато аналітиків зазначають, що [84; 99; 91; 72] приєднання країн Центральної та Східної Європи до ЄС призведе до покращень у всіх сферах життя, визнання людей та їхніх прав, демократичних суспільств. логічно правильне рішення для розвитку компанії. Тому, виходячи з досвіду країн Центральної та Східної Європи, розвиток відносин з ЄС має залишатися головним пріоритетом зовнішньоекономічної політики України в довгостроковій перспективі.

Аналіз висновків кількох дослідників [84; 99; 91; 72] дозволив узагальнити переваги та недоліки європейської інтеграції для країн ЦСЄ (табл. 1.4).

До позитивних наслідків приєднання країни Центральної та Східної Європи до ЄС можна віднести такі переваги:

- Економічні вигоди: покращення макроекономічної стабільності; знизити митні збори та досягти позитивного торгового балансу; покращити доступ до нових ринків збуту продукції місцевих виробників та залучити більше європейських інвестицій в економіку; мати доступ до сучасних європейських технологій та інновацій; надання дотацій на розвиток сільського господарства; впровадження стандартів ЄС у виробничу сферу;

підвищення конкурентоспроможності на рівні національної компанії та всієї економіки; забезпечити розвиток малого та середнього підприємництва;

- політичні пріоритети: стабільність політичної системи, узгодженість соціально-економічного національного законодавства із законодавством Європейського Союзу; брати участь у європейській системі колективної безпеки, забезпечувати територіальну цілісність держав в існуючих кордонах; національні судові реформи;

- соціальні виплати: реформи охорони здоров'я, освіти, системи соціального захисту тощо; Забезпечення ефективного правового захисту людини у європейських інституціях; відкрити кордони і тим самим забезпечити свободу пересування громадян, розширити можливості для трудової міграції, освіти, туризму; підвищення та забезпечення рівня життя населення;

- культурні переваги: посилення співпраці в культурній сфері з усіма країнами ЄС; отримати доступ до переваг інформаційного суспільства в ЄС.

Серед негативних наслідків вступу ЦСЄ до ЄС можна назвати такі загрози:

- економічні загрози: зниження рівня конкуренції в окремих галузях і секторах економіки внаслідок відкриття національних ринків; труднощі переходу до європейських стандартів у сфері виробництва та послуг; підвищення споживчих цін; переміщення шкідливих виробництв до ЦСЄ та викликане цим погіршення ситуації стану довкілля;

- соціальні загрози: порушення візового режиму з країнами поза ЄС; проблеми, що викликані міграцією з держав Близького Сходу й Африки; поширення тенденції зниження демографічних показників у Європі, збільшення міграції висококваліфікованих працівників до більш розвинених країн Європи;

Таблиця 1.4

Баланс переваг та загроз внаслідок європейської інтеграції для країн ЦСЄ

Переваги	Загрози
Економічні	
- підвищення макроекономічної стабільності; - знизити митні збори та досягти позитивного торгового балансу; - покращити доступ продукції місцевих виробників до нових споживчих ринків; - залучити більше європейських інвестицій в економіку; - доступ до сучасних європейських технологій та інновацій; - надання дотацій на розвиток сільського господарства; - впровадження стандартів ЄС у виробничу сферу; - забезпечувати та підтримувати розвиток малого та середнього підприємництва; - підвищення конкурентоспроможності на рівні національного підприємства та всієї економіки.	- зниження рівня конкуренції в ряді галузей і секторів економіки за рахунок відкриття національних ринків; - труднощі переходу на європейські стандарти у сфері виробництва та послуг; - підвищення споживчих цін; - переміщення шкідливих виробництв до ЦСЄ та, як наслідок, погіршення екологічних умов.
Політичні	
- стабільність політичної системи; - можливість привести національне економічне та соціальне законодавство у відповідність до права Європейського Союзу; - участь у європейській системі колективної безпеки, забезпечуючи тим самим територіальну цілісність держав у межах існуючих кордонів; - реформувати національну судову систему.	- часткова втрата суверенітету; - ризик втягнення ЦСЄ у зіткнення цивілізацій між Заходом і Сходом (особливо Китаєм), а також з мусульманським світом; - ризики, пов'язані з бажанням окремих країн вплинути на процес дезінтеграції ЄС; - погіршення відносин з деякими країнами поза ЄС.
Соціальні	
- можливості реформувати систему охорони здоров'я, освіти, соціального захисту тощо; - забезпечити ефективний захист прав людини в європейських інституціях; - відкрити кордони та забезпечити свободу пересування громадян, розширити можливості для трудової міграції, туризму та освіти; - підвищення та забезпечення належного рівня добробуту людей.	- порушення візового режиму з низкою країн, що не входять до ЄС; - проблеми, викликані міграцією та потоками біженців з країн Близького Сходу та Африки; - поширення тенденції зниження демографічних показників у Європі; - посилення міграції висококваліфікованих працівників.
Культурні	
- посилення взаємного співробітництва в сфері культури зі всіма країнами Євросоюзу; - отримання всебічного доступу до переваг інформаційного суспільства у межах Євросоюзу.	- послаблення рівня національної ідентичності; - падіння рівня духовності; - нав’язування окремих неприйнятних для місцевого населення європейських цінностей тощо.

Джерело: авторська розробка

- політична загроза: часткова втрата суверенітету; небезпека втягування ЦСЄ в міжцивілізаційне протистояння між Заходом і Сходом (особливо

Китаєм), а також з мусульманським світом; ризики, пов'язані з бажанням окремих країн вплинути на процес дезінтеграції ЄС; погіршення відносин з деякими країнами, що не входять до ЄС;

- культурні (ідеологічні) загрози: занепад національної ідентичності; духовний занепад; нав'язувати місцевому населенню якісь неприйнятні європейські цінності тощо.

Вступ країн ЦСЄ до ЄС відбувався на різних етапах, на різних етапах економічного циклу Європейського Союзу. На рівень ефективної інтеграції країн Центральної та Східної Європи впливають як зовнішні фактори глобальної динаміки, так і внутрішні фактори економічного розвитку, а також політичні процеси, суспільство та культура, що відбуваються в цих країнах паралельно.

У вересні 2008 року світова економічна та фінансова криза, яка на той час суттєво вплинула на розвинені економіки, вдарила по нових державах-членах ЄС (NCM). Брак ліквідності та переоцінка ризику іноземними інвесторами призвели до обмеження кредитування домогосподарств і бізнесу та прискорили падіння попиту. Цей спад призвів до різкого скорочення виробництва та торгівлі в країнах NCC ЄС. Довіра інвесторів до деяких НКЦ є низькою через падіння ліквідності на міжбанківському ринку та рекордні міжбанківські кредитні ставки. Наслідки кризи на макроекономічному рівні в CORN відображаються в процесі економічної рецесії, зниженні інфляційного тиску та девальвації валюти країн з режимом плаваючого обмінного курсу в певні періоди, а поточний рахунок різко знижується. дефіцит [32].

На думку Є.О. Коваленко [70, с. 213], ступінь відкритості у сфері міжнародної торгівлі має надзвичайно важливе значення в оцінці ефективності міжнародної інтеграції національної економіки, у виборі типів валютних режимів і прийнятих рішення про приєднання до валютного союзу. Чим відкритішою є економіка, тим сильніший вплив зміни міжнародних цін на товари на внутрішній рівень цін і вартість життя, і тим менш корисним є

номінальний обмінний курс як механізм балансування зовнішніх шоків. Значний ступінь відкритості торгівлі впливає на синхронізацію економічних циклів і знижує доцільність внутрішньої стабілізаційної політики.

Незважаючи на існування формальних відмінностей між двома групами країн у політиці Європейського Союзу, особливо через перспективи приєднання балканських країн, а не АА, середні показники розвитку цих груп сьогодні майже однакові, з за винятком України та Греції. Греція пережила найбільший економічний спад у 2011 році. У допондемійний період Україна пережила найбільше падіння зростання ВВП у 2009 році (через світову економічну кризу, яка призвела до збільшення попиту на сировину, особливо в металургії, скорочено приблизно на 50%) та у 2015 р. (через анексію Криму та військове вторгнення на схід України) (рис. 1.1).

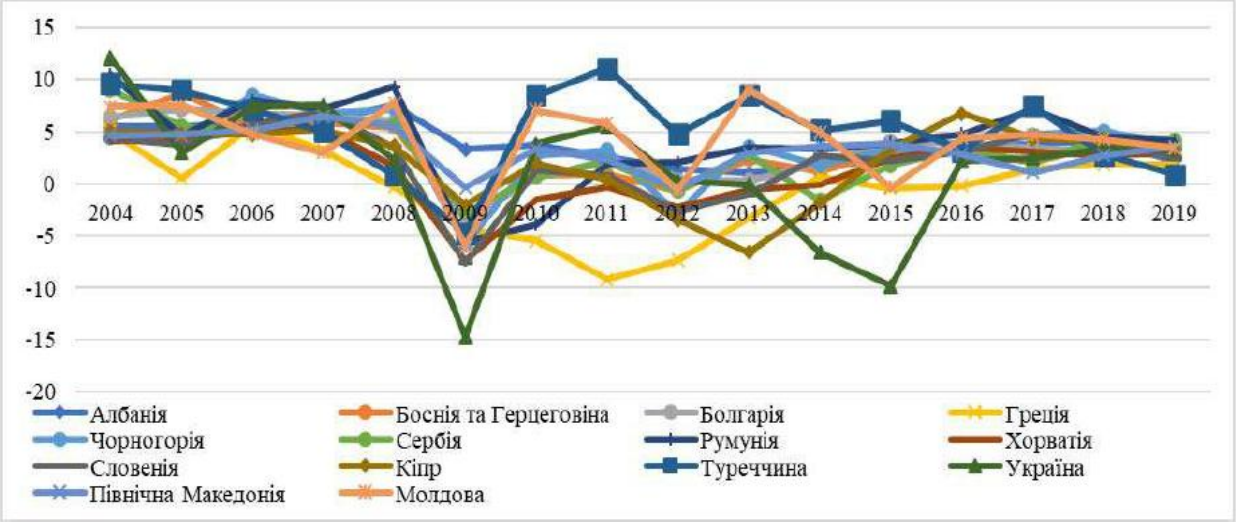

Рис. 1.1. Динаміка темпів зростання ВВП у державах Південної та Східної Європи у 2004-2019 рр. (у допандемійний період), %

Джерело: побудовано за [56; 21]

Можливі наслідки членства в ЄС можна відстежити, аналізуючи коливання ВВП на душу населення. Проведений аналіз коливань показників ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) свідчить про лідерство Греції та Кіпру. Третє місце в цьому рейтингу та перше місце серед нових країн-членів займає Словенія, за нею йдуть

Хорватія та Туреччина. Водночас у Туреччині після 2017 року різко знизився рівень ВВП на душу населення з урахуванням паритету купівельної спроможності (рис. 1.2).

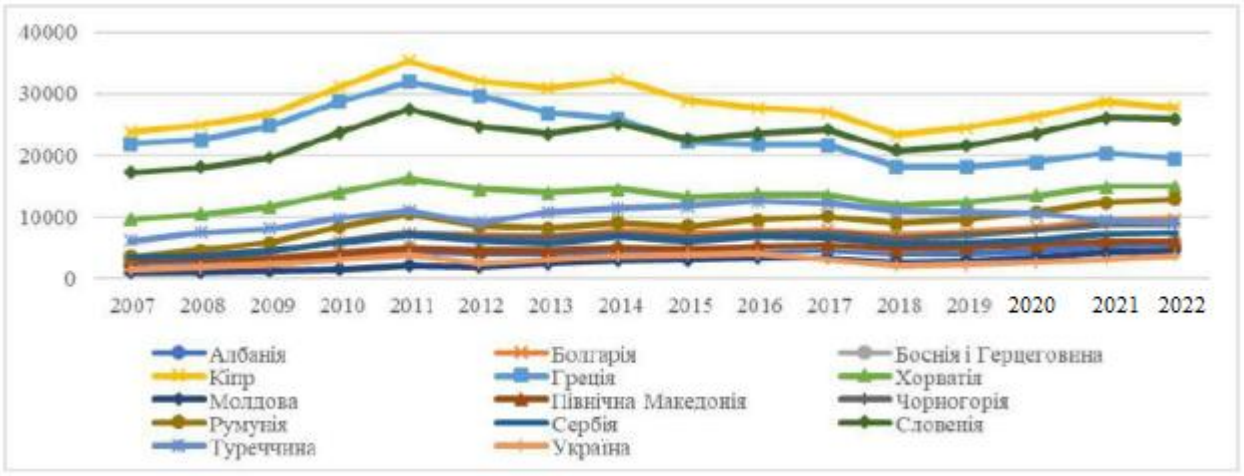

Рис. 1.2. Динаміка ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності у державах Південної та Східної Європи у 2007-2022 рр., %

Джерело: побудовано за [56; 21]

Індекс ВВП на душу населення за ПКС у період після вступу до Європейського Співтовариства показав незначне зростання в Болгарії, вищий темп економічного зростання після інтеграції спостерігався в Румунії, навіть коли спостерігається масштабна світова економічна рецесія та фінансова криза. Позитивна динаміка ВВП на душу населення в Хорватії почала проявлятися лише через рік після вступу країни в Європейський Союз.

Питома вага загальної доданої вартості промисловості у ВВП країни показана в Румунії. Однак цей індекс показує різке зниження в країні після 2010 року. Найнижчі рівні цього індексу присутні в Греції, Кіпрі та Чорногорії. Після відновлення світової економіки у 2021 р. Молдова продемонструвала збільшення питомої частки промислової доданої вартості у ВВП (рис. 1.3).

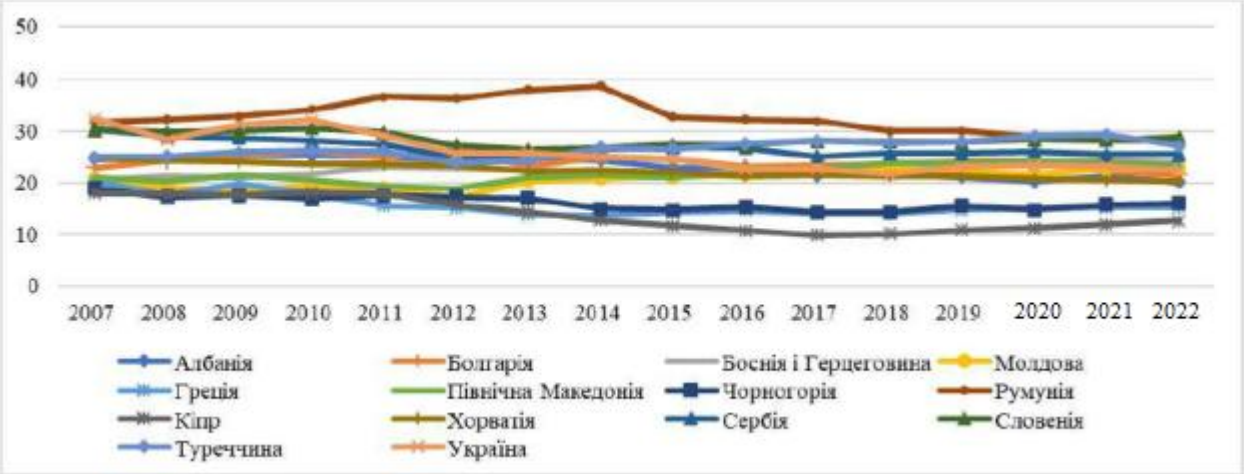

Рис. 1.3. Динаміка валової доданої вартості у промисловій сфері у державах Південної та Східної Європи у 2007-2022 рр., %

Джерело: побудовано за [56; 21]

Аналізуючи сектор послуг у країнах ЦСЄ, слід зазначити, що після вступу до ЄС у Болгарії спостерігаються позитивні зрушення в частці сфери послуг в економіці (рис. 1.4). Найвищу питому вагу сфери послуг в економічній системі країн ЦСЄ мають Кіпр і Греція (зі значною різницею порівняно з іншими країнами – 60-70%). Всі інші держави цього регіону також характеризуються високою часткою послуг в економіці (на рівні 40-50%). Албанія має найменшу частку послуг у ВВП. Після вступу до ЄС цей показник практично не змінився в Хорватії та Словенії.

Серед країн Центральної та Східної Європи з економічним зростанням після вступу до ЄС слід відзначити Болгарію. У передвесняний період (без проявів кризи в економіці) болгарська економіка зафіксувала зростання на 3,1% у 2021 році, в основному завдяки проблемам внутрішнього споживання, ЄС, державних закупівель і, меншою мірою, експорту. Офіційний рівень безробіття у 2018 році падає до 5,2%, а економіка наближається до повної зайнятості. Дефіцит кваліфікованих кадрів у багатьох секторах економіки сприяв зростанню заробітної плати, значно випереджаючи зростання продуктивності праці, тим самим чинячи тиск на конкурентоспроможність економіки Болгарія. Завдяки зростанню заробітної плати рівень інфляції зріс

до 2,8% у 2018 році, завершивши трирічний період дефляції з 2015 по 2017 рік [6].

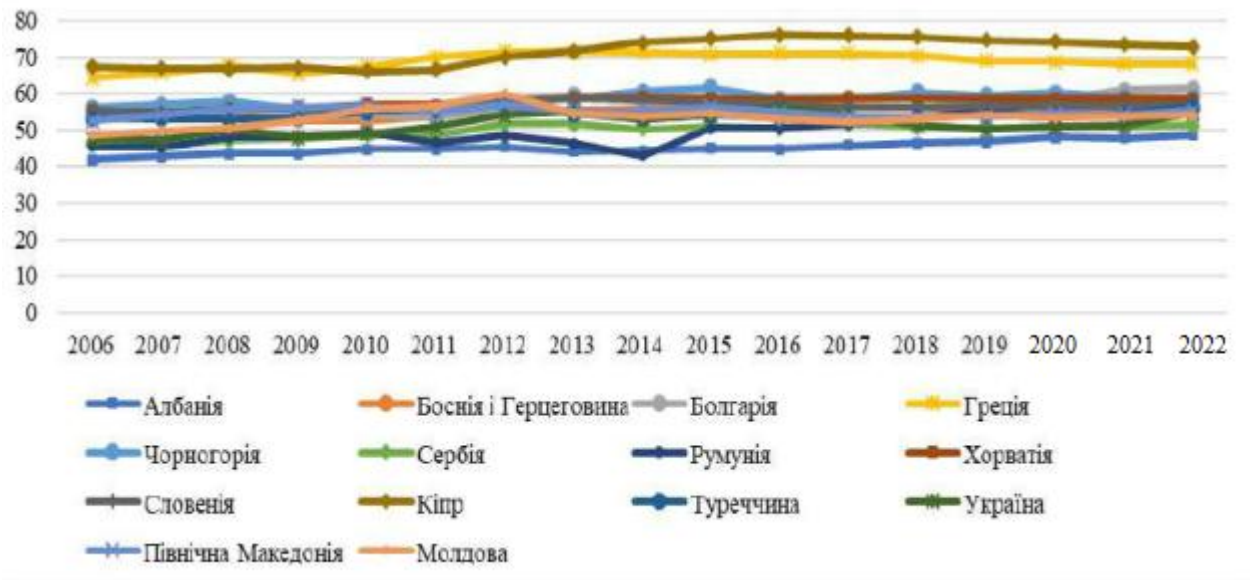

Рис. 1.4. Динаміка валової доданої вартості в сфері послуг в державах Південної та Східної Європи у 2006-2022 рр., %

Джерело: побудовано за [56; 21]

Після того, як Хорватія приєдналася до ЄС у 2013 році, стабільна економіка була зміцнена та створено багато нових можливостей для інвестицій і торгівлі. Хорватія повільно отримувала доступ до важливих джерел фінансування ЄС, але в майбутньому очікується багато переваг прямого членства в ЄС. Проблема полягає в тому, що уряд Хорватії неодноразово заявляв про необхідність застосування адміністративних і законодавчих заходів для зменшення інвестиційних бар'єрів, оптимізації державного управління, подолання бюрократії та використання фондів ЄС, більш ефективних, але обіцяні реформи зараз відкладаються в деяких сферах через спротив від зацікавлених груп [12].

До відносних сильних сторін хорватської економіки належать: стабільний обмінний курс, низька інфляція та розвинена інфраструктура. Історично найбільш привабливими інвестиційними секторами в Хорватії були туризм, і також банківська справа, фармацевтика та телекомунікації

[12]. Уряд Хорватії підтримує дефіцит бюджету на рівні, рекомендованому Європейським Союзом. У січні 2019 року було оголошено про четвертий пакет економічних реформ, запропонований під час каденції прем'єр-міністра Пленковича. Цей пакет спрямований на зменшення адміністративного тягаря для стартапів і бюрократії під час заснування бізнесу та, як очікується, сприятиме економічному зростанню. Незважаючи на те, що хорватський уряд продовжує впроваджувати процеси, спрямовані на поступове покращення бізнес-середовища, його головна мета – запобігти втраті робочих місць у державному та «стратегічному» секторах.

Важливо підкреслити, що з угоди можна зробити висновок про те, що переваги європейської інтеграції та зближення країн ЦСЄ є багатовимірними: економічні, соціальні, політичні та культурні. Крім того, відповідність законодавству Європейського Союзу також викликає питання щодо витрат. При цьому вигоди та витрати можна розглядати на різних рівнях: держави, бізнесу чи суспільства (табл. 1.5).

Підсумовуючи результати аналізу впливу євроінтеграції на країни ЦСЄ, необхідно проаналізувати рейтинги, які кількісно характеризують економічну, політичну, соціальну та правову складові бізнес-середовища в цих країнах. Так, індекс політичної стабільності після вступу до ЄС (або після впровадження проєвропейських реформ) покращився в таких країнах, як Болгарія, Кіпр, Хорватія, Румунія, а також Сербія, Албанія та Північна Македонія). Рівень політичної стабільності погіршився в Греції, Молдові, Словенії, Туреччині та Україні, що можна пояснити переважно зовнішніми та внутрішніми загрозами та конфліктами [44]. Зміни показників, що характеризують рівень людського розвитку, економічну відкритість, економічну свободу, інноваційність та конкурентоспроможність, демонструють позитивний вплив проєвропейських реформ на нові держави-члени, держави-кандидати та держави, які приєдналися до Угоди. в рамках Асоціації або включені до програм Східного партнерства. Після того, як

країни ЦСЄ приєдналися до програм європейської інтеграції та поступово реалізували плани щодо гармонізації національної політики та законодавчої бази, показники ефективності державного управління почали покращуватися в переважній більшості країн (Болгарія, Албанія, Північна Македонія), Сербія, Молдова, Словенія, Україна, Туреччина) [25].

Таблиця 1.5

Баланс витрат та вигод у процесі європейської інтеграції для країн Східної та Центральної Європи

Рівень	Вигоди	Витрати
Соціальний	Захист прав споживачів за рахунок розкриття інформації	Захист та реалізація прав людей на свободу підприємництва.
Компанії	- Кращий захист прав власності через міжнародну співпрацю. - Нижчі середні капітальні витрати. - Доступ до ринків з більшою ліквідністю. - Уникнення шкоди через неповне розкриття інформації. - Переваги в переговорах за рахунок публічної інформації про клієнтів і постачальників.	- Високі витрати на обов'язкове тестування та всі обов'язкові тестування. - Втрата конкуренто-спроможності, пов'язана з розкриттям конфіденційної інформації. - Високі одноразові витрати на впровадження МСФЗ, МСБО та дотримання їх впровадження.
Держава	- Підвищення довіри інвесторів до ринку ЦСЄ. - Підвищення конкуренто-спроможності. - Більш ефективний розподіл капіталу та зростання прямих іноземних інвестицій. - Доступ до дешевшого капіталу та більш ліквідних фінансових інструментів. - Глибша інтеграція в європейську економічну та соціальну систему.	- Високі витрати на юридичну співпрацю в деяких міжнародних аспектах банкрутства. - Втрата конкурентоспроможності через зниження вимог до розкриття інформації в країнах-партнерах. - Високі адміністративні витрати на створення публічної відкритої системи реєстрації національних компаній і спеціалізовану підготовку судів у сфері інтелектуальної власності.

Джерело: побудовано автором

Таким чином, висока політична корупція, широко розповсюджене зловживання державними ресурсами, слабке та неефективне управління, а також неефективна судова система є найважливішими факторами ризику, які можуть затримати розвиток, майбутній розвиток та підвищити інвестиційну привабливість у регіоні відповідної країни. У більшості балканських країн, Молдові, Греції, Україні та Туреччині корупція залишається однією з головних проблем.

1.3. Методологічні засади аналізу ефектів економічної інтеграції

У найбільш загальному випадку теоретичні оцінки ефектів інтеграції аналізуються за допомогою таких показників, як статичні і динамічні ефекти інтеграції [60, с. 57]. В умовах світової економіки фактично жодна країна не може ефективно досягти розвитку без взаємовигідного співробітництва з іншими країнами, без об'єднання економічних інтересів, політичних, економічних чи геополітичних за загальними принципами та не створюючи різних форм і типів. інтеграційних угруповань, яких наразі у світі налічується понад 50, тому оцінка наслідків приєднання країни до інтеграційного об'єднання є надзвичайно актуальною.

В.Г. Новікова та І.С. Печенюк роблять висновок про те [79], що наразі найбільш популярною теорією в процесі аналізу економічного впливу участі держави в міжнародних інтеграційних об'єднаннях є теорія митних союзів Дж. Вінера, згідно з якою міжнародна інтеграція країн відіграє певну роль у впливі на зовнішні та взаємні торгові потоки, а також перерозподіл певних ресурсів [79]. При цьому виділяємо два види впливу міжнародної інтеграції на національну економіку:

1) торговельно-розподільчі ефекти (ефекти переорієнтації торгівлі), пов'язані з усуненням торговельних бар'єрів, через які взаємний імпорт країн-учасниць стає дешевшим і замінює менш ефективні товари місцевого виробництва, а також товари з третіх країн, змінюючи структура торгівлі;

2) ефект конкуренції, масштабу (ефект створення торгівлі), який виникає внаслідок об'єднання окремих національних ринків в єдиний ринок, що дозволяє суб'єктам господарювання зменшувати питомі витрати суб'єктів господарювання та збільшувати обсяги виробництва (при цьому вони стимулюються збільшенням конкурс).

Гірман А.П. [64, с. 65] стверджує, що інтеграційний ефект має короткостроковий, середньостроковий та довгостроковий аспекти. Водночас важливо взяти до уваги, що відповідно до порівняльної переваги вплив

внутрішнього перерозподілу ресурсів (вплив створення та зміни умов торгівлі) стає сильнішим. Сила статичних ефектів виникла протягом перших років про створення інтеграційного об'єднання. Ефекти, пов’язані з подальшим перерозподілом ресурсів і змінами порівняльних переваг (ефекти економії на масштабі, конкуренції, створення та відволікання інвестицій), є динамічними, оскільки зміни в економіці країн поступово накопичуються.

Очевидно, що вплив інтеграційного співробітництва буде різним у країнах з різною економікою, виробничим потенціалом і ринковими можливостями. Статичні ефекти інтеграції оцінюють за двома показниками. Реалізація принципу взаємної торгівлі за рахунок утворення інтеграційних об’єднань призводить до збільшення товаропотоку між країнами-учасницями, зумовлюючи ефект розширення торгівлі (trade create). Насправді ефект торгової експансії (trade creation) – це процес переорієнтації місцевих споживачів з менш ефективного внутрішнього джерела постачання товарів на ефективне зовнішнє джерело (імпорт), більшою мірою, відбувся за рахунок скасування імпортних мит. в митному союзі. Завдяки появі митного союзу, який забезпечив ефективність розширення торгівлі, зріс обсяг торгівлі, що здійснюється на основі звільнення від митних обмежень, а також рівень добробуту всіх країн-учасниць цього процесу, а також країн не беруть участь у міжнародному інтеграційному процесі (рис. 1.5).

Водночас протекціонізм у відносинах з країнами, що не є учасниками інтеграційного об’єднання, та посилення взаємних обмінів усередині інтеграційного об’єднання призводять до певного колапсу торговельно-економічних відносин між ними та учасниками інтеграційного об’єднання, тим самим чітко демонструючи вплив скорочення торгівлі з третіми країнами (відволікання торгівлі).

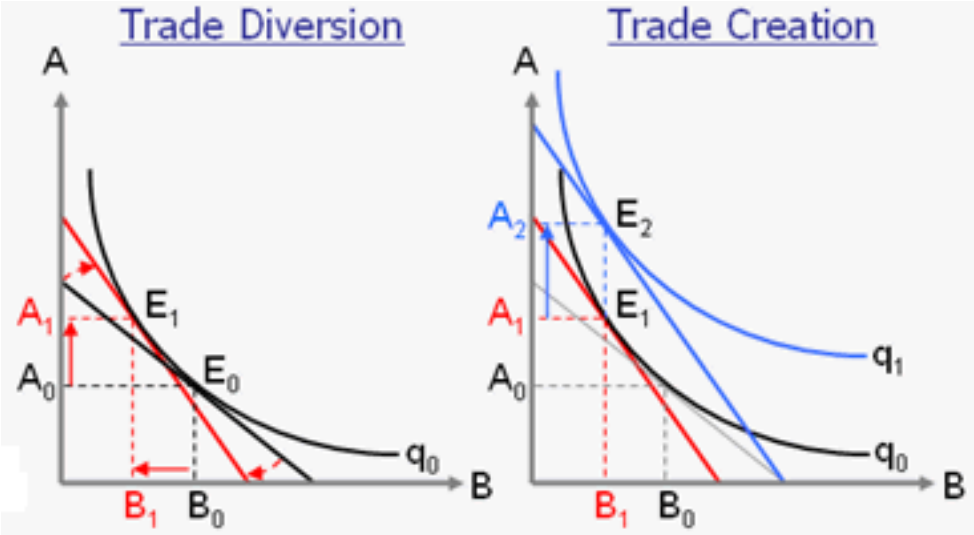

Рис. 1.5. Графічні інтерпретації ефектів розширення й згортання торгівлі у процесі міжнародної інтеграції

Джерело: [67]

Динамічний ефект може проявлятися таким чином [79]: а) висока конкуренція всередині країни знижує рівень монополізації, що призводить до вирівнювання (зниження) рівня цін (створення споживчого надлишку серед покупців); б) Зростання конкуренції збільшує потребу в змінах структури виробництва в бік підвищення ефективності (так званий структурний ефект); в) за рахунок збільшення обсягу ринку збуту (усунення бар'єрів для входу на ринок) може збільшитися внутрішнє виробництво або виникнути ефект масового виробництва; г) Пропозиція капіталу збільшується внаслідок збільшення інвестицій.

На нашу думку, оцінюючи наслідки міжнародної інтеграції, не слід обмежуватися лише впливом скорочення та розширення торгівлі. Тому більш прийнятним є метод розрахунку інтеграційного ефекту на основі Оксфордської світової моделі економічного прогнозування (OEF). Ця модель широко використовувалася для оцінки ефектів інтеграції для країн ЦСЄ до приєднання до ЄС. Згідно з цією методологією, інтеграційні ефекти враховуються при вступі нових країн до ЄС [55]:

- вплив на бізнес (згортання та розширення бізнесу);

- ефект внутрішнього ринку (ефект підвищення продуктивності - так званий ефект Каселла і загострення цінової конкуренції);

- витрати на розвиток, пов'язані з впровадженням і підтримкою макроекономічних вимог, пов'язаних зі вступом до Європейського Союзу, і витрати на розширення ЄС (технічна допомога та трансферти до нових держав-членів);

- ефект руху факторів виробництва (прямі інвестиції, трансфер технологій, іноземні портфельні інвестиції, міграція працівників зі Сходу на Захід, «екологічна рента» тощо).

При цьому економічний вплив розширення Європейського Союзу розраховується як для країн-кандидатів, так і для нинішніх членів Європейського Союзу. Це дозволяє більш ефективно приймати стратегічні рішення та забезпечувати актуальні прогнози додаткових фінансових доходів і витрат. Відповідно до цього підходу сукупність ефектів від інтеграції країн Східної Європи в ЄС схематично показано на рисунку 1.6.

Оскільки країни ЦСЄ є «малим» регіоном у розумінні цієї моделі, інтегрованим у великий внутрішній ринок, досягнутий ефект для країн ЄС, за попередніми прогнозами, був майже вдесятеро вищий, ніж для країн Західної Європи [55].

Ямпольська Л. [101, с. 204] робить висновок, що при аналізі рівня впливу міжнародної інтеграції на конкурентне середовище країн доцільним є порівняльний аналіз умов реалізації впливу інтеграції для окремих країн. При цьому необхідно проаналізувати:

1) Економія на масштабі, що ґрунтується на зниженні адміністративних бар’єрів та розширенні бізнесу за рахунок господарської діяльності суб’єктів;

2) ефект конкуренції в результаті зниження торгових бар'єрів і в результаті підвищення ефективності використання ресурсів, вирівнювання цін, підвищення якості і видів продукції, а також. банкрутство збиткових

підприємств. Досягнення конкурентної переваги є вигідним для технологічно розвинутих економік і галузей завдяки їхньому положенню в таких сферах:

а) внутрішній ринок порівняно з іноземними конкурентами (питома вага на імпортному ринку готової продукції та його динаміка);

б) світовий ринок (рівень експортно-імпортної тенденції виробництва - питома вага готової продукції на експортному ринку та його динаміка).

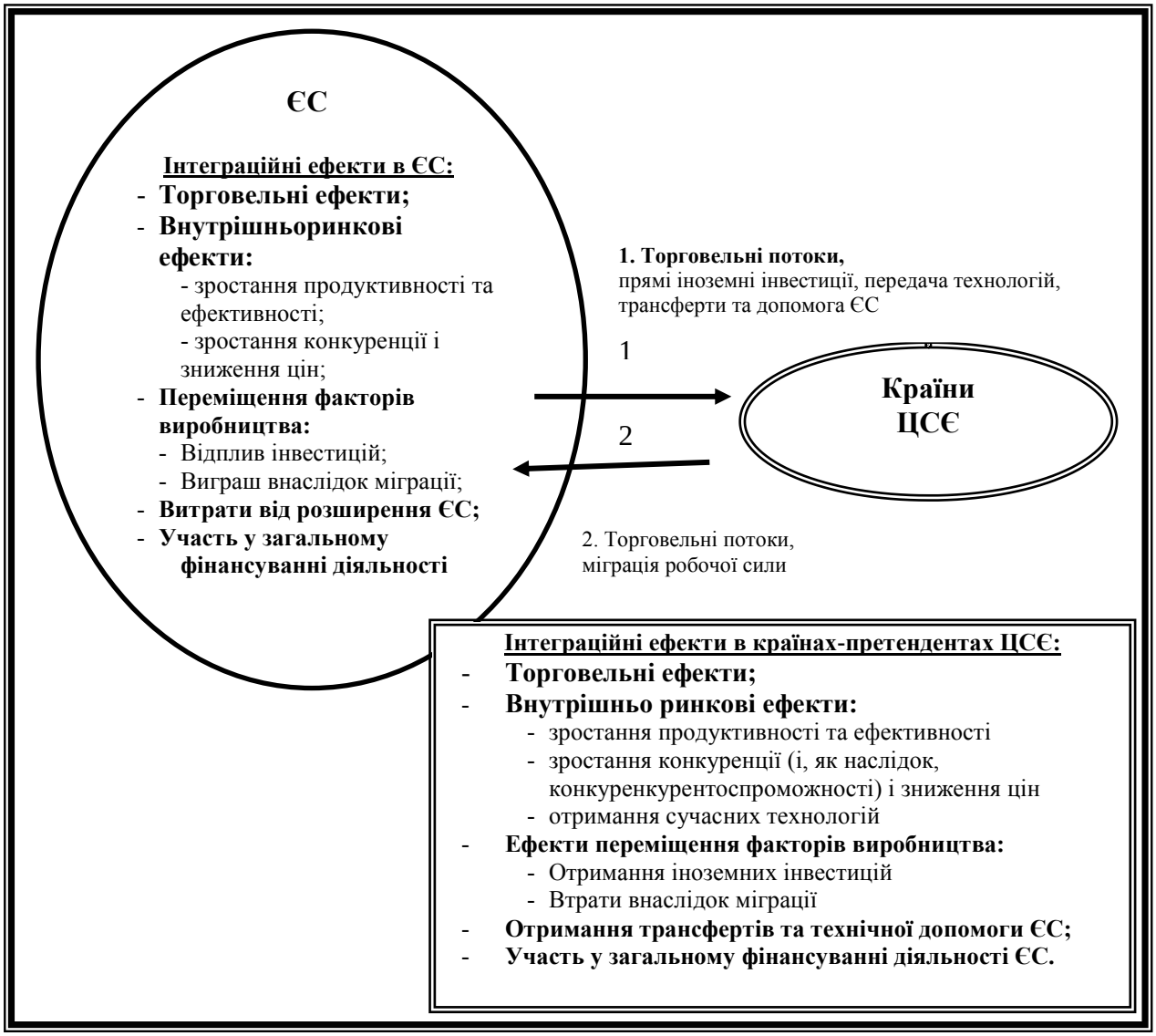

Рис. 1.6. Інтеграційні ефекти від розширення Євросоюзу для країн-претендентів з ЦСЄ

Джерело: побудовано за: [55; 79; 80]

Сьогодні для визначення величини цього ефекту використовуються такі три показники [62, с. 28-29]:

- коопераційний індекс (відношення обсягу взаємної торгівлі проміжними товарами до обсягу продукції);

- індекс конкурентоспроможності (відношення обсягу експорту проміжних товарів у зовнішній торгівлі з третіми країнами до обсягу виробництва);

- Індекс імпортозалежності (відношення обсягу імпорту проміжних товарів у сфері зовнішньої торгівлі з третіми країнами до обсягу виробництва).

Проте слід зазначити, що оцінка даних показників не завжди збігається з оцінкою ефекту при використанні інтегральної моделі коефіцієнта конкурентоспроможності держави, яка показує невизначений ефект впливу конкуренції на показники розвитку державної економіки держав із кількох аспектів (особливо в умовах зростання зовнішньої торгівлі й виробництва промислової продукції). Також за допомогою матриці складають карту конкуренції ринків у межах досліджуваної товарної групи на основі взаємної класифікації конкурентів з урахуванням основних характеристик, що вказують на ступінь їхнього домінування на ринку: розміру та швидкості збільшення частки ринку для виду продукту.

Межі кожної групи можна визначити за значеннями квадратного кореня відхилень, а також за максимальним і мінімальним значенням їх співвідношень і темпів зростання. Компанії групи 1 (беззаперечні лідери та все більше покращують конкурентні позиції) мають найвищу конкурентну позицію, тоді як компанії групи 16 (компанії, які знаходяться поза ринком, мають найвищу конкурентну позицію). знижується конкурентна позиція) — найнижчу. Положення компанії у середині кожної групи визначається розміром її частки ринку. Незважаючи на можливі відхилення, в кожному конкретному випадку простежується загальна динаміка впливу: гостра

конкуренція впливає на рівень якісних характеристик промислової системи через зниження витрат, оптимізації структури та впровадження нових технологій і обладнання.

3) ефект відволікання (орієнтації та розміщення) торгівлі дозволяє зменшити трансакційні витрати завдяки зміні географічної структури та торгових продуктів (заміна імпортних товарів із третіх країн на імпортні товари з третіх країн) з країн-партнерів в інтеграційному об’єднанні). У результаті більш ефективні виробники в країнах-учасницях починають витісняти виробників з вищими витратами, а розширення виробництва і торгівлі відбувається лише в тих секторах, де країна бере участь або отримує порівняльну перевагу. Аналіз цього ефекту дозволяє визначити ступінь імпортно-експортної орієнтації країни та їх вплив на рівень розвитку національної промисловості (отримання позитивного ефекту при стимулюванні імпорту з країн з передовим технологічним рівнем). В умовах, коли держава не є світовим лідером у сфері технологій, переорієнтація торгових відносин на промислові товари може негативно вплинути на рівень і швидкість економічної модернізації. При цьому першочерговим завданням є розвиток внутрішньої торгівлі за рахунок кінцевих споживчих продуктів і проміжних товарів з низьким рівнем технологічного розвитку (взаємопостачальницька кооперація), сучасна трансформація власної економіки на цій основі шляхом запозичення інновацій. В умовах, коли митно-тарифний потенціал для розвитку виробничої кооперації країн-учасниць вичерпано (у зв'язку зі створенням Митного союзу), найбільший позитивний ефект держава отримує при участі в міжнародних об'єднаннях. мають невелику економіку (ефект масштабу), але технологічно розвинену економіку (ефект конкуренції) або мають високу питому частку партнерів у міжнародній інтеграційній групі в загальному обсязі зовнішньої торгівлі (ефект розподілу та обміну). У зв’язку з цим надзвичайно важливим є формування «ланцюгів доданої вартості», що об’єднує виробництво через

участь вітчизняних виробничих потужностей, які виконують певні технологічні функції на аутсорсингових або контрактних засадах, зосереджуючи весь потенціал на досягненні одномасштабної ефективності на ринках інтеграції країни-партнера [72].

4) вплив перерозподілу виробничих ресурсів, у результаті чого досягається зміна порівняльних переваг, більш раціональне використання глобальних ресурсів, поглиблення спеціалізації виробництва та динаміка розподілу праці (відповідно до порівняльних переваг). Як показали дослідження Н.І. Черкас [95, с. 91], формування вищезазначених «ланцюгів доданої вартості» відбувається на основі порівняльних переваг країн-учасниць та впливу перерозподілу, пов’язаного з внутрішніми ресурсами (зменшення рівня втрат і збільшення коефіцієнта відновлення основного капіталу), підвищення мобільності факторів виробництва, вільний рух факторів виробництва в інтеграційних зв'язках тощо). В умовах зростання конкурентних сил ефект перерозподілу капіталу відчуватиме як держава-бенефіціар (створення нових робочих місць і виробництва, збільшення податкових надходжень, активна участь у нових технологіях), так і державні інвестиції (збільшення рівня прибутку та відшкодування капіталу на на основі більш сприятливих умов, активно використовуючи порівняльні переваги приймаючої країни). Крім того, залученню капіталу сприятиме формування привабливих умов для вітчизняного бізнесу, а також активна політика Уряду щодо формування динамічних порівняльних переваг (як потенційних, так і існуючих). У контексті трудових ресурсів основним бенефіціаром ефекту перерозподілу є країна-експортер через приплив іноземної валюти у формі грошових переказів від працівників-мігрантів (державне забезпечення зайнятості), що створює відповідний ринок для дефіциту робочої сили) цих ресурсів).

5) сукупний ефект (це явище може мати особливі властивості, яких немає у його компонентів), завдяки якому ми отримуємо не лише збільшення

числових показників системи та перетворення їх у якісні показники, а й появу порівняльна перевага нового порядку. Тобто макроекономічний сукупний ефект є результатом реальної інтеграції економік країн-учасниць єдиного господарського комплексу, коли кількісний ефект від його формування та визначення переорієнтації зовнішньої торгівлі товарами чи ресурсами перетворюється на якісний вплив у створення нових порівняльних переваг. . Якість інтеграційних зв'язків між країнами-учасницями фактично стимулює формування синергетичних ефектів в інтеграційних зв'язках, при цьому надзвичайно важливо, щоб країни визнавали себе елементами системи інтеграції вищого порядку, яку вони вирішили створити, а не елементами вищого порядку, систему, яку вони вирішили створити, суб'єкт міжнародних економічних відносин із самостійним статусом.

6) вплив економічної політики, узгодженої між країнами-учасницями, включаючи посилення конкурентоспроможності національної економіки як у рамках інтеграційної підготовки, так і на міжнародному рівні, шляхом: а) встановлення розумних каналів зв'язку (з'єднання) та обміну інформацією між ними для швидко і максимально ефективно вирішувати можливі конфлікти; б) синхронізувати координацію та координацію діяльності країн у просторі та часі. Якщо всі ці ефекти описують зміни, які формуються на ринку та стосуються взаємовідносин акторів через зміни в економічних умовах, то вплив економічної політики єдиної країни-учасниці є цілеспрямованою та свідомою діяльністю, яка здійснює координацію. економіки країни в процесі інтеграції. Наприклад, вони відрізняються від синергетичних ефектів тим, що останні виникають спонтанно (у разі формування відповідних умов), загалом їх прояви неконтрольовані і неможливі.передбачити. Тому відсутність реальної згоди в діях країн-учасниць матиме негативний вплив або не матиме жодного впливу, і щодо цього впливу основним чинником є не їх промислова політика чи відсутність такої політики, а існуючі умови їх домовленості [95]. Важливо також

враховувати той факт, що в одній країні інтереси різних суб'єктів економіки різні (наприклад, вони можуть бути дезорієнтовані через девальвацію національної валюти), а дії цих суб'єктів будуть носити суперечливий характер.

Найхарактернішим у контексті аналізу впливу вступу до інтеграційного об'єднання країн на рівень конкурентоспроможності країни є приклад Польщі, яка вступила до ЄС у 2004 р. Польща вперше отримала пропозиції стати країна-бенефіціар фінансових надходжень з бюджету Європейського Союзу, а також прогнози та оцінки майбутнього членства базуються на систематичному аналізі незалежних експертів згідно Секторного аналізу Частина II за сценарієм: вплив членства в ЄС на польську економіку, ситуацію на ринку праці, торгівлю, сільське господарство, державний бюджет, сектор малого та середнього підприємництва. В урядових колах основні занепокоєння (так званий «шок при вступі»), висловлені перед вступом, стосувалися зниження конкурентоспроможності внаслідок завоювання ринку дешевими споживчими товарами з ЄС польський ринок, рівень життя людей знизився в аграрному секторі, масове банкрутство малих і середніх підприємств і масова скупка землі іноземцями. Однак у результаті в цих областях все відбувається відносно непомітно і навіть досягається протилежний ефект. Крім того, так званий коаліційний ефект, який проявляється у формі дезорієнтації через конфронтацію з надмірними очікуваннями інтересів чи страхів, пов'язаних із членством в ЄС, фактично не реалізується в Польщі (як і загрози національній культурі, ідентичності), національна безпека та суверенітет) [2, с. 12-14].

Сьогодні аналіз та оцінка впливу вступу Польщі до Європейського Союзу свідчить про підвищення конкурентоспроможності країни. Розрив у рівні економічного розвитку між ЄС і Польщею скоротився: відношення ВВП країни на душу населення до середнього по ЄС зросло з 50% до приєднання до Європейського Союзу, Європа на 87% у 2019 році. зростання

номінального ВВП, важливий вплив має позитивний структурний зсув експорту та виробництва в бік високотехнологічної продукції. Сьогодні машинобудування, будівництво, ІТ-індустрія, легка промисловість, наука та освіта роблять значний внесок у ВВП Польщі. Досвід Польщі також спростовує думку про те, що інтеграція в Євросоюз автоматично призведе до «охолодження» торговельних відносин зі східними країнами – навпаки, після вступу до Євросоюзу Польща значно збільшила експорт до цього регіону, особливо України, яка пояснюється загальною неконкурентоспроможністю польської економіки [2, с. 16].

Тому в сучасних умовах реально жодна країна не може ефективно розвиватися без зміцнення широкого співробітництва з іншими країнами, об'єднання економічних, політичних і геополітичних інтересів, їх політичної чи економічної географії на основі єдності та формування пов'язаних груп різних форм і природи. Тому методологічні підходи до оцінки впливу країн, що вступають до інтеграційних об'єднань, є надзвичайно актуальним з наукової та практичної позиції.

Висновки до розділу

1. Європейська інтеграція – явище багатогранне, складне та подекуди суперечливе. Європейська інтеграція є результатом усвідомлення необхідності спільного вирішення актуальних проблем сучасності, створює умови для формування транснаціональних і наднаціональних політичних інституцій, а також може призвести до протистояння між різними країнами, цивілізаціями, політичними силами чи партіями. Різні теоретичні підходи звертають увагу на окремих етапах чи аспектах інтеграції, і тому на практиці наднаціональні інституціїпереважно не використовують якийсь один теоретичний підхід у «чистому» вигляді. Водночас теоретичні та історичні засади інтеграції суттєво вплинули на формування програм розвитку європейської спільноти. Нині європейська інтеграція характеризується

складністю та багаторівневістю взаємодії національних урядів з інституціями ЄС, а дослідники працюють активно над визначенням перспектив розвитку ЄС у глобалізованому світі.

2. Синергія регіональної інтеграції у випадку країн ЦСЄ в контексті економічного розвитку цих країн має такі результати: відкриття деяких економічних секторів для іноземних інвестицій, поглинання технологій і вдосконалення політики для покращення інвестиційного середовища, створення більшого ринку з кращими можливостями для реалізації принципу економії на масштабі; гармонізація національних законів, монетарної, фіскальної та монетарної політики, лібералізація ринку праці для полегшення вільного пересування робочої сили тощо.

3. Ефективність інтеграції для країн, які розглядають можливість приєднання до міжнародних інтеграційних об’єднань, визначається рівнем участі: односторонні та багатосторонні преференційні торговельні угоди про зниження тарифних бар’єрів для підвищення конкурентоспроможності; Формування глобальної системи виробництва та імпортно-експортного потоку проміжної продукції в зонах преференційної торгівлі; для системи багатосторонніх торгових правил транскордонного транспортування проміжних товарів і послуг у контексті об’єктивної наявності розбіжностей щодо компромісу та балансу взаємних поступок; Повна гармонізація законодавства відповідно до правових стандартів і правил СОТ (включаючи методи та форми встановлення зобов'язань). Для країни-учасниці впливового та економічно потужного міжнародного інтеграційного угруповання привабливість вибору пов’язана не лише зі здатністю за короткий час досягти ефективного використання наявних економічних порівняльних переваг, а й з метою мати стабільне джерело конкурентоспроможності та економічно-фінансової структурної підтримки.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ

2.1. Аналіз ефектів прискореного зростання у зовнішній торгівлі в умовах міжнародної інтеграції

Потужне зростання економіки, як прояв впливу інтеграції, впливає на розширення експортного сектору та активну участь країн ЦСЄ в системі міжнародної торгівлі в рамках ЄС. Практика євроінтеграційного процесу в ЦСЄ показує, що існує чітка взаємозалежність між розвитком зовнішньої торгівлі, зумовленим поглибленням євроінтеграції, та економічним зростанням загалом. Активізація зовнішньої торгівлі призводить до збільшення темпів зростання ВВП країн у цілому, а також доходів на душу населення під впливом різних макроекономічних показників.

Українські та західні економісти змогли найбільш повно та систематично вивчити вплив зовнішньої торгівлі на економічне зростання завдяки широкому застосуванню економетричних моделей із багатьма змінними, що дає змогу кількісно оцінити вплив торгівлі на економіку. зростання. рівень економічного зростання. Серед українських дослідників В.О. Шевчука [96].

Важливе дослідження взаємозв’язку між зовнішньою торгівлею та зростанням країни було проведено аналітиками МВФ В. Аророю та А. Вамвакідісом, які проаналізували в довгостроковій перспективі субекономічне зростання, яке залежить від економічних умов решти країн. світ. Загальний висновок полягає в тому, що завдяки зміцненню економічних зв’язків між країнами розвиток кожної економіки значною мірою залежить від розвитку країн торгових партнерів. Тобто дослідження даних авторів емпірично демонструє, що економічні умови в країнах-партнерах є важливим фактором економічного зростання даної країни. Зокрема, економічне зростання держави позитивно корелює з відносними рівнями доходів і

темпами зростання її торгових партнерів. Наслідки цього висновку такі:

- країни, що розвиваються, виграють від торгівлі з промислово розвиненими країнами з вищим рівнем доходу;

- промислово розвинені країни також отримують вигоду від торгівлі з країнами, що розвиваються, оскільки їх економіка характеризується швидким зростанням.

Згадані вище В. Арора та А. Вамвакідіс провели панельний аналіз даних з 1960 по 1999 рр. для 101-ї індустріальної та аграрної країни та виявили, що торгівля ВВП країн на 1% збільшить імпульс ВВП. досліджуваних країн становить 0,8% [1]. Використана емпірична модель пояснює вплив економічного зростання країн-партнерів на економічне зростання країн, проаналізованих за допомогою панельної регресії з фіксованими ефектами:

$$GDP_i = c_i + \beta X_1 + u \,, \qquad (2.1)$$

де: i – сукупність країн (i=1,...,n);

GDP_i – залежна змінна (рівень зростання реального ВВП на душу населення, середнє значення);

c_i – вектор сукупності постійних умов для кожної і-ої країни;

β – вектор параметрів, що потрібно оцінити;

u – рівень відносної похибки;

X_1 – матриця незалежних змінних, які містить стандартні значення таких змінних в регресіях зростання:

- рівень торговельної відкритості (частка зовнішньої торгівлі у ВВП);

- макроекономічна стабільність (рівень інфляції);

- людський капітал (частка населення зі закінченою середньою освітою);

- рівень конвергенції (логарифм показника ВВП на душу населення в перший рік періоду дослідження);

- інвестиції у фізичний капітал (частка валових внутрішніх інвестицій у

ВВП);

- демографічний розвиток (приріст населення).

Крім того, матриця незалежних змінних (X1) включає: - співвідношення між реальним ВВП на душу населення в країні та реальним ВВП на душу населення в країнах-торгівельних партнерах (або, в інших специфікаціях, простий реальний ВВП на душу населення за кордоном); - зростання реального ВВП на душу населення в країнах торгових партнерів [1].

Результати регресійного аналізу показують, що при збільшенні зовнішнього ВВП на 1% економічне зростання коливається від 0,6% (1960-ті роки) до 0,84% (1980-1990-ті роки). Відкритість торгівлі та людський капітал мають слабкий вплив (лише 0,01% до 0,03%). Внутрішнє накопичення також має помітний позитивний ефект (0,16-0,17%) [1].

Дослідники Е. Берг та А. Крюгер у праці «Торгівля, зростання та бідність: оглядове дослідження» [4] зосередили увагу на вивченні взаємозв’язку між торгівлею та зростанням ВВП на душу населення Люди. Дослідники відзначають, що за останні 20 років (дослідження проводилося в 2003 році) питома вага найбіднішого населення (з доходом менше 2 доларів США на день у цінах 1985 року) різко впала з 38% (1978). до 19%. % (1998). При значному зростанні чисельності населення відносні показники ще нижчі, хоча скорочення чисельності бідних з 1,4 млрд осіб до 1 млрд досить помітне. Вчені пов'язують цей результат з розвитком міжнародної торгівлі.

Е. Берг та А. Крюгер поставили за мету дослідження визначити вплив відкритості на бідність у двох аспектах: 1) вплив відкритості на середній інноваційний ріст людей; 2) вплив ступеня відкритості на систему розподілу доходів за певних умов зростання. Науковці дійшли висновку, що на практиці не можливо відокремити вплив лібералізації від рівня якості розвитку інституційного середовища, ф тому важко «кількісно оцінити» вплив торгівлі на зростання [4].

У 2003 р. дослідники Д. Долар та А. Крей запропонували новий підхід до аналізу взаємозв'язку між торгівлею та економічним зростанням [15], який зосереджується на розвитку протягом 10 років темпів зростання та обсягів торгівлі всередині країни (а не між країни, як це часто зустрічається в інших дослідженнях). Таким чином, це дослідження не залежить від географії чи інших характеристик країни, які незначно змінюються з часом, наприклад, інституційні умови. У дослідженні також використовуються періодичні фіктивні змінні для врахування впливу загальних шоків у всіх країнах. Водночас база даних містить 187 спостережень, вибірка охоплює близько 100 країн. Під час дослідження було виявлено позитивний і значущий зв'язок між змінами в обсягах торгівлі та економічним зростанням, який описується наступним рівнянням:

$$Y_{et} = \beta_0 + \beta_1 * Y_{et-k} + \beta_2 * X_{et} + \eta + Y_t + \nu_{et} \qquad 2.2$$

де Y_{et} – логарифм ВВП на душу населення;

X_{et} – частка зовнішньої торгівлі у ВВП;

η – специфічні для кожної держави зовнішні шоки.

Основний висновок цього дослідження полягає в тому, що зміни обсягів торгівлі суттєво корелюють зі змінами рівня економічного зростання: частка експорту та імпорту у ВВП зросла з 20% до 40%.% збільшить ВВП на душу населення на 10% понад десятиліття. Перевірка отриманих результатів щодо стабільності шляхом включення додаткових контрольних змінних (державні витрати, інфляція, частота оборотів) була успішною [15].

Щоб перевірити висновки наведених досліджень щодо «локомотивного впливу», необхідно проаналізувати статистичні дані країн ЦСЄ щодо економічного зростання та зовнішньої торгівлі. Для цього необхідно відстежувати розвиток ЦСЄ за такими економічними показниками, як ВВП та зовнішня торгівля (рис. 2.1). Озираючись на тридцятирічний період (1990-2020), можна оцінити великі досягнення цих країн, незважаючи на численні

політичні та інші виклики (корупція, слабкість верховенства права тощо). Але величезні економічні та соціальні перетворення наблизили їхні економіки та суспільства до стандартів країн Західної та Північної Європи, чого мало хто очікував у 1989 році. Реформи, що стоять за Соціально-економічне зближення країн ЦСЄ з рештою ЄС призвело до величезних соціальні витрати: масова міграція з регіону, неналежний соціальний захист, але загальний висновок полягає в тому, що громадськість і оптиміст щодо спроможності населення ЦСЄ побудувати сучасну економіку та відносно процвітаюче суспільство протягом 30 років (рис. 2.1).

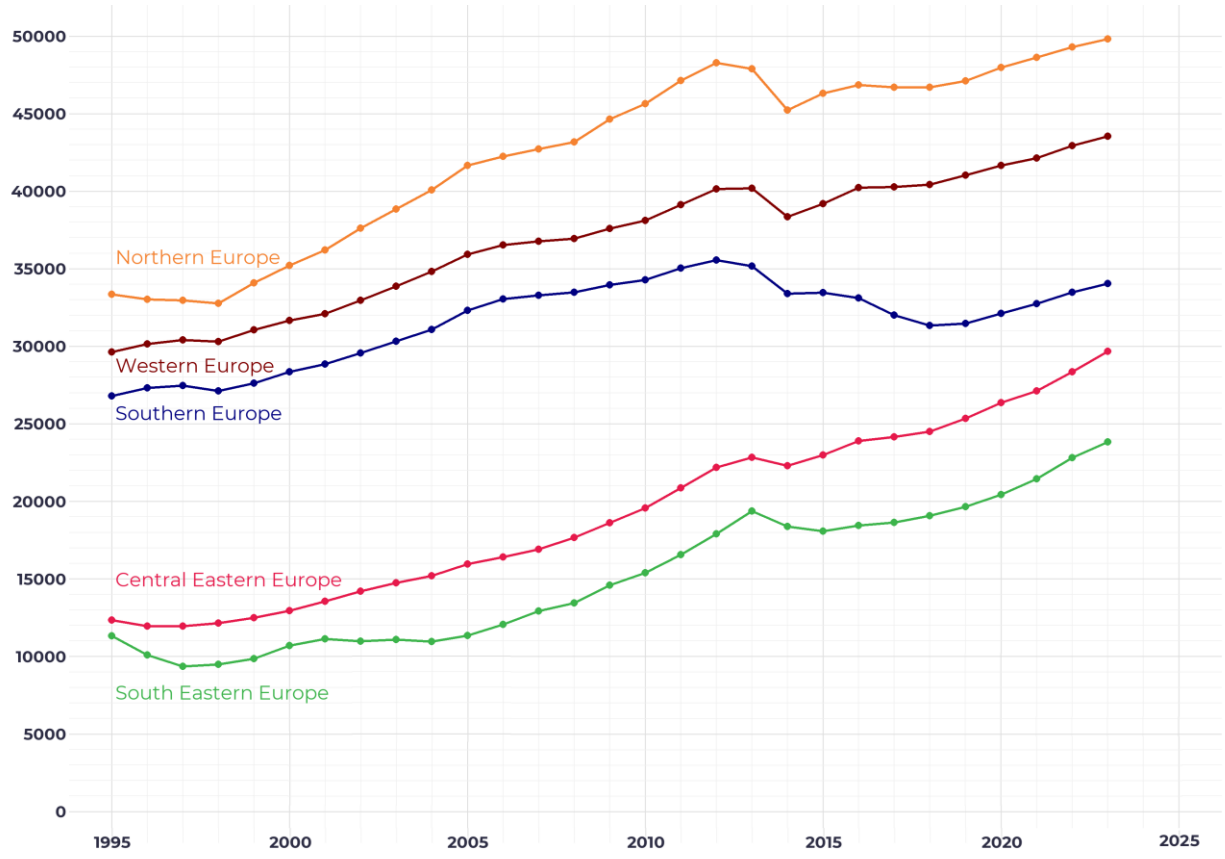

Рис. 2.1. Динаміка ВВП на душу населення (з врахуванням ПКС у цінах 2011 р.) у країнах Європи у 1990-2023 рр., дол. США

Джерело: [47]

Необхідно проаналізувати еволюцію ВВП на душу населення в країнах

ЦСЄ (з урахуванням ПКС у цінах 2011 р.), порівнюючи траєкторію ВВП на душу населення в 12 країнах ЦСЄ та Греції, одній із країн-членів. У 1989 році ВВП на душу населення був значно вищим, ніж у ЦСЄ. У смокінгу. А.1 і А.2 (Додаток А) показують, що вісім із 12 країн обігнали Грецію, а Румунія, Хорватія та Болгарія наздогнали за цим показником. І хоча Греція не досягла стійкого зростання за останні 30 років, це не єдина країна ЄС, де країни ЦСЄ намагалися наздогнати за рівнем добробуту.

Річні темпи зростання ВВП в країнах ЦСЄ в останні роки вищі, ніж у розвинених країнах. Так, у 2021 році темпи зростання ВВП у США становлять 5,67%, у Великій Британії – 7,44%, у Німеччині – 2,63%, у Східній Європі – 5,96% (рис. 2.2). Ось як показати вплив економічного відновлення після COVID-19. У 2022 році ВВП також мало високі темпи зростання, потім поступово повертатиметься до рівня зростання, який був до пандемії [47].

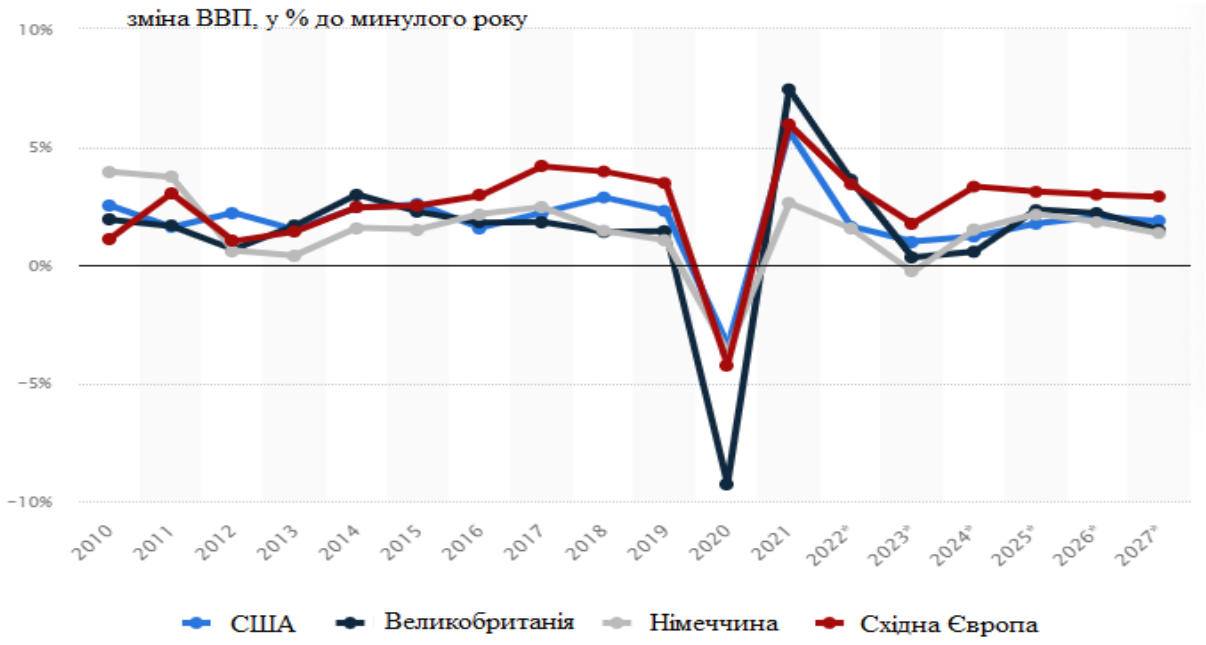

Рис. 2.2. Динаміка та прогноз ВВП у країнах ЦСЄ та високорозвинутих країнах у 2010-2027 рр. (* – дані за 2023-2027 рр. прогнозні), у %

Джерело: [47]

Значну частину економічного зростання країн ЦСЄ визначають іноземні інвестиції, спрямовані в експортоорієнтовані галузі. У результаті країни ЦСЄ мають дуже високі індекси розвитку експорту (розраховані як частка ВВП), навіть перевищуючи індекси Північної та Західної Європи (рис. 2.3).

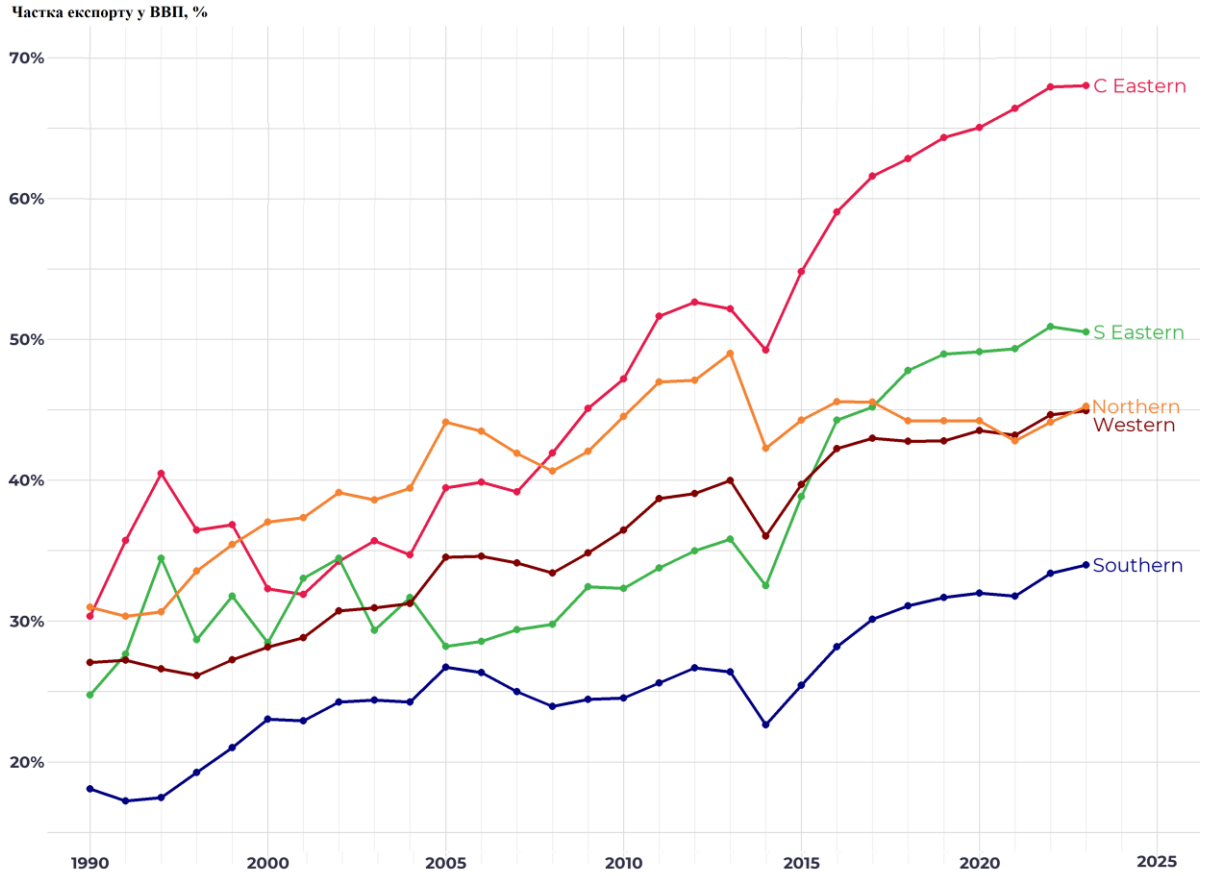

Рис. 2.3. Динаміка питомої ваги експорту у ВВП у країнах Європи у 1990-2020 рр.

Джерело: [47]

Середня відкритість нових держав-членів (NMC) до торгівлі товарами та послугами є значно вищою, ніж у середньому по ЄС-28, навіть якщо вони менш відкриті для торгівлі послугами. Той факт, що понад 70% експорту та імпорту НКЦ припадає на ЄС-28, що відповідає країнам єврозони, свідчить про високий рівень інтеграції НКЦ до ЄС у сфері торгівлі. Серед 20 експортних ринків із 16 країн єврозони (ЄА) 4 подібні КНП є Чехією,

Польщею, Румунією та Угорщиною. Загальна частка експорту цих країн в EZ-16 зросла з 8,3% у 1999 році до 12,6% у 2009 році. [80]. Це свідчить про поглиблення торгової інтеграції між NRC та країнами єврозони.

Малі відкриті економіки нових держав-членів також добре інтегровані одна з одною та з європейськими країнами в торгівлі. Багато досліджень зосереджено на тому, як нові країни-члени синхронізуються одна з одною та з країнами єврозони шляхом збільшення масштабу торговельних відносин.

Основний висновок полягає в тому, що процес синхронізації торгівлі між країнами є різним [36; 13; 22; 37]. Декілька інших досліджень приходять до висновку, що ступінь досягнутої синхронізації залежить від типу макроекономічного шоку [3; 26]. Кілька досліджень узагальнюють висновки публікацій щодо високої подібності економічних циклів у нових державах-членах і країнах єврозони [23]. Зокрема, достатньо високі кореляції між бізнес-циклами встановлено в Польщі, Угорщині та Словенії. Така подібність подібна до подібності ділового циклу серед основних учасників ЄВС.

Таким чином, європейська економічна інтеграція – це не просто конвергенція (зменшення розбіжностей між основними макроекономічними показниками групи країн), а значно складніший процес приєднання національної економіки до загальноєвропейського ринку. Європейські економіки з точки зору інтеграції співпрацюють, спеціалізуються та доповнюють одна одну. Водночас подібність економічних циклів двох країн зростає, але національні конкурентні переваги й надалі відіграватимуть важливу роль. Європейська інтеграція передбачає не лише прийняття єдиної валюти євро, а й об’єднання секторів економічної системи в рамках галузевої структури інтегрованого співтовариства.

Реалізація Маастрихтських критеріїв вимагає глибоких структурних реформ у державах ЦСЄ. Дефіцит бюджету до 3% ВВП передбачає самофінансування державної пенсійної системи, а курсова стабільність передбачає дотримання співвідношення між зростанням реальної заробітної

плати та зростанням продуктивності праці. Процеси, спрямовані на виконання критеріїв номінальної конвергенції, повинні супроводжуватися діями уряду, спрямованими на регулювання реального сектора економіки через процеси реальної конвергенції. Фіскальна та монетарна (макроекономічна) політика України в умовах війни і кризи характеризується асиметричністю та неоднорідністю заходів. Макроекономічні дисбаланси варіюються в широких межах залежно від країни та впливу різних факторів – рівня надмірного попиту на початку кризи, структури зовнішньої торгівлі, частки різниці економічних секторів у загальній доданій вартості та масштабу економіки. зовнішній борг тощо.

Таким чином, рівень інтеграції визначається не лише учасниками єврозони, а й рівнем розвитку торгово-промислових структур та рівнем взаємодії. Країни НКЧ досягли високого рівня номінальної конвергенції з країнами єврозони. Що стосується фактичної конвергенції, то ситуація в кожному НКК абсолютно різна. Торговельна інтеграція НКЧ з країнами єврозони дуже сильна. Структурна інтеграція, яка вимірюється, наприклад, структурою валової доданої вартості, прогресує повільніше, ніж торгова інтеграція, що може уповільнити реальну конвергенцію. Окремі НКП досягли збільшення подібності своїх економічних циклів до єврозони (порівняно з іншими країнами Центральної та Східної Європи). Щоб відповідати критеріям конвергенції перед викликом кризи, країни КНК повинні скоригувати основні напрямки своєї макроекономічної політики відповідно до макроекономічних характеристик кожної країни.

2.2. Аналіз потоків капіталу в інтеграційних утвореннях

Досвід розвитку найбільших інтеграційних об'єднань показує, що певна послідовність процесу інтеграції створить переваги для вітчизняного та міжнародного бізнесу. В першу чергу підвищується ефективність інвестиційного процесу за рахунок вирішення проблем, пов’язаних із запровадженням національних механізмів, отримання надійних гарантій для

інвесторів від націоналізації, забезпечення відповідно до міжнародних договорів стабільності та безпеки діяльності у сфері послуг і торгівлі. Збільшення інвестиційних потоків і розширення ринків споживання після відновлення міжнародної торгівлі стимулювало реорганізацію виробництва. У той же час процес інтеграції сприяє реалізації трьох переваг інвестицій: залучення капіталу, інтернаціоналізація виробництва, придбання.

У рамках неокласичної теоретичної основи вважається, що в інтеграційній групі тарифні бар'єри можуть сприяти залученню прямих іноземних інвестицій (ПІІ) для цілей імпортозаміщення. Загальне зниження митних зборів у контексті регіональних інтеграційних угод загалом зменшує потоки ПІІ між державами-членами або навіть стимулює репатріацію іноземних активів до країн, де вони розташовані. Винятком із цього спрощеного погляду є робота К. Кіндлбергера [35], який зазначив, що коли регіональні інтеграційні угоди призводять до збільшення торгівлі, масштаби внутрішньорегіональних ПІІ в різних державах-членах можуть збільшуватися у відповідь на регіональні зміни. структура. виробництва. Цей потенційний вплив на внутрішньорегіональні потоки ПІІ розглядається як перешкода для інвестицій.

Слід підкреслити, що потоки ПІІ капіталу з-за меж інтеграційного простору можуть стимулюватися певними інструментами. Це проявляється, коли середній рівень захисту підвищується в результаті підписання регіональних інтеграційних угод або якщо підписання таких угод викликає занепокоєння щодо майбутнього захисту. Залучення іноземного капіталу також може збільшитися, якщо початкові надходження ПІІ обмежені розміром різних національних ринків. Інтегрований спільний ринок, на відміну від національного, може бути достатньо великим, щоб покривати витрати на утримання іноземних дочірніх компаній. Крім того, К. Кіндлебергер [35] робить висновок, що здійснення капітальних інвестицій може бути можливою відповіддю на запровадження зовнішньоторговельних

обмежень, які виникають під час реалізації інтеграційних угод у сфері. Це стосується випадків стратегічної інвестиційної реакції компаній, які втрачають експортні ринки, коли їхні колишні партнери (клієнти) починають співпрацювати з постачальниками, що базуються в регіоні інтеграції.

Тому регіональне інтеграційне співробітництво має наслідком створення і часто є перешкодою для реструктуризації інвестицій у афілійовані корпорації. Такі зусилля часто сприяють зростанню ПІІ, відкриваючи галузі та ринки для інвестицій і коригуючи політику підтримки інвесторів. Це пояснюється проявами опосередкованих впливів ринкової інтеграції та лібералізації торгівлі, зусиллями щодо гармонізації спільних політичних рамок у відносинах між країнами-учасницями, включаючи капітальні інвестиції (лібералізація та захист), а також безпосередньою діяльністю співпраці у сфері інвестицій. . проекту на регіональному рівні.

Загалом у 2022 р. приплив ПІІ у світі до розвинутих економік зріс на 5% (із 761 млрд дол. США у 2021 р. до 800 млрд дол. США), незважаючи на існування невизначеності інвестиційного ринку, що було спричинене наслідками Brexit, війною в Україні та погіршенням макроекономічних показників [57]. При цьому потік ПІІ до Європи у 2022 р. зріс на 18% (до 429 млрд дол. США), повернувши тим самим частину втрачених обсягів з 2020 р. Проте залучення ПІІ в Європі залишилися лише на половині від пікового рівня 2007 р. Потоки ПІІ зростали в 11 з 31 європейських економік у 2022 р., але у деяких головних економіках регіону спостерігалась спадна тенденція. Значний вплив на ПІІ у деяких європейських країнах (особливо Ірландії та Швейцарії) у 2022 р. мала репатріація накопичених доходів американських ТНК після проведення податкової реформи. Після нівелювання впливу податкової реформи у 2019 р. в Ірландії спостерігалось зростання ПІІ (з 28 млрд дол. США у 2018 р. до 78 млрд дол. США), а в Швейцарії – з 53 млрд дол. США до 22 млрд дол. США). Також на обсяги ПІІ в Ірландію мала вплив велика транскордонна інвестиційна угода, в якій компанія Takeda (Японія)

придбала частку компанії Shire (Ірландія) на суму 60 млрд дол. США [57].

Згідно зі щорічним звітом Global FDI за 2023 р., після пандемії COVID-19 європейські вхідні ПІІ відновилися і зросли на 18% у 2022 р. [47]. Кількість нових проектів ПІІ у Європі зросла на 17,9% у 2022 р. Після зниження рівня європейських інвестицій на 8,8% між 2019 та 2021 рр., у 2022 р. кількість проектів відновилася і перевищила показники до пандемії COVID-19. З 7927 інвестиційних проектів, які відстежувалися в Європі у 2022 р., 78% були в Західній Європі, а решта 22% – у країнах ЦСЄ та Співдружності Незалежних Держав (СНД). Західна Європа продовжила збільшувати свою частку регіональних ПІІ у 2022 р. На її частку припадало 76,1% європейських проектів у 2021 р. та 75,3% у 2022 р. (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Динаміка чисельності інвестиційних проектів за рахунок вхідних ПІІ в Європу у 2019-2022 рр.

Джерело: [47]

У 2013 році потоки ПІІ капіталу в країни ЄС і з них почали відновлюватися після кризи. Однак у період між 2013 і 2022 роками інвестиційні потоки мали мінливий характер, відображаючи довгострокову невизначеність інвесторів. З 2013 по 2016 рр. приплив ПІІ (як вихідних, так і вхідних) коливався між щорічним зростанням і зменшенням.

Ситуація змінилася у 2017 році, коли вартість інвестиційних потоків ЄС зменшилася другий рік поспіль, як для зовнішніх, так і для внутрішніх

потоків капіталу; У 2018 році спостерігалося третє поспіль річне падіння, оскільки потоки капіталу стали негативними (що вказує на контрінвестиції або вилучення в обох напрямках). У 2020 році значення потоків ЄС повернулося на позитивний рівень, хоча і відносно невеликий. У 2021 році напрямок розвитку двох потоків вперше розійшовся протягом досліджуваного періоду: вартість потоків капіталу в ЄС знову зросла, тоді як величина потоків капіталу дещо знизилася. У 2021 році ЄС був чистим реципієнтом ПІІ, при цьому приплив перевищував відтік на 196 мільярдів євро. У 2022 році обсяг ПІІ в країни ЄС становитиме 2,5% ВВП (рис. 2.5).

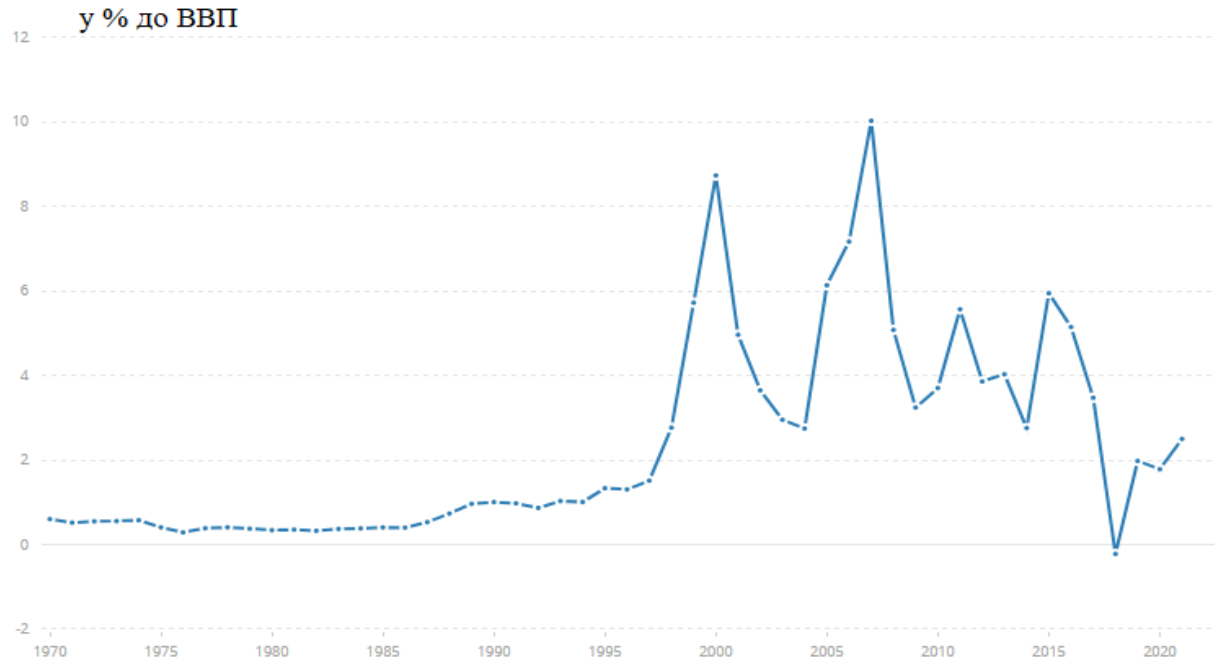

Рис. 2.5. Динаміка вхідних ПІІ до країн Євросоюзу у 1970-2022 рр., у % до ВВП

Джерело: [47]

Географічна структура вихідних ПІІ з Євросоюзу насамперед формується за рахунок інвестицій в США, Великобританію та ОАЕ, а також офшорні центри (рис. 2.6).

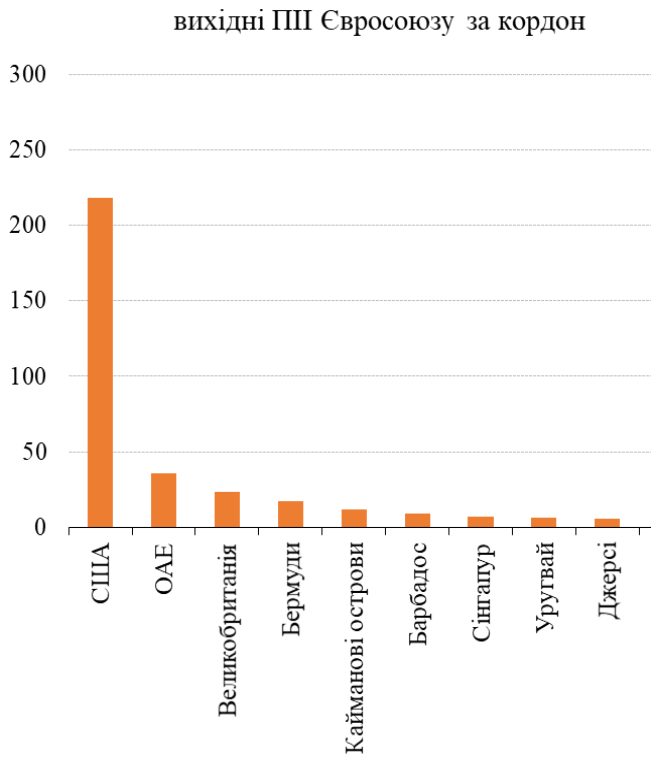

Рис. 2.6. Географічна структура вихідних ПІІ з Євросоюзу у 2022 р., млрд дол. США

Джерело: [47]

Країни Євросоюзу у 2022 р. найбільше прийняли ПІІ з таких країн: США (265,7 млрд євро), Великобританія (110,3 млрд євро) й Об'єднані Арабські Емірати (51,5 млрд євро). Наступними за обсягами країнами-донорами ПІІ в Євросоюзі були 2 офшорні фінансові центри – Сінгапур та Барбадос, а також Японія; це були єдині країни, чиї інвестиції в ЄС у 2022 р. перевищили 10,0 млрд євро (рис. 2.7).

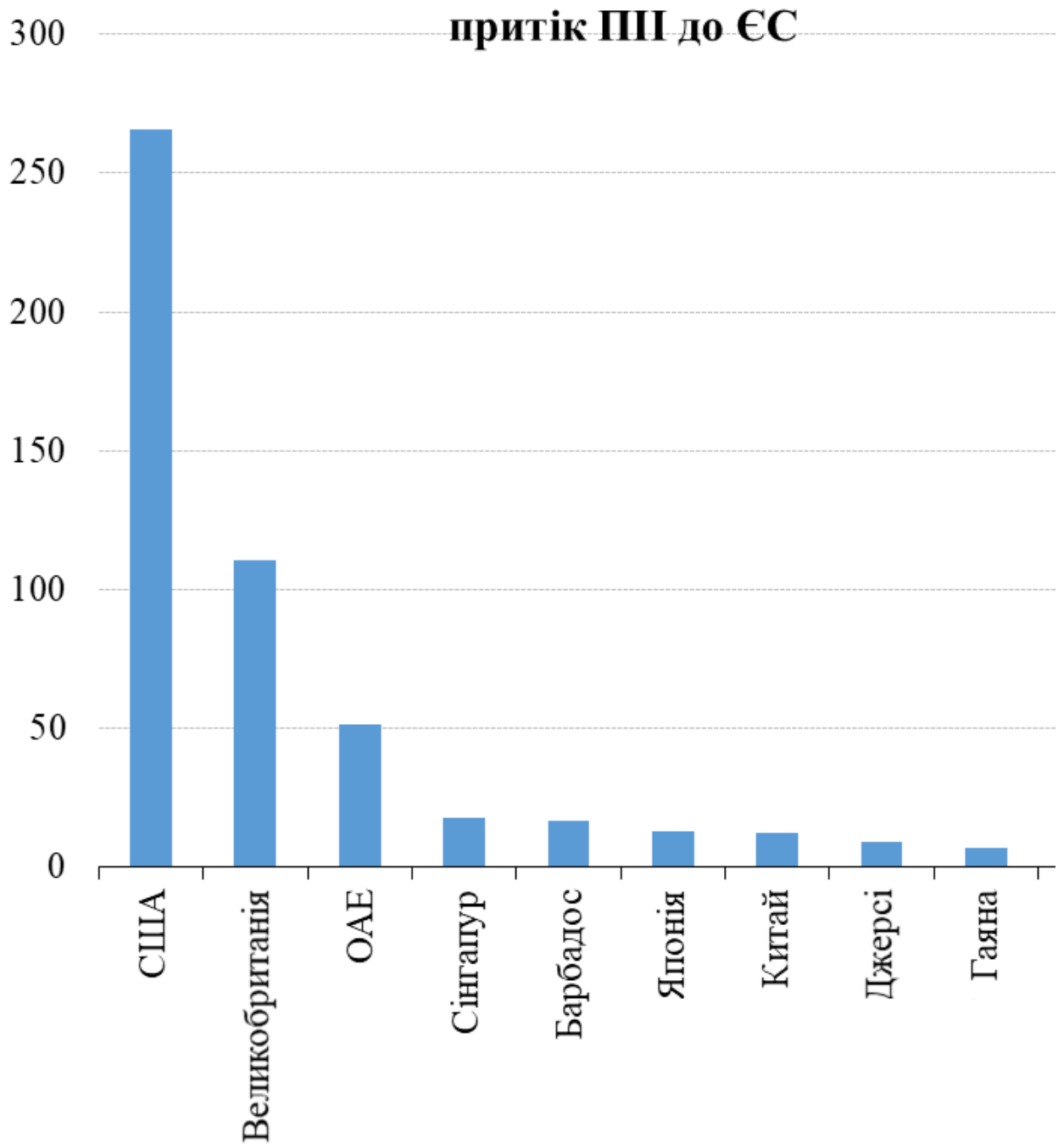

Рис. 2.7. Географічна структура надходжень ПІІ в ЄС у 2022 р., млрд дол. США

Джерело: [47]

Серед країн ЦСЄ у 2022 році Чорногорія залучила найбільше ПІІ – близько 110% ВВП. На другому місці Естонія – понад 100% ВВП, а на третьому – Сербія – близько 90% ВВП. Далі йдуть Болгарія та Чехія, на які припадає 70-80% ВВП, тоді як інші 8 країн ЦСЄ залучають ПІІ на рівні

близько 50-60% ВВП. Найменші ПІІ залучили Боснія та Герцеговина, Румунія, Польща та Словенія, де залучення ПІІ становило близько 40% їх ВВП (рис. 2.8). Тут варто зазначити, що більші та заможніші країни ЦСЄ мають , як правило, нижчий рівень ПІІ (% ВВП), оскільки вони мають вищий ВВП.

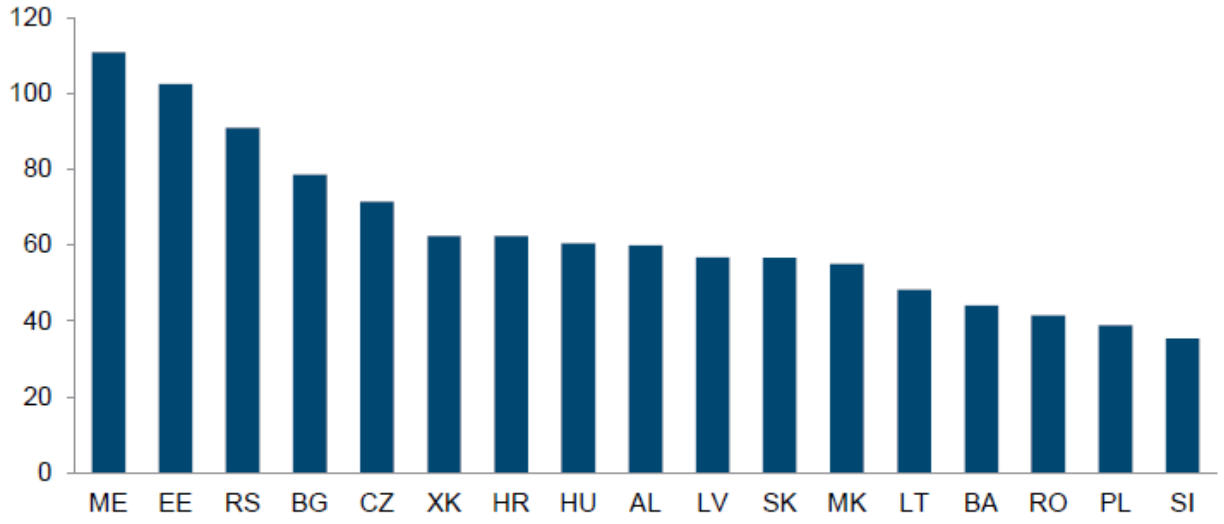

Рис. 2.8. Залучені прямі іноземні інвестиції в країни ЦСЄ станом на 2022 р., накопичення у % від ВВП

Джерело: [47]

З метою оцінки рівня інвестиційної привабливості країн ЦСЄ, доцільно провести кластерний аналіз. Для цього було відібрано 14 країн регіону: Болгарія, Боснія та Герцеговина, Албанія, Чорногорія, Греція, Хорватія, Північна Македонія, Сербія, Румунія, Туреччина, Словенія, Молдова, Кіпр, Україна за 19 показниками [167]:

X1 – темп зростання ВВП, %;

X2 – валова додана вартість у промисловості, (у %);

X3 – рівень залучення ПІІ, чистий приплив (у % від ВВП);

X4 – валова додана вартість в АПК (% від ВВП);

X5 – додана вартість у сфері послуг (% від ВВП);

X6 – зростання чисельності населення, %;

X7 – зареєстрований рівень безробіття;

X8 – витрати на НДДКР (% від ВВП);

X9 – доходи від міжнародного туризму, % від ВВП;

X10 – індекс політичної стабільності (від –2,5 до 2,5);

X11 – рівень тіньової економіки, % від ВВП;

X12 – індекс конкурентоспроможності за методикою Всесвітнього економічного форуму (від 0 до 100);

X13 – індекс ефективності врядування (від –2,5 до 2,5);

X14 – індекс свободи від корупції (від 0 до 100);

X15 – індекс сприйняття корупції (100 – нульова корупція);

X16 – індекс глобалізації (від 0 до 100);

X17 – індекс економічної свободи (від 0 до 100);

X18 – індекс людського розвитку (від 0 до 1).

X19 – індекс інновацій (від 0 до 100);

Для 2022 року проведено процедуру групування країн (рок перед пандемією не мав екстремальних шокових відхилень в економіці). Кластерний аналіз проводився в два етапи. Перший крок полягає в перевірці однорідності досліджуваних країн за набором факторів, вибраних шляхом побудови дерева зв'язків (метод Уорда) з евклідовою метрикою. Побудована діаграма (дендрограма) допомагає виділити групи країн, максимально наближених до єврозони за інвестиційною привабливістю. На другому кроці кількість кластерів уточнюється, а детальна кластеризація будується в розділі чотирьох груп та їхніх індивідуальних властивостях за допомогою методу k-середніх. Реалізацію процедури кластеризації здійснювали засобами пакету прикладних програм Statistica 12.0.

Результати аналізу групи з 14 країн показують, що кластер має найвищий рівень інвестиційної привабливості з країнами європейської спільної валютної зони, включаючи країни Центральної та Східної Європи та країни Південної Європи, такі як Словенія, Кіпр і Греція, тоді як інші країни Центральної та Східної Європи залишаються далеко. з єврозони. країни з

точки зору інвестиційної привабливості. Результати кластеризації наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Характеристики сформованих кластерів країн ЦСЄ за індикаторами інвестиційної привабливості за 2021 р.

Перший кластер: найвищий рівень інвестиційної привабливості **Учасники кластера:** Словенія, Кіпр, Єврозона	
Сильні сторони	Слабкі сторони
- високі ПІІ, - високі витрати на НДДКР, - висока додана вартість у сфері послуг, - високі доходи від міжнародного туризму, у % від ВВП, - низький рівень тіньової економіки, - високий рівень політичної стабільності, ефективності уряду, свободи від корупції, сприйняття корупції, економічної свободи, - низький рівень безробіття, - високий рівень глобалізації, - високий індекс інновацій	- низька додана вартість у галузях сільського господарства, рибальства та лісництва , - низький рівень частки промисловості у % до ВВП
Другий кластер: високий рівень інвестиційної привабливості **Учасники кластера:** Греція, Болгарія, Румунія, Хорватія, Сербія	
Сильні сторони	Слабкі сторони
- високі темпи росту ВВП	- низькі темпи приросту населення
Третій кластер: середній рівень інвестиційної привабливості **Учасники кластера:** Боснія та Герцеговина, Північна Македонія, Албанія, Чорногорія	
Сильні сторони	Слабкі сторони
- високий рівень доданої вартості у сільському господарстві, рибальстві та лісництві, - високі доходи від міжнародного туризму (у % до ВВП)	- низькі витрати на НДДКР, - високий рівень безробіття, - низький індекс інновацій, - низький індекс глобалізації
Четвертий кластер: помірний рівень інвестиційної привабливості **Учасники кластера:** Туреччина	
Сильні сторони	Слабкі сторони
- висока частка промисловості у % до ВВП, - високі темпи приросту населення	- низький рівень доданої вартості у сфері послуг, - низький індекс інновацій, - низька політична стабільність, - низькі темпи зростання ВВП
П’ятий кластер: низький рівень інвестиційної привабливості **Учасники кластера:** Україна, Молдова	
Сильні сторони	Слабкі сторони
- низький рівень безробіття, - високі темпи зростання ВВП, - високий рівень частки промисловості у ВВП	- високий рівень тіньової економіки, - низькі обсяги ПІІ, - низький рівень економічної свободи, свободи від корупції, ефективності уряду, - низький дохід від міжнародного туризму у % до ВВП, - низький рівень глобалізації, - низький індекс інновацій, - низький індекс людського розвитку.

Джерело: побудовано автором

Отриманий графік кластеризації за методикою k-середніх (рис. 2.9) деталізує процеси кластеризації за 5-ма кластерами за даними 2022 р. Можна зробити узагальнення, що всі кластери проявляють чіткі індивідуальні властивості та є візуально виокремленими.

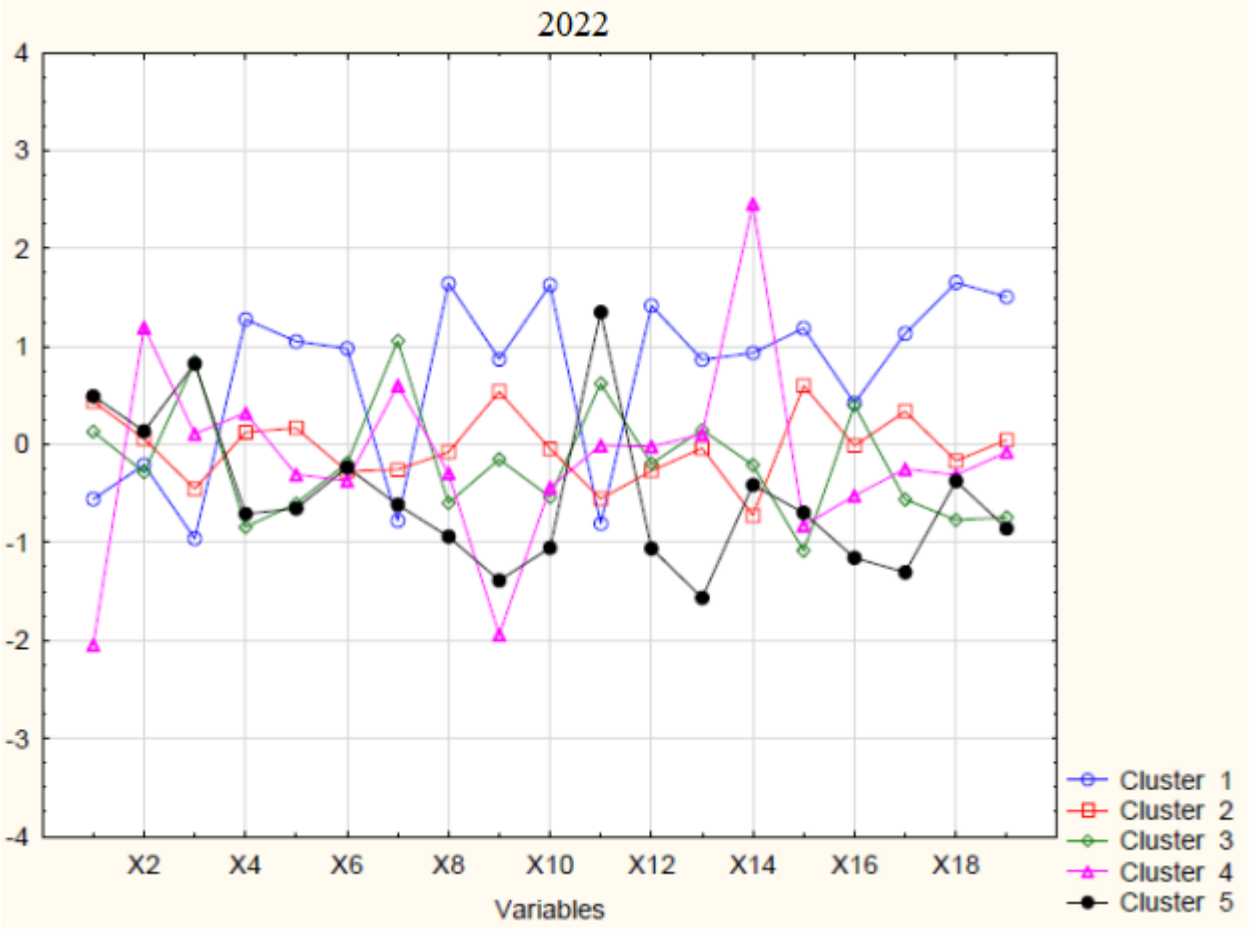

Рис. 2.9. Процедура кластеризації держав ЦСЄ за методом k-середніх

Джерело: побудовано автором

Результати, отримані під час кластерного аналізу, дозволяють підтвердити, що країни, які належать до першого кластеру за інвестиційною привабливістю (зона євро, Словенія, Кіпр), мають низький рівень безробіття та високі темпи зростання, зростання ВВП постійно зростає. Країни другої групи (Греція, Болгарія, Сербія, Хорватія, Румунія) постійно нарощують темпи зростання ВВП, незважаючи на низькі темпи зростання населення. Країни третьої групи (Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Албанія, Чорногорія) характеризуються стабільним економічним розвитком і не

мають швидкого економічного зростання. Четверта група, до якої входить лише Туреччина, характеризується найнижчим значенням індексу темпів зростання ВВП. Країни п’ятого кластеру (Україна та Молдова) характеризуються значним падінням індексу інноваційності при досить високих темпах зростання номінального ВВП.

2.3. Емпірична оцінка впливу економічної інтеграції на економіки країн Східної Європи

У рамках дослідження системи зв'язку «інтеграція-зростання» іноземні вчені аналізують багато змінних. ВВП, рівень ВВП на душу населення, відсоткова зміна ВВП та інші відносні доходи або їх розсіювання в основному використовуються як залежні змінні, допомагаючи розрізняти зміни в рівнях, зростання досягнень і ефекти конвергенції. Більшість дослідників (особливо В. Арора та А. Вамвакідіс [1] та багато інших) використали показник зміни реального ВВП на душу населення, так як цей показник значною мірою відображає ступінь впливу торгівлі в часі не лише одноразовий, але і негайний вплив на рівень доходу.

Як зазначено в підрозділі 2.1, аналіз економічних інтеграційних процесів, які виражаються в активізації зовнішньоекономічних зв'язків та інвестиційних процесів, необхідно здійснювати за допомогою економіко-математичних моделей. Для того, щоб оцінити економічні наслідки інтеграції країн ЦСЄ до ЄС, насамперед необхідно врахувати: взаємовплив обсягів експорту-імпорту та ступеня економічного зростання на рівні окремих країн й вплив розвитку зовнішньої торгівлі на фактичну динаміку економічного зростання на основі просторово-часової вибірки статистичних даних для окремої групи країн

При вивченні взаємозв’язків між результуючими показниками ефективності євроінтеграції та різними факторними показниками зовнішньої торгівлі важливо враховувати, що результуючий окремий показник розвитку

зовнішньої торгівлі формується під впливом численних факторів, які існують у зовнішньому (політика Міжнародної асоціації інтеграції та інших країн) і внутрішньому (національна внутрішня політика) впливі. Крім традиційно широко використовуваного методу двоетапних найменших квадратів, в даному випадку рекомендується використовувати сучасний метод векторної авторегресії VAR/VEC, який дозволяє досліджувати ступінь взаємозалежності між залежними змінними.

За результатами кластерного аналізу та кореляційно-регресійного аналізу впливу факторних показників для окремих країн можна виділити дві групи держав. До першої групи входять Латвія, Литва, Естонія, Чехія та Словенія, до другої – Польща, Угорщина та Словаччина.

У першій групі держав результати кореляційно-регресійного аналізу залежності результуючого показника – зростання ВВП країни – від факторних показників X1 (зростання експорту товарів і послуг) та X2 (зростання імпорту товарів і послуг) - свідчать про значний вплив цих факторних показників (табл. 2.2). Це означає, що вплив фактора експорту-імпорту товарів і послуг становить близько 70-88%, а на всі інші фактори припадає 12-30% зміни зростання ВВП окремої держави. Можна зробити висновок, що покращення умов зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ внаслідок євроінтеграційних процесів (реалізація та адаптація національної зовнішньоторговельної політики до спільної комерційної політики ЄС) сприяло зростанню рівня ВВП. У всіх цих розрахунках рівняння регресії для першої групи розглянутих станів показують достатній рівень критичного значення t-критерію Стьюдента та критичного значення F-критерію Фішера-Снедекора.

Таблиця 2.2

Оцінка коефіцієнтів кореляції регресійної залежності

Країна	Коефіцієнти кореляції	
	Приріст ВВП – приріст експорту товарів і послуг	Приріст ВВП – приріст імпорту товарів і послуг
Чехія	0,860	0,830
Литва	0,670	0,840
Словенія	0,860	0,890
Естонія	0,760	0,680
Латвія	0,850	0,860

Джерело: розраховано автором

У табл. 2.3 проанадізовано коефіцієнти, які отримані з відповідних рівнянь регресій для аналізу регресійної моделі «приріст ВВП – приріст експорту товарів та послуг» й «приріст ВВП – приріст імпорту товарів й послуг» для аналізованих держав з першої групи.

Таблиця 2.3

Побудова рівнянь регресійних залежностей

Країна	Рівняння	
	Приріст ВВП – приріст експорту товарів і послуг	Приріст ВВП – приріст імпорту товарів і послуг
Чехія	$y = 0{,}9772 \cdot x^{0{,}8576}$	$Y = 0{,}8098 \cdot x + 0{,}1852$
Литва	$y = 0{,}6058 \cdot e^{0{,}544\,x}$	$Y = 0{,}5834 \cdot e^{0{,}579\,x}$
Словенія	$y = 0{,}8372 \cdot x + 0{,}1551$	$Y = 0{,}8288 \cdot x + 0{,}1645$
Естонія	$y = 1{,}039 \cdot x^{0{,}68}$	$Y = 0{,}622 \cdot x + 0{,}4195$
Латвія	$y = 0{,}5946 \cdot e^{0{,}5707\,x}$	$Y = 0{,}633 \cdot e^{0{,}5068\,x}$

Джерело: розраховано автором

У більшості регресійних моделей одержане рівняння регресійної залежності приросту ВВП від приросту експорту товарів і послуг визначається як степенева (Чехія, Естонія) й експоненціальна функція (Литва, Латвія), а одержане рівняння регресійної залежності рівня приросту ВВП від приростуобсягів імпорту товарів і послуг визначається як лінійна функція (Естонія, Чехія, Словенія).

Під час кореляційного аналізу в другій групі досліджуваних країн ЦСЄ – Угорщині, Польщі та Словаччині – не виявлено стабільного рівня

залежності результуючих показників (рівень зростання ВВП країн за факторними індексами – експорт та імпорт товарів). і послуги). Істотні відмінності між результатами дослідження в основному пояснюються різницею у вихідному становищі національних економік країн двох груп на початку процесу адаптації економічної політики відповідно до європейських умов і вимог. Союз. а також є відмінності у виборі стратегій здійснення економічних реформ і перетворень.

Результати, отримані в результаті аналізу, не довели значного впливу індексу ПІІ на рівень ВВП на душу населення в країнах ЦСЄ, це можна пояснити тим, що: ПІІ не обов'язково надходять до таких секторів: сектори, пов'язані зі сферою зовнішньої торгівлі, а тому необхідно підкреслити їх вплив на процеси, що виникають під час адаптації галузей національної економіки до умов ринку ЄС і політичних змін. . У цьому випадку необхідно враховувати не тільки вплив частки ПІІ інвестиційного капіталу компаній, що працюють у зовнішній торгівлі, а й взаємний вплив інших форм іноземного інвестування на загальну тенденцію зростання країни.

Слід зазначити, що регресійний аналіз впливу ПІІ на рівень ВВП показує високий коефіцієнт кореляції між цими факторами та показниками, отриманими лише для Латвії (R = 0,81 з формою експоненціальної залежності: y = 1,0788e 1E04x); Між цими факторами та отриманими індексами також існує досить помітний зв'язок, характерний для Польщі (R=0,67 з експоненціальною формою: y = 1,0085e 9E06x) і слабкий зв'язок – для Словенії (R=0,56 з експоненціальною формою залежності: y = 1,0085e 9E06x) залежності: y = 1,0518e9E05x). Співвідношення ПІІ/ВВП у Латвії залишалося високим протягом усього періоду коригування політики зовнішньої торгівлі в контексті членства в ЄС, однак для Словенії та Польщі цей індекс коливався на подібних рівнях як в інших країнах Центральної та Східної Європи.

Для визначення впливу ПІІ на національну економіку необхідно більш детально вивчити сфери, на які ці ПІІ спрямовані, зокрема визначити масштаб інвестування та напрямки підвищення ефективності бізнесу Галузь ПІІ, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг на зовнішніх ринках. Оскільки наразі не існує ефективного методу розрахунку розміру ПІІ, а статистичні дані щодо цих розмірів ведуться в секторі зовнішньої торгівлі країн ЦСЄ, важко виокремити вплив цих показників на кількість цих факторів.

Розподіл ЦСЄ на дві групи дає змогу зробити наступні узагальнення. Для першої групи країн Центральної та Східної Європи, а саме Латвії, Литви, Естонії, Чехії та Словенії, значний вплив експорту та імпорту товарів і послуг на темпи зростання ВВП. Країни Балтії, такі як Чехія та Словенія, є одними з найменших європейських країн за територією, національним ВВП і населенням. Більшість із цих країн завжди орієнтуються на ринкову орієнтацію на розвиток. Ще за часів існування соціалістичних економічних систем вони характеризувались певною мірою зближення з ринковою економікою, характерною для Західної Європи.

Національні економіки цих країн орієнтовані на зовнішні ринки, оскільки дрібний внутрішній ринок не дозволяє вітчизняній обробній промисловості мати великий споживчий ринок для своєї продукції. Таким чином, зростає важливість імпорту товарів і послуг в інші країни, переважно країни-члени Європейського Союзу. Крім того, у країнах цієї групи сектор МСП добре розвинувся під час процесу переходу економіки до ринкових умов. Це стає ще однією перевагою, яка допомагає вітчизняному виробництву швидко адаптуватися до високосучасних вимог у сферах НДДКР, стандартизації та уніфікації товарів і послуг.

На відміну від країн першої групи, країни другої групи (Польща, Угорщина, Словаччина) – це країни з більшою територією, населенням, розвиненою промисловістю та розвиненим сільським господарством. На

відміну від країн першої групи, характери зв’язку між обсягом зовнішньої торгівлі та ВВП Польщі, Словаччини та Угорщини показує, що ці країни мають меншу економічну відкритість і тому характеризуються нижчим рівнем інтегрованості на спільний європейський ринок (хоча експорт та імпорт товарів і послуг мають високу питому вагу в національному ВВП). Помірні торговельні відносини другої групи країн з Європейським Союзом пояснюються не лише низьким рівнем інтегрованості в європейські та міжнародні ринки, а й наявністю альтернативних торгових партнерів. На відміну від зовнішньоекономічної сфери країн першої групи, система зовнішньої торгівлі країн другої групи характеризується тісними зовнішньоторговельними зв'язками з пострадянськими країнами та країнами Азії.

Польща, Словаччина та Угорщина успадкували більш незбалансовану економічну структуру, ще не повністю адаптовану до вимог вільного ринку: рівень інституційної підготовки політиків і суспільства був низьким, брак фінансового капіталу, особливо у виробничому секторі, для економічного розвитку. розвивати наукову економіку, централізовану планову економіку та неринкове управління. Іншою характеристикою другої групи країн ЦСЄ є наявність великих промислових підприємств і потужне сільськогосподарське виробництво, тому національна економіка повинна забезпечувати внутрішні потреби країни в споживанні. Низький рівень накопичення можливостей економіки, низький рівень розвитку внутрішнього ринку, слабкість наукоорієнтованої економіки призводять до зниження рівня конкурентоспроможності національних компаній.

Різницю в результатах, досягнутих двома групами ЦСЄ, слід пояснити існуючими відмінностями в процесі переходу до зовнішньої торгівлі. Країни першої групи швидко досягли комплексної міжнародно-правової інтеграції у світовий економічний і торговельний простір на засадах європейської інтеграції. Їм вдалося створити організаційні, економічні, правові та технічні

умови для підвищення внутрішньої та зовнішньої конкурентоспроможності національних товарів і послуг; гармонізувати систему стандартизації відповідно до вимог екологічної безпеки, технології та економічної доцільності; визначити умови системи захисту пріоритетних галузей економіки з максимальним використанням механізмів розвитку ЄС; продовжувати нарощувати експорт при підвищенні рівня раціоналізації імпортних промислових товарів; здійснити процес диверсифікації зовнішньої торгівлі.

Ці країни запровадили додаткові правові та нормативні умови для захисту ефективних національних виробників, забезпечивши ефективні механізми захисту від недобросовісної конкуренції з боку національних компаній.іноземна компанія. Заходи щодо забезпечення прозорості національних законів цих країн та поширення інформації серед вітчизняних виробників про існуючі та нові правила, закони, процедури та правила, що стосуються зовнішньої торгівлі в межах Європейського Союзу, набули великого значення.

Ступінь меншої залежності зростання ВВП країн ЦСЄ другої групи від імпорту та експорту товарів і послуг визначається специфічною спрямованістю механізму адаптації до внутрішнього ринку. Угорщина, Словаччина та особливо Польща мають більш вільні та відкриті національні ринки. Однак саме акцент на задоволенні внутрішнього попиту та внутрішніх ринків зміцнить економічні позиції цих постіндустріальних країн у системі міжнародної торгівлі.

У процесі дослідження впливу інтеграції на країни ЦСЄ важливим є вивчення впливу економіки країн Західної Європи на економіку країн ЦСЄ. Для з’ясування впливу країн ЄС на економіку країн ЦСЄ використано квартальний індекс промислового виробництва 15 країн Європейського Союзу (EUZt) за період 1998-2021 рр., розрахований за даними публікації МВФ «International Financial Statistics» [32]. Досліджено вплив індексу EUZt

на основні макроекономічні показники, що характеризують ступінь залежності економічної системи від інтеграційного процесу.

Результати тесту Грейнджера показують відсутність впливу динаміки промислового виробництва на експортні показники, зафіксовані в країнах ЄС-15 у 4 досліджуваних країнах – Угорщині, Польщі, Словенії та Чехії (ЄЕС-4) (табл. 2.4). Гіпотезу про те, що EUZt не впливає на обсяги імпорту, можна відхилити лише для однієї країни: Чеської Республіки. Найбільш повна залежність національного виробництва від показників промислового виробництва в країнах ЄС-15 спостерігається в Угорщині, де певною мірою можна відкинути гіпотезу про відсутність цього впливу 1% статистична значущість. Дещо слабший вплив EUZt на INDt має місце в Польщі, тоді як у двох інших країнах (Словенія та Чехія) все свідчить про те, що промислове виробництво не залежить від показників інших країн ЄС-15.

Найбільш вдалою видається гіпотеза про наявність залежності рівня інфляції споживчих цін від динаміки промислового виробництва в ЄС-15, що дозволяє зробити припущення про високий ступінь залежності цінових факторів від циклу економічної активності. . Отримані результати дозволяють припустити, що процес європейської інтеграції створює безпосередній поштовх для зростання виробництва, який не обов’язково передбачає збільшення обсягів зовнішньої торгівлі.

Для врахування можливих взаємних причинно-наслідкових зв'язків додатково оцінено моделі структури промислового виробництва, інфляції та безробіття з урахуванням можливих ендогенних зв'язків цих показників з показниками експорту та імпорту, а також з промисловим виробництвом. динаміка в ЄС-15. Детальні результати найважливіших функціональних залежностей проаналізовано в таблиці. 2.4.

Таблиця 2.4

Тест Гренджера щодо взаємної причинності між показником промислового виробництва в ЄС-15 та показниками експорту-імпорту й промислового виробництва у країнах ЦСЄ

Країна	Статистична гіпотеза			
	EUZ не впливає на *IND*	*EUZ* не впливає на *EXPORT*	*EUZ* не впливає на *IMPORT*	*EUZ* не впливає на *CPI*
Словенія	0,4490 (0,506)	0,8980 (0,347)	0,8390 (0,364)	12,7410 (0,002*)
Чехія	0,1810 (0,333)	0,3630 (0,698)	2,5740 (0,039**)	2,7450 (0,073***)
Польща	3,5360 (0,064***)	1,4250 (0,236)	0,1810 (0,671)	5,1080 (0,003*)
Угорщина	7,9710 (0,006*)	0,1490 (0,701)	0,2270 (0,635)	0,8370 (0,478)

Джерело: розраховано автором

Серед чотирьох проаналізованих країн ЦСЄ зростання експорту є рушійною силою промислового виробництва, при цьому найсильніше зростання зафіксовано в Чеській Республіці та Польщі (таблиця 2.5). При цьому зростання експорту лише сприяє зниженню безробіття в Словенії, тоді як у Польщі спостерігається протилежний ефект. Подібним чином експорт прискорює інфляцію в Чехії, але зменшує інфляцію в Словенії.

Процес «зсуву» національного промислового виробництва у збиток імпорту спостерігається лише в Угорщині. В Угорщині, як і в Польщі, зростання імпорту призвело до зниження безробіття, але водночас супроводжувалося посиленням інфляційного процесу. Можна припустити, що такий ефект створюється завдяки політиці плаваючого обмінного курсу, згідно з якою знецінення грошової одиниці (через збільшення імпорту) впливає на збільшення експорту та промислового виробництва, але разом з тим прискорює рівень інфляції.

Таблиця 2.5

Отримані результати емпіричної оцінки функціональних залежностей промислового виробництва й експорту-імпорту

	Угорщина	Польща	Словенія	Чехія
Вплив країн ЄС-15 на рівень інфляції	–	–	–0,6390 (–1,658***)	0,3190 (1,991**)
Вплив країн ЄС-15 на експорт	1,3160 (1,968**)	0,9040 (1,652***)	0,9430 (2,283**)	–
Вплив країн ЄС–15 на рівень безробіття	–	–	–3,7060 (–2,093**)	–
Вплив експорту на промислове виробництво	0,1090 (3,053*)	0,3730 (8,488*)	0,2140 (4,151*)	0,3050 (2,407**)
Вплив країн ЄС-15 на імпорт	–	–	–0,8180 (–1,741***)	–
Вплив експорту на рівень безробіття	–	0,3730 (8,488*)	–0,6340 (–3,206*)	–
Вплив імпорту на промислове виробництво	–0,0660 (–2,007**)	–	–	–
Вплив експорту на рівень інфляції	–	–	–0,2080 (–2,681*)	0,0760 (2,613*)
Вплив імпорту на рівень безробіття	–1,8000 (–2,505**)	–0,4430 (–2,486**)	–	–
Вплив імпорту на рівень інфляції	0,0750 (2,604*)	0,1030 (2,528**)	–	–

Джерело: розраховано автором

Стимулюючий вплив країн ЄС-15 здійснюється в основному через збільшення експорту (це стосується не лише Чехії). Сприятливий характер скорочення масштабів імпорту, зниження безробіття та стримування інфляції відбувся лише в Словенії, що можна вважати сприятливим фактом для євроінтеграційного процесу, оскільки країна традиційно вважається найбільш передовою з цих проблемних суб'єктів.

На закінчення слід зазначити, що використання фіктивної змінної Integration (0 – для періоду 1990: Q1-2004: Q2, 1 – для даних після приєднання до ЄС) показує, що Словенія не вступила до Європейського Союзу. впливають на будь-які зміни аналізованих показників. Цей наслідок

ще раз підтверджує глибину інтеграційного процесу в цій країні. Тобто необхідні переходи відбулися ще до вступу до Європейського Союзу, тому ця подія не вплинула на подальшу динаміку основних макроекономічних показників. Сприятливий вплив членства в ЄС на промислове виробництво спостерігався лише в Польщі. Обсяги імпорту також впали, а рівень безробіття знизився. Загалом, Польща є явним бенефіціаром членства в ЄС. Зменшення безробіття та контроль над інфляцією є, по суті, ймовірними наслідками вступу Чеської Республіки до ЄС, тоді як Угорщина стикається із зростанням безробіття.

Висновки до розділу

1. Здебільшого теоретичні й емпіричні дослідження демонструють переконливо позитивний вплив міжнародної торгівлі на процес економічного зростання країн («локомотивний ефект»). Велика кількість досліджень емпірично продемонструвала позитивний зв’язок між відкритістю та зростанням. Аналітики Світового банку демонструють, що політика протекціонізму знижує економічне зростання. Лише відкриті економіки можуть відчувати безумовне зближення темпів зростання з більш розвиненими торговими партнерами. Доказом позитивного впливу «переливів» у напрямку економічного зростання між діловими партнерами є емпіричні дослідження, проведені вченими, які використовували географічні характеристики для підтвердження впливу ділової співпраці на економічне зростання. Зрозуміло, що оцінка механізмів впливу торгівлі на економіку в багатьох аспектах потребує більш детального та системного аналізу.

2. Кластерний аналіз, проведений для групування країн ЦСЄ за рівнем інвестиційної привабливості, показує, що країни, що належать до першого кластеру (зона євро, Словенія, Кіпр), мають високі показники рівня безробіття, а також безробіття. зростання ВВП. Країни другої групи (Греція, Болгарія, Хорватія, Сербія, Румунія) також мають високі темпи зростання

ВВП, але низькі темпи зростання населення. Країни третьої групи (Боснія і Герцеговина, Албанія, Північна Македонія, Чорногорія) демонструють макроекономічну стабільність і відсутність стрімких змін у показниках економічного зростання. Для країн п’ятого кластеру (Україна та Молдова) характерні досить високі темпи зростання номінального ВВП та значне зниження індексу інноваційності.

3. Використання тесту Грейнджера продемонструвало існування експортної залежності динаміки промислового виробництва в Угорщині, Польщі, Словенії та Чехії. Однак немає достатніх доказів, щоб продемонструвати таку залежність від імпорту. Вплив імпорту та експорту на рівень безробіття та інфляції неоднаковий. Оцінка структурних моделей для різних країн Центральної та Східної Європи (Польща, Чехія, Угорщина, Словенія) дозволяє зробити такий висновок: у всіх країнах Центральної та Східної Європи дослідження показали, що зростання експорту є рушійним фактором економіки. промислове виробництво, найважливіші з яких знаходяться в Чехії та Польщі. Зростання експорту лише допомогло зменшити безробіття в Словенії, тоді як у Польщі спостерігався протилежний ефект. Експорт впливає на зростання інфляції в Чехії, але на зниження інфляції в Словенії. «Зсув» національного промислового виробництва імпортом спостерігався лише в Угорщині. В Угорщині та Польщі збільшення імпорту призвело до зниження рівня безробіття, але водночас призвело до швидкого зростання рівня інфляції, що є наслідком збереження режиму плаваючого обмінного курсу, коли відбувався процес девальвації валюти. (через збільшення імпорту) сприяв зростанню експорту та промислового виробництва, але супроводжувався зростанням інфляції. Стимулюючий вплив країн ЄС-15 проявляється, головним чином, у стимулюванні експорту (така залежність виявляється не лише в Чехії).

РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ

3.1. Перспектива розвитку інтеграційних процесів в країнах Східної Європи

Поглиблення євроінтеграційних процесів шляхом відкриття принципово нових ринків збуту з високими темпами економічного зростання, легшого регулювання та більш активного використання державної допомоги, ніж із західними країнами ЄС, є важливою рушійною силою соціально-економічного розвитку країн Центральної та Східної Європи. Слабші перспективи економічного зростання роблять країни ЦСЄ менш привабливими для ПІІ, ніж Сполучені Штати чи країни БРІК, а Brexit додає значної невизначеності та робить ситуацію ще більш непередбачуваною.

Отже, підвищення ефективності розвитку ЦСЄ вимагає нової політики на рівні ЄС, а також на національному та регіональному рівнях. Єдиний ринок Європейського Союзу забезпечує доступ до 500 мільйонів споживачів з високим рівнем доходів і, отже, є важливим фактором для залучення підприємств з-за меж ЄС на європейський ринок. Політика ЄС, яка створює більш сприятливі умови для заснування бізнесу в Європі та здійснення транскордонної діяльності, матиме ефект стимулювання ПІІ як у Європі, так і за її межами. У цьому контексті політика ЄС може підвищити інвестиційну привабливість для всіх регіонів ЦСЄ шляхом реалізації наступних ініціатив на рівні ЄС:

1) підтримка сталого зростання в країнах ЦСЄ. Політика ЄС може сприяти створенню нових робочих місць, підвищенню конкурентоспроможності бізнесу, економічному зростанню, сталому розвитку та покращенню якості життя громадян ЦСЄ. Ці ініціативи включають більш тісне узгодження політики та впровадження ініціатив, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності, таких як інновації та дослідження, навчання та освіта, транс’європейські мережі Європи,

економічна інтеграція, соціальна політика та політика підтримки. Стійке зростання в усіх країнах ЦСЄ зробить регіон у цілому більш привабливим для компаній, які шукають нові можливості для розвитку бізнесу за кордоном [90].

2) зміцнити європейський спільний ринок. Ініціативи, пов'язані зі зміцненням єдиного європейського ринку, можуть включати Енергетичний союз, Єдиний цифровий ринок і Союз ринків капіталу, як описано в Плані Юнкера [94]. З удосконаленням Єдиного цифрового ринку підвищення прозорості та стандартизація правил захисту споживачів і даних розглядається як шлях вперед. Це також стосується покращення умов для транскордонної передачі авторських прав і ліцензій.

3) забезпечити регулятивну, політичну та правову передбачуваність у ЦСЄ. ПІІ в основному передбачають великі інвестиції в основні фонди (наприклад, у виробничі підприємства, будівлі та обладнання), тому інвестори чутливі до будь-яких факторів, які спричиняють ризик для їхніх інвестицій. Стабільне регуляторне, політичне та регуляторне середовище в країнах ЦСЄ може зменшити ризики ПІІ в регіон (особливо ті, що пов'язані з Brexit). Для транскордонних інвестицій, здійснених компаніями за межами ЄС, захист інвесторів згідно з інвестиційними договорами Європейського Союзу може бути надзвичайно важливим;

4) інтеграція країн Центральної та Східної Європи з іншими державами світу. Транспортна політика Європейського Союзу, спрямована на покращення доступу до Європи, надасть компаніям у ЦСЄ кращі можливості для оптимізації їхніх глобальних мереж, що зробить ЦСЄ привабливішими, ніж для підприємств у неєвропейських країнах Європи. Крім того, доступ до зовнішніх ринків, гарантований торговельними угодами Європейського Союзу, робить ЦСЄ більш привабливим місцем для ТНК із глобальними клієнтами та операторами. Ці ініціативи також створюють більш привабливі умови для компаній ЦСЄ для розширення діяльності в Європі та

обслуговування іноземних ринків через розширення експорту.

Аналіз ПІІ як важливого елемента європейської інтеграції в ЦСЄ показує, що наступні ініціативи можуть допомогти стимулювати транскордонні інвестиції в ЦСЄ:

1) подальше вдосконалення та гармонізація нормативно-правових актів у сфері послуг. Відмінності в національному законодавстві створюють перешкоди для ПІІ. Таким чином, на основі емпіричного аналізу двосторонніх потоків ПІІ в країнах ОЕСР Дж. Фурньє виявляє [24], що послуги є одним із секторів, де відмінності в регулятивній поведінці є найбільшими. Незначний прогрес у зменшенні транскордонних бар'єрів у секторі послуг досягнуто в рамках Директиви про послуги 2006 р. Проте, як зазначено в публікації Business Europe [8], у списку пріоритетів для консолідації та розвитку внутрішнього ринку багато перешкоди спричинені «різними способами застосування та тлумачення».

2) посилити здатність переміщувати трудові ресурси країн ЦСЄ через кордони. Транскордонний рух робочої сили залишається дуже обмеженим. Публікація Business Europe [8] припускає, що мобільність робочої сили можна підвищити за рахунок підвищення професійної кваліфікації. На думку експертів ОЕСР, частина проблеми з визнанням професійних кваліфікацій полягає в надзвичайно повільному прийнятті рішень. Реалізація правила «мовчання – згода» може сприяти підвищенню рівня мобільності робочої сили [8].

3) зменшити економічне регулювання в ЦСЄ. Неоднорідність нормативних актів у країнах ЦСЄ залишається перешкодою для транскордонних ПІІ, впливаючи на підвищення витрат і ризиків, пов'язаних з інвестуванням за кордоном. Як зазначає Дж. Фурньє [24], «кожне регулювання може фактично запроваджувати особливості країни та процедури, з якими місцеві компанії більше знайомі», що є відносною перешкодою для іноземної компанії. Експерти ОЕСР підрахували [42], що

77% компаній на європейському рівні вважають «відсутність стабільності та передбачуваності законодавства значною перешкодою для їх діяльності». Крім того, Business Europe [173] зазначає, що «дуже часто для усунення перешкод не потрібне нове європейське законодавство, а радше роз'яснення або більш послідовне застосування існуючих правил».

4) зростання потоків капіталу в країнах ЦСЄ. Наявність капіталу є важливою умовою для транскордонних інвестицій. Розширення бази інвесторів, зменшення регуляторних бар'єрів і зміцнення європейської фінансової інтеграції можуть стимулювати транскордонні інвестиції, особливо від малих і середніх підприємств. Крім того, додаткові інструменти для компаній для дотримання фінансових ресурсів можуть бути способом зменшення перешкод для руху капіталу.

5) зміцнення спільного цифрового ринку. Стимулюючи розвиток інноваційних ідей, цифровізація та інформаційно-комунікаційні технології є важливими рушійними силами зростання продуктивності в розвинутих економіках [8]. Необхідно наголосити на двох ключових аспектах удосконалення Єдиного цифрового ринку. По-перше, правила захисту прав споживачів на інформацію та дані мають бути стандартизованими та прозорими. По-друге, необхідно вдосконалити транскордонне ліцензування та передачу авторських прав через національні кордони. На національному рівні існує кілька важливих передумов для того, щоб будь-який регіон залучав і підтримував ПІІ та посилював транснаціональний потенціал країн ЦСЄ. До них належать фундаментальні фактори (інституційна якість, попит, концентрація глобальних міст та іноземних компаній), на які політикам важко вплинути в короткостроковій перспективі, а також політика в різних сферах (податкові ставки, рівень заробітної плати, фізична інфраструктура, людські ресурси). капітал), витрати на кластери та зберігання), можна легше змінити.

Національні політики можуть підвищити привабливість усіх регіонів

ЦСЄ шляхом впровадження наступних ініціатив:

- Підвищення ефективності координації між органами державного управління. Ефективні інституції важливі для європейської інтеграції країн ЦСЄ (наприклад, правова безпека, політична стабільність, низький рівень корупції, чіткі положення та умови, що підтримують безпеку окремих громадян). У міру поглиблення європейської інтеграції важливо, щоб на ефективність регіонального поділу не впливали нечіткі правила та положення на національному рівні, ані дублювання обов'язків на національному рівні.різні рівні управління. Факти з реального життя показують, що різні види «єдиного вікна» для нових інвесторів стали особливо корисними в країнах з кількома рівнями влади та неефективним менеджментом.

- Забезпечення інтеграції та гнучкості ринку праці ЦСЄ. Гнучкі ринки праці створюють важливі стимули для створення нових робочих місць, особливо на підприємствах із високим ризиком, для нових стартапів і під час кризи. Гнучке трудове законодавство створить умови для розвитку бізнесу та визначення його як рушійної сили економічного розвитку, стартапів та ПІІ. Додаткові ініціативи, пов'язані зі збільшенням рівня доступу до міських центрів із сусідніх сільських районів, допоможуть підвищити мобільність та уникнути перевантаження на ринку праці. Ці ініціативи також зменшать регіональні відмінності, оскільки переваги будуть поширені на інші регіони.

- Застосовувати та здійснювати ефективну конкурентну політику. Реалізація конкурентної політики та рівне ставлення до вітчизняних та іноземних компаній допомагає мінімізувати ризики для іноземних компаній під час відкриття бізнесу в регіоні ЦСЄ. Це важливо для більшості типів регіонів, тому конкурентна політика може виграти від ефективного впровадження органами з питань конкуренції на урядовому рівні ЦСЄ.

Важливим напрямком глибшої інтеграції країн ЦСЄ в Європу є залучення інвестицій з найбільш розвинених країн ЄС у їх економіку. Зацікавленість у залученні ПІІ від внутрішньоєвропейських ТНК залежить

від впливу, який це матиме на місцевий бізнес і суспільство. Таким чином, перший елемент системи заходів щодо сприяння європейським прямим іноземним інвестиціям у ЦСЄ включає врахування порівняльних переваг країни, економічної структури, а також факторів зростання та обмежень. Метою такого картографування є визначення різних потреб у країнах Центральної та Східної Європи. Створення нових робочих місць може бути важливим в одній ЦСЄ, тоді як в іншій може бути важливим підвищення кваліфікаційних вимог до працівників. Наявність капіталу може обмежити розвиток приватного підприємництва в одній країні, тоді як в інших країнах це відбувається через адміністративні обмеження. Процес картографування може бути використаний для розробки національних і регіональних стратегій розвитку в рамках ЦСЄ, які враховують специфічні потреби регіону. Тому важливо, щоб стратегії регіонального розвитку в країнах ЦСЄ були скоординовані та базувалися на національних стратегіях.

Другим важливим фактором є картування привабливості регіонів ЦСЄ для європейських ПІІ. Розуміння набору факторів ПІІ для різних типів ПІІ, секторів або територіальних контекстів полегшує європейським політикам розробку ефективніших ініціатив для просування європейських і порівняльних ПІІ. Порівняння регіонів ЦСЄ з цими факторами ПІІ допоможе розкрити потенціал. Керівників ПІІ можна навчати на європейському, регіональному та національному рівнях. Визначення сильних і слабких сторін, а також картографування потенціалу ПІІ можна використати для розробки стратегій заохочення ПІІ, які є специфічними для країн ЦСЄ, тим самим стимулюючи зростання притоку ПІІ в ці країни.

Третій елемент полягає в оптимізації переваг, отриманих від надходження ПІІ до країн ЦСЄ, використовуючи синергію між регіональними потребами та можливостями ПІІ. Синергія від участі зацікавлених сторін у процесі формування політики зробить країни ЦСЄ більш привабливими для західноєвропейських компаній та їхнього

майбутнього розширення, що сприятиме створенню нових робочих місць.

Елементи реалізації політики розвитку транснаціонального потенціалу СЕЕС проілюстровано на рисунку 3.1, який рекомендує шукати ініціативи, які підтримують як впровадження стратегії регіонального розвитку, так і стратегію сприяння залученню європейських ПІІ до ЦСЄ.

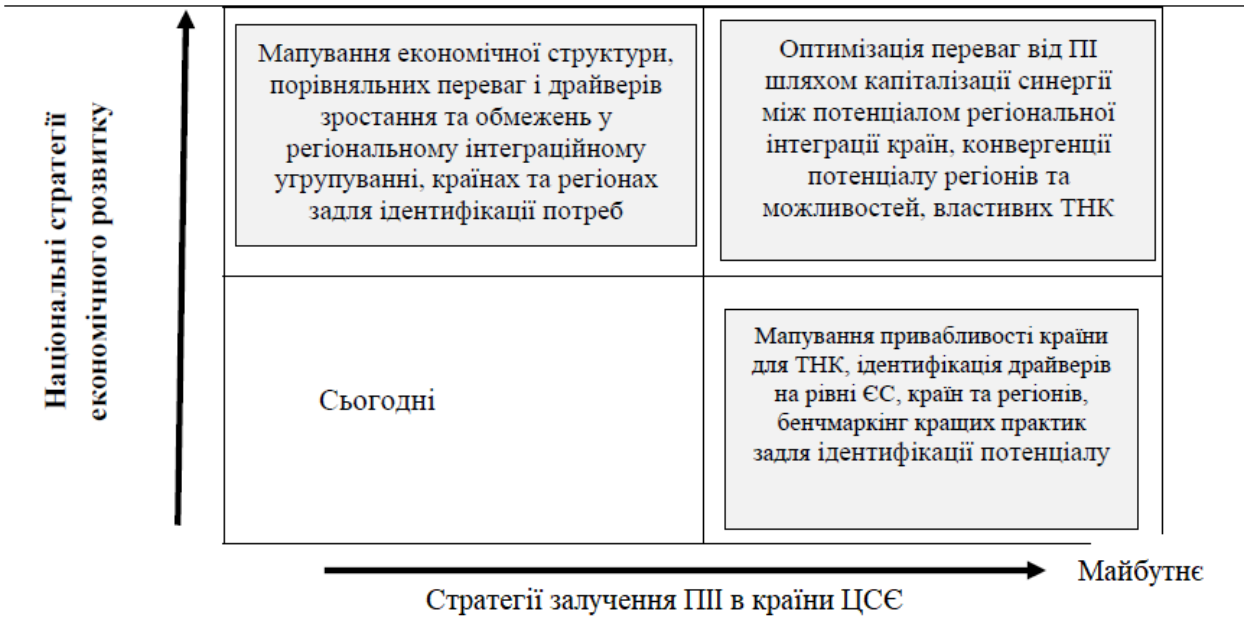

Рис. 3.1. Процеси мапінгу синергії потенціалу регіональної інтеграції і політики зростання інвестиційної привабливості країн ЦСЄ

Джерело: побудовано за [86]

Підсумовуючи, слід зазначити, що ефективність ініціатив, спрямованих на подальшу інтеграцію ЦСЄ в європейський регіон, залежить у деяких випадках від реалізації багатьох інших ініціатив. Наприклад, інвестиції в інфраструктуру ЦСЄ, яка покращує фізичну доступність у їхньому регіоні, головним чином приваблюють європейські компанії, які прагнуть оптимізувати власні ланцюжки створення вартості, якщо в той же час реалізується ініціатива щодо посилення ланцюга створення вартості в регіоні, проводиться скорочення бюрократичних процедур, оптимізація прикордонних процедур та ефективна боротьба з усіма проявами корупції на

рівні ЦСЄ.

3.2. Напрямим збалансування відносин між окремими країнами Європи

Вступ Польщі до ЄС у 2004 році відкрив новий етап у розвитку ЦСЄ. Польща та Швеція стали ініціаторами проекту «Східне партнерство», який має особливий вплив на економічні та політичні процеси в регіоні. Таким чином Польща зміцнила свою позицію одного з найважливіших лідерів у Східній Європі. Сьогодні Польща вважається успішною країною у сферах економічної модернізації, ліберальної демократії та верховенства права, пов'язаних з європейською інтеграцією. Польща розташована в географічному центрі європейського континенту і є важливою частиною країн ЦСЄ. По суті, це країна, яка є мостом між Сходом і Заходом.

Окремі дослідники по-різному описують становище Польщі на континенті. Зазвичай вони підкреслюють важливу роль «мосту» між Заходом і Сходом, цю точку зору особливо поділяють Б. Балцерович, С. Белен, а також Карський, Ю. Мерошевський. П. Грудзінський бачить Польщу як «розумного посередника» між Заходом і Сходом. Польща вважає себе пропагандистом і захисником східної політики ЄС – для цього вона використовує своє геополітичне положення, міркування безпеки та європейські амбіції [92]. Так, під час головування Польщі в Раді СС у 2011 році було підписано Угоду про асоціацію між ЄС та Україною. У 2008 році Польща та Швеція ініціювали розвиток подальшого співробітництва між російською федерацією та ЄС, а також з регіонами Азербайджану, Вірменії, Грузії, Білорусі, Молдови та України в рамках Східного партнерства.

Польща є країною, яка відіграє важливу роль на європейській арені у сфері військового співробітництва, яке активізувалося після 2004 р. Протягом останніх 15 років польські солдати служили в різних місіях, службі в Іраку, Косово та Афганістані. Збройні сили Польщі також стали сьогодні

одним із найважливіших партнерів НАТО, регулярно беручи участь у співпраці з іноземними державами. У 2016 році була створена польсько-українсько-литовська бригада, в якій українські військові становили значну меншість (трохи більше 10%).

Після здобуття Україною незалежності Польща вважає одним із найефективніших інструментів стабілізації загроз з боку рф більш тісну інтеграцію Польщі до західноєвропейських структур Позитивно. Після вступу до ЄС Польща постійно представляла Україну на форумах ЄС. Після 2014 року Польща безуспішно намагалася домогтися визнання України як потенційного кандидата Європейським Союзом, а також державами Західних Балкан, які отримали цей статус у 2000 році. У цій ситуації, в рамках політики поглиблення відносин України з ЄС, Польща та Швеція у травні 2008 р. презентував проект «Східне партнерство», спрямований на держави східного регіону. Ця ініціатива, офіційно оголошена ЄС у травні 2009 року, передбачає укладення угод про асоціацію між східними країнами-партнерами Європейського Союзу та ЄС на основі цих угод про всеосяжну та радикальну зону вільної торгівлі та скасування віз. для своїх громадян.

Фактично Польща стала регіональним лідером у ЦСЄ і конкурувала при цьому зі «старою» Європою, формуючи додаткову інституційну підтримку свого лідерства. Тому в рамках Східного партнерства розроблено флагманські ініціативи та створено експертні групи для підтримки діяльності тематичних форумів у певних сферах. Нижче наведені провідні ініціативи [92] (рис. 3.2):

1) інтегроване управління кордонами;

2) інструменти сприяння розвитку малого та середнього підприємництва;

3) розвиток регіонального ринку електроенергії, підвищення енергоефективності за рахунок використання відновлюваних джерел енергії;

4) екологічний менеджмент;

5) посилення взаємодії з питань підготовки, запобігання та запобігання наслідкам стихійного лиха та техногенних катастроф;

6) Сталий розвиток міст.

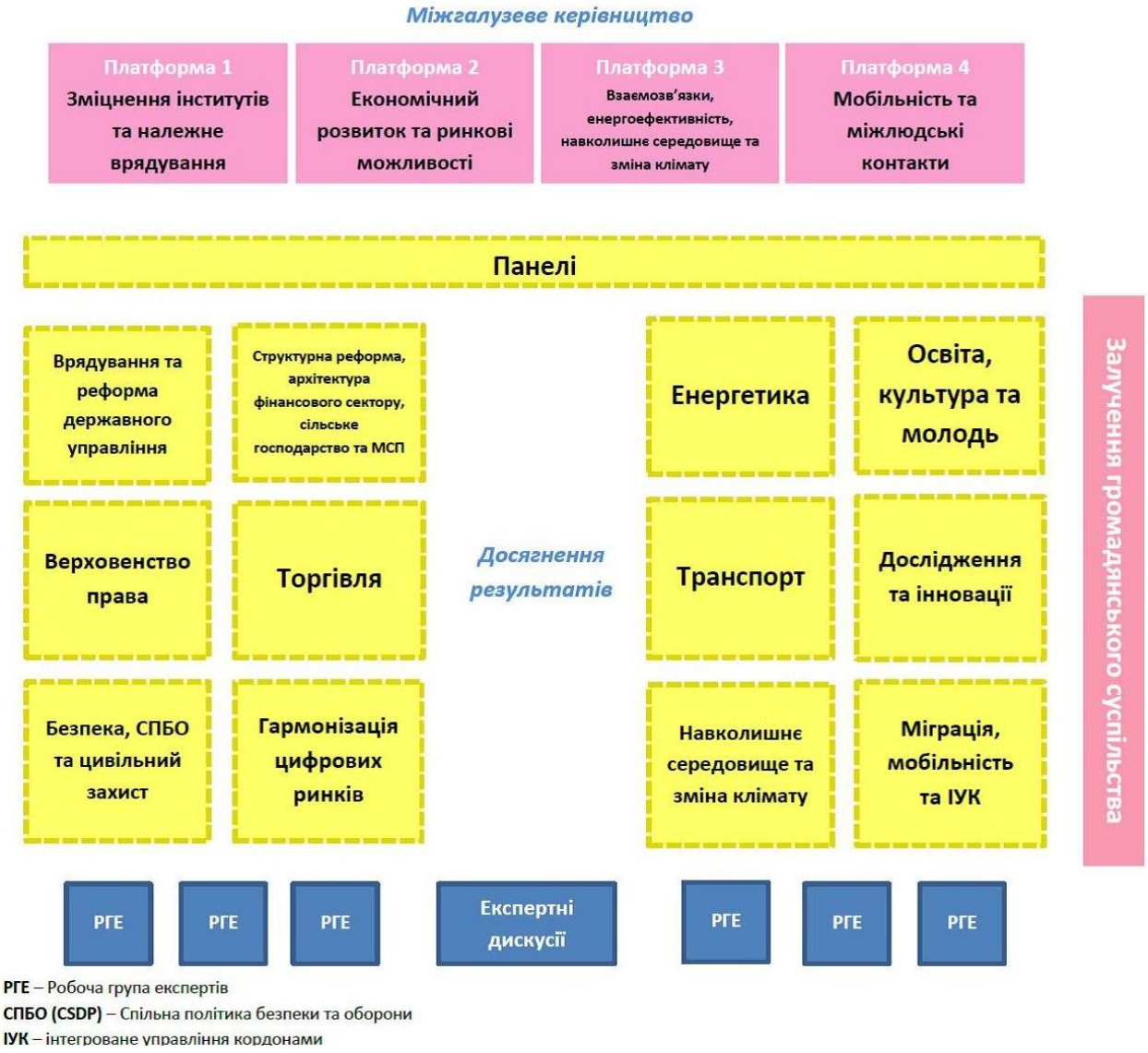

Рис. 3.2. Основні ініціативи та платформи Східного Партнерства

Джерело: [92]

Незважаючи на те, що Польща була ініціатором створення Східного партнерства, реалізацію флагманських ініціатив взяла на себе Європейська комісія, а результати розвитку цих сфер були представлені на відповідних засіданнях тематичних форумів.

Європейський Союз зацікавлений у сталому економічному розвитку,

стабільності та належному управлінні країн на своїх східних кордонах, тоді як країни Східної Європи прагнуть зміцнювати відносини з ЄС. Політика ЄС щодо цих країн є чіткою та проактивною: ЄС підтримує ці країни в їхніх прагненнях наблизитися до Європейського Союзу, допомагаючи їм проводити необхідні реформи в рамках Ради директорів. Європейський Союз. Політика сусідства. Основні пропозиції Комітету зі Східного партнерства включають прогресивні зміни у відносинах між ЄС і такими країнами, як Білорусь, Вірменія, Азербайджан, Молдова, Грузія та Україна, а партнерство дає певні переваги в таких сферах:

- створення зони вільної торгівлі з країнами Європейського Союзу;

- реструктуризація державної енергосистеми з метою підвищення ефективності виробництва енергії та зниження рівня залежності від імпорту енергоносіючого обладнання з російської федерації;

- розробка «флагманських» програм модернізації та приватизації промислових компаній;

- реалізувати програми, які вирішують проблеми великих підприємств і розвитку малих міст.

Водночас дуже важливо, щоби програми Східного партнерства не були зорієнтовані лиш на урядові інституції та не реалізовувались за допомогою виключно централізованих джерел − повноправними учасниками ініціативи «Східне партнерство» мають стати і неурядові незалежні організації. Східне партнерство має містити концептуальний і постійний політичний меседж ЄС щодо підтримки, солідарності та готовності надати додаткову відчутну допомогу країнам у здійсненні реформ, демократії до ринкової економіки та зміцненні їх територіальної цілісності та державності. Зрозуміло, що це сприятливо вплине на безпеку та процвітання країн-партнерів і європейського континенту в цілому.

Загалом можна сказати, що польські проблеми в ЄС сприймаються досить поверхнево, тому польські погляди та ініціативи часто викликають

занепокоєння та здивування, що як офіційний член ЄС ця країна може уповільнити інтеграційні процеси всередині ЄС. ЄС. обмеження певної політики, особливо безпеки та оборони. А для цього, на думку А.Чюпінського, Польща повинна відійти від скептицизму і серйозно реалізувати європейський проект у формуванні цього «стовпа», який може стати «стовпом безпеки».» Другий для Польщі [92].

У жовтні 2021 року відносини між Польщею та інституціями ЄС значно погіршилися після рішення Конституційного суду Польщі про визнання примату Конституції країни над окремими положеннями європейського права. Ліберальна опозиція Польщі публічно заявила, що це початок шляху Польщі до виходу з ЄС. Європейська комісія та Європейський парламент пообіцяли наслідки для Варшави, якщо вона продовжить сумніватися у повноваженнях інституцій ЄС. Польський уряд заперечує всі звинувачення та наполягає на своїй лояльності до ЄС. Проте представники польського уряду зазначили, що Європейський Союз не може бути «наддержавою» і відбирати повноваження у своїх держав-членів.

У відносинах між Угорщиною та ЄС існують значні розбіжності та напруженість. Аналізуючи фінансово-економічні проблеми Угорщини з 2010 по 2020 роки, конфлікти Угорщини у відносинах з ЄС загалом є ситуативними. Про це свідчить звіт Європейської комісії (ЄК) про основні макроекономічні показники розвитку Угорщини в 2013-2014 рр., опублікований у листопаді 2012 р. Фактично в цьому документі ЄК визнала успіх Угорщини. уряд. уряд для вирішення фінансово-економічних проблем країни. Це також усунуло проблеми у відносинах між ЄК та урядом Угорщини, оскільки ЄК вимагала скорочення бюджетних видатків Угорщини (переважно в соціальному секторі). Це викликало негативну реакцію та протести з боку угорського уряду. Ще у 2020 році європейське суспільство звернуло увагу на спільну заяву прем'єр-міністрів Угорщини та Польщі про те, що вони не підтримають ухвалення бюджету ЄС. На думку європейських

аналітиків [8], нові члени Європейського Союзу, які широко використовували власні фінансові інструменти та отримували фінансову підтримку з єдиного європейського бюджету, раптом почали погрожувати заблокувати ухвалення нового 7-річного бюджету ЄС. Прем'єр-міністри Польщі та Угорщини заявили, що Євросоюз втручається у внутрішні справи їхніх країн, що виходить за межі їхніх повноважень. Прем'єр-міністр Польщі Моравецький написав на своїй сторінці у Facebook, що підтримає бюджет ЄС лише в тому випадку, якщо ЄС відмовиться від планів надання фінансової допомоги новим країнам ЄС на основі поваги до принципів верховенства права.

Угорщина продемонструвала лідерство під час міграційної кризи 2015-2016 років, коли мільйони мігрантів ринули до ЄС. Угорщина, всупереч проханням ЄС, відмовилася приймати мігрантів, чим порушила європейські принципи та цінності. Міграційна криза стала серйозним викликом фундаментальним досягненням Європейського Союзу, особливо щодо існування зони вільного пересування. Окрім Угорщини, Словенія також має застосувати заходи щодо тимчасового відновлення контролю на внутрішніх кордонах ЄС.

Існує два погляди на це питання:

1) Франція, Німеччина, Італія та скандинавські країни розглядають міграційну кризу як випробування для європейської єдності та цінностей,

2) Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина та країни Балтії розглядають біженців. потоки як загроза безпеці та добробуту [92].

Тоді В.Орбан повідомив у соцмережах, що країни Вишеградської групи здобули значну перемогу, оскільки забезпечили, щоб примусовий розподіл біженців між країнами не відбувався без добровільної згоди приймаючої держави. Моравецький також відобразив це у своїх повідомленнях у Twitter, задоволений тим, що голоси Вишеградської четвірки та Польщі були прийняті одноголосно. Від початку міграційної кризи чотири країни

Вишеградської групи виступали проти обов’язкового прийняття квот біженців, що не дуже сподобалося Німеччині та європейським інституціям.

Результати засідання Європейської Ради в червні 2018 року можна представити просто так. По-перше, на практиці добровільність розміщення біженців означатиме, що жоден мігрант, який отримав притулок в ЄС, не отримає згоди від Польщі та Угорщини на поселення на їхній території. По-друге, впровадження дублінської системи перерозподілу біженців між країнами Європейського Союзу буде постійно відкладатися через відсутність розуміння. Чотири країни Вишеградської групи підтримуватимуть консенсусний підхід у цій сфері. По-третє, основний тягар розміщення мігрантів ляже на Італію, Іспанію та Грецію, навіть якщо нові центри розміщення мігрантів будуть створені в країнах ЦСЄ. Виходячи з цих результатів і враховуючи початкову позицію, Угорщина та Польща фактично виграли цей конфлікт зі «старими» європейськими країнами.

Угорський уряд під керівництвом нинішнього прем’єр-міністра В.Орбана виступає орієнтиром для Москви в регіоні та відіграє деструктивну роль не лише у відносинах з Україною, а й з іншими країнами регіону ЄС і НАТО. Після вторгнення росії в Україну прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан неодноразово висловлював свою незгоду з санкційною політикою ЄС проти російської федерації, зокрема заявляв, що санкції завдають більше шкоди Євросоюзу, ніж країні.

На початку вересня 2021 року Єврокомісія опублікувала звернення до Суду Європейського Союзу з пропозицією накласти фінансові санкції на Польщу за невиконання рекомендацій та рішень ЄК попередніх рішень Суду Європейського Союзу, зокрема щодо на функціонування Дисциплінарної палати Верховного Суду. У відповідь голова польського уряду пан Моравецький звернувся до Конституційного суду Польщі з проханням оцінити, чи певні положення європейських правових стандартів мають пріоритет над польським Основним законом чи ні. 7 жовтня 2021 року

Конституційний суд Польщі визнав верховенство деяких положень договору ЄС над Основним законом Польщі неконституційним.

Лідер опозиційної «Громадянської платформи» Д. Туск одразу після рішення Конституційного Суду наголосив, що це перший важливий крок на шляху Польщі до виходу з ЄС. Через кілька днів у Палаті представників Польщі відбулися гострі дебати між владою та опозицією. Глава польського уряду пан Моравецький наголосив, що опозиція не має власної програми дій, тому вигадала фейковий Polexit. Він назвав Д. Туска «хрещеним батьком» терміну Polexit. Польська ліберальна опозиція не заперечує, що оточення Л.Качинського не хоче прямого виходу країни з ЄС. Проте войовнича риторика щодо Брюсселя з боку політиків, які належать до провладних політичних сил, стає дедалі жорсткішою, як і конкретні дії, особливо рішення Третього Конституційного Суду Лана, є ознакою «виходу на правильний шлях». шлях, яким Британія почала йти багато років тому.

Водночас польська громадська думка не потребує виходу з ЄС. Зараз майже 90% поляків підтримують членство в ЄС [47]. Тому наведення аргументів на користь виходу Польщі з ЄС не буде політично вмотивованим будь-якою стороною, яка наважиться заявити про це публічно. Одним із можливих наслідків нинішньої непоступливої позиції Польщі у відносинах з Європейським Союзом може стати затримка Європейською Комісією ухвалення Державного плану відновлення Польщі. Таким чином, країна може отримати гроші на відновлення постковідної економіки з європейського бюджету (йдеться про 51 мільярд євро для Польщі в цілому та близько 5 мільярдів євро до кінця 2022 року) із значною затримкою.

Таким чином, для Польщі це залежить від підтримки довгострокових партнерських відносин в рамках ЄС з Францією, Німеччиною, а також з Великою Британією (яка вийшла з ЄС), а також «з будь-якою іншою державою-членом ЄС». країна. ефективно визначити її роль у європейських та євроатлантичних відносинах, а також внесок у підтримання стабільності та

безпеки, тобто перехід на позицію «creator out» соціально-економічного розвитку.

Загалом, європейська політика згуртованості може відігравати позитивну роль для країн Східної Європи та може мати на меті [175]:

- Зміцнювати промислові кластери, зосереджуючись на наявних сильних сторонах, наприклад, використовуючи платформи інтелектуальної спеціалізації, щоб допомогти регіональним і національним учасникам розробити та впровадити стратегії інтелектуальної спеціалізації, інновації та креативність (що може включати стратегії інтернаціоналізації та брендингу) (рис. 3.4).

- Посилення спроможності місцевих підприємств (наприклад, шляхом надання пакетів науково-дослідних робіт або індивідуального навчання) та зміцнення адміністративної спроможності в секторі державного управління (наприклад, шляхом підтримки інституційної (структурної та системної) реформи та підтримки персоналу на низовій основі).

- Покращити доступ до сусідніх ринків, наприклад, через інвестиції в інфраструктуру, що покращує зв'язки з більш розвиненими регіонами.

- Поліпшення інтеграції іноземних компаній у регіональні ланцюжки створення вартості, наприклад, шляхом сприяння співпраці та зміцнення ділових мереж у різних регіонах.

- Вибіркове використання стимулів для фінансових інвестицій, переважно з метою посилення впливу стратегій розумної спеціалізації для регіонів і країн Південної Європи.

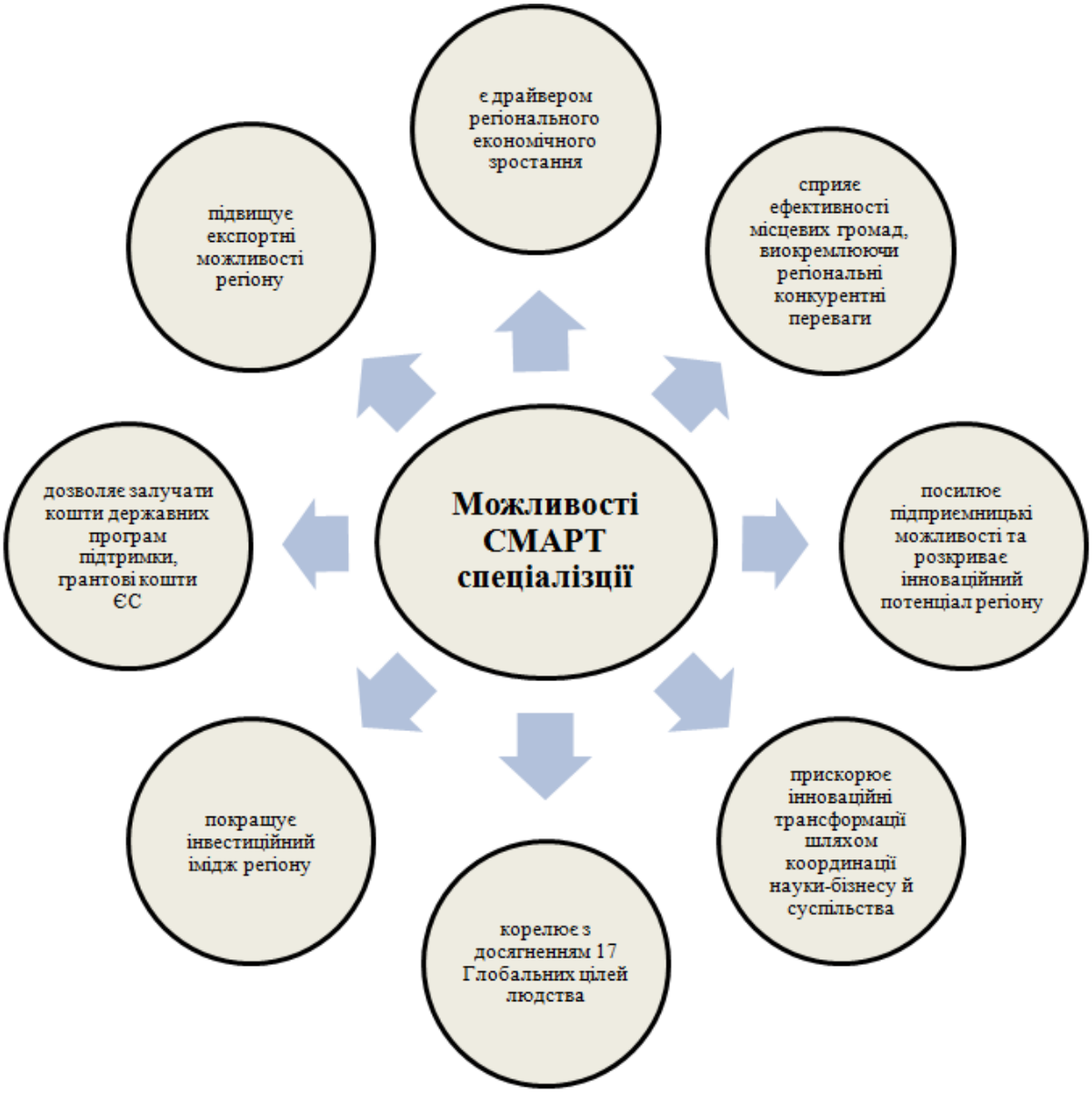

Рис. 3.4. Можливості європейської стратегії смарт-спеціалізації для регіонів країн Східної Європи

Джерело: побудовано за [18]

Таким чином, базовий підхід до розвитку країн Східної Європи має узгоджуватися з підходом розумної спеціалізації [18], запропонованим Європейською Комісією для регіонів. Намагаючись повторити успіх інших країн, політики східноєвропейських країн повинні ретельно проаналізувати існуючі територіальні фактори, а також конкретні сильні та слабкі сторони цих країн.

Висновки до розділу

1. У країнах Східної Європи сформовано багаторівневу систему управління євроінтеграційним процесом, яка передбачає участь представників державних інституцій, відповідальних за реалізацію інтеграційної політики enter Europe. асоціації та підприємства. профспілки, неурядові організації громадянського суспільства та різні освітні та наукові сектори (державні та недержавні дослідницькі організації, університети). Створено постійний механізм багатосторонньої комунікації в рамках процесу прийняття ключових рішень щодо розвитку європейської інтеграції. Описуючи перспективи країн ЦСЄ у сфері європейської інтеграції, національні уряди повинні діяти на основі багатовимірних розрахунків і оцінок, які мають враховувати різні сценарії розвитку майбутнього Європейського Союзу. В умовах високої невизначеності через руйнівні події в економіці (пандемія Covid-19, наслідки масштабної війни в Україні) країни Східної Європи повинні готуватися до різних сценаріїв одна одної та мати відповідну політичну політику. Для кожного з них сформульовано можливі інструменти та комплекси профілактичних заходів, які забезпечать уникнення масштабних негативних наслідків. Такий підхід є одним із аспектів національної безпеки ЦСЄ, якого важливо дотримуватися.

2. Найвищий рівень напруги між «старою» Європою та ЦСЄ спостерігається в Польщі та Угорщині. Східна політика Польщі, відповідно до нової ситуації в ЄС і світі, повинна продовжувати розвиватися в глибину, що може зробити внесок Польщі в євроінтеграцію. Польща має бути готовою та спроможною взяти на себе відповідальність та зобов’язання в реалізації східної орієнтації європейського політичного та соціально-економічного шляху. Це значно посилить владу Польщі в ЄС і матиме дуже конкретні наслідки. Що стосується Угорщини, то її підтримка режиму російської федерації може призвести до скорочення європейського фінансування та поступового виходу країни з європейської спільноти. Проведені дослідження

показують, що існують спільні фактори, які в майбутньому формуватимуть сприятливі перспективи для поглиблення європейської інтеграції та економічного розвитку країн Східної Європи. Це: переваги формування промислових кластерів (один із найважливіших драйверів економічного розвитку); наявність значної пропозиції робочої сили та більшої частки населення з вищим рівнем освіти; регіональна доступність (цифрова та фізична), оскільки вона тісно пов’язана з легкістю подорожі та транспортними витратами до (або з) регіону; важливість збільшення дифузії інновацій (оскільки сфери отримання нових знань і залучення співробітників до участі в НДДКР продовжуватимуть зростати); Висока концентрація ПІІ капіталу створює сигнал про низький ризик і високу прибутковість для інших потенційних інвесторів; Щільність населення за регіонами, розмір регіонального ринку (фактори, що приваблюють іноземних інвесторів); Розвиток механізмів спеціальних економічних зон у деяких країнах Південної Європи (створення більшої мотивації для потоків ПІІ капіталу в Європі та за її межами).

ВИСНОВКИ

1. Наприкінці 90-х років 20 століття 14 країн ЦСЄ змінили зовнішньоекономічну орієнтацію та висловили бажання інтегруватися в ЄС. Ці країни були визнані офіційними кандидатами на членство, і переговори про членство почалися та завершилися тим, що 10 країн стали повноправними членами в травні 2004 року (Литва, Латвія, Естонія, Мальта, Кіпр, Польща, Словаччина, Чехія, Словенія, Угорщина), потім ще дві країни з 2007 року (Румунія та Болгарія). Після підписання угод про асоціацію та обрання шляху європейської інтеграції до ЄС значно зріс обсяг торгівлі між країнами-кандидатами та Європейським Союзом, вільний рух товарів, товарів і послуг з іншими країнами ЄС. Без митного збору. Членство в ЄС призвело до збільшення додаткового імпорту капіталу. Це можна пояснити тим фактом, що після об’єднання ринку умови для ПІІ значно покращилися завдяки гармонізації правових стандартів, гармонізації монетарної та економічної політики відповідно до цілей ЄС, а також стабільності торгівлі. Довгострокові коливання процентної ставки, річний масштаб. З іншого боку, ПІІ ЄС, завдяки імпорту капіталу, новітнім технологіям і управлінським «ноу-хау», сприяють процесу модернізації економіки, підвищенню конкурентоспроможності «нових членів», а також позитивно впливає на рівень зайнятості.

2. Вигоди від розширення ЄС за рахунок країн ЦСЄ переважили потенційні загрози, тому процес триває. Входження нових країн-членів до найрозвинутішого у світі інтеграційного об’єднання стало важливим каталізатором ефективної ринкової трансформації та позитивних структурних змін в економіках цих країн. Акцент на формування єдиного внутрішнього ринку сприяв модернізації технологічної основи розвитку національних економік, посиленню їх динамізму та підвищенню рівня конкурентоспроможності. Завдяки процесу європейської інтеграції нові країни-члени ЦСЄ пропонують ефективну відповідь на виклики глобалізації та ефективніше адаптуються до сучасних і жорстких умов міжнародної

конкуренції, ніж на початку 21 століття. Досвід ЦСЄ показує, що ефективним і цілком обґрунтованим є процес об'єднання малих економік у висококонкурентні міжнародні економічні об'єднання.

3. Вплив міжнародної економічної інтеграції вимірюється статичними та динамічними ефектами. Основними чинниками, що визначають рівень і темпи статичних ефектів інтеграції, є: рівні митних тарифів; єдині митні збори для третіх країн; кількість інтегрованих країн і розмір ринку; сумісність рівня економічного розвитку країн-учасниць і рівня конкурентного розвитку між ними; розвивати торгові відносини; обсяг доставки та транзакційні витрати. Крім статичних ефектів, країни-учасниці Митного союзу в інтеграційному угрупованні також отримують низку динамічних переваг, які проявляються в розвитку подальшої інтеграції в довгостроковій перспективі. Позитивні наслідки міжнародної економічної інтеграції включають: розширення ринків споживання для виробників у країнах-учасницях через усунення обмежень доступу на ринок інших країн партнера; збільшення можливостей завдяки ефекту масштабу, якого неможливо досягти в національних економіках; посилення конкуренції, стимулювання підвищення якості продукції, застосування нових технологій, зниження цін і собівартості продукції; розширити взаємний доступ до ресурсів і технологій, збільшити інвестиції в перспективні галузі, що визначають новий науково-технічний прогрес; зросли потоки іноземного інвестиційного капіталу; розвиток ринкової інфраструктури; мінімізувати ризики під час ведення бізнесу; розширити можливості спільного вирішення соціально-економічних питань. Крім того, у процесі європейської інтеграції СЕЕС має переваги завдяки можливості отримувати капітал від Європейського Союзу, вільному переміщенню робочої сили, підвищенню безпеки та взаємній підтримці в процесі впровадження реформ зараз.

4. Багато зарубіжних й українських науковців поділяють думку щодо важливості врахування зростання рівня доходів у країнах торгових партнерів

(ефект «локомотива»). Загалом процес відкриття економіки завдяки міжнародній інтеграції сприяє економічному зростанню, але загалом вплив процесу лібералізації може відрізнятися між країнами та залежить від інституційних характеристик і структури економіки. Загалом українські вчені не поділяють оптимізму щодо позитивного впливу ступеня відкритості на процес зростання, про що свідчить негативний досвід країн Латинської Америки. Важко визначити конкретний механізм впливу рівня відкритості на зростання національної економіки.

5. На основі проведеного аналізу було виявлено, що після приєднання країн ЦСЄ до ЄС приплив ПІІ значно зріс. Проте аналіз інвестиційних відносин показує, що інвестиційна інтеграція в ЄС сповільнюється. Значний інвестиційний потенціал європейської інтеграції після приєднання до ЦСЄ ще належить розкрити. ЦСЄ не стала основним інвестиційним пріоритетом країн ЄС, як очікувалося, незважаючи на реалізацію досить ліберальної політики управління у сфері іноземних інвестицій. Водночас інвестори з ЄС-15 не змінили політики диверсифікації ПІІ та не зосередилися на ринку ЦСЄ. Наднаціональна система управління ЄС також намагалася посилити свій вплив на залучення інвестицій у період найбільшого розширення ЄС. Водночас країни Центральної та Східної Європи мають різний рівень інвестиційної привабливості. У цьому дослідженні ці країни згруповано відповідно до їх інвестиційної привабливості за допомогою кластерного аналізу.

6. Застосування тесту Грейнджера продемонструвало існування значної експортної залежності динаміки промислового виробництва в Угорщині, Польщі, Словенії та Чехії. Проте доказів такої залежності від імпорту недостатньо. Вплив імпорту та експорту на рівень безробіття та інфляції неоднаковий. Оцінка структурних моделей для різних країн Центральної та Східної Європи (Польща, Чехія, Угорщина, Словенія) дозволяє зробити наступні висновки: а) у всіх досліджуваних країнах ЦСЄ зростання експорту є рушійним фактором промислового виробництва, особливо в Чехії та Польщі.

Однак зростання експорту лише допомогло зменшити безробіття в Словенії, тоді як у Польщі спостерігався протилежний ефект; б) експорт впливає на збільшення інфляції в Чеській Республіці, але на зниження інфляції в Словенії; в) стимулюючий вплив країн ЄС-15 проявляється переважно у стимулюванні експорту (така залежність існує лише в Чехії); г) «зсув» національного промислового виробництва імпортом спостерігався лише в Угорщині; д) в Угорщині та Польщі збільшення імпорту призвело до зменшення безробіття, але водночас призвело до швидкого зростання інфляції, що є наслідком збереження режиму плаваючого валютного курсу, коли валюта втрачала ціну. валюта (через збільшення імпорту) сприяє зростанню експорту та промислового виробництва, але супроводжується зростанням інфляції

7. Механізми подальшої європейської інтеграції та стимулювання економічного зростання в країнах Східної Європи мають базуватися на використанні важелів для стимулювання потенційної синергії для посилення конкурентних переваг на національному рівні та в регіоні, а також на політиці залучення ПІІ. Це важелі національної та регіональної політики, сформовані на основі порівняльних переваг, карт економічної структури, а також драйверів зростання економік країн; скласти карту привабливості територій країни для ПІІ на основі типу ПІІ, економічного сектора та територіального контексту, щоб оптимізувати переваги, отримані від надходження ПІІ за рахунок використання ефекту синергії між потребами регіонів і можливостями, властивими область. Перетік ПІІ капіталу в регіони, координація участі зацікавлених сторін (бізнесу, державних та недержавних організацій громадянського суспільства) у розробці державної політики.

8. Останніми роками виникла низка конфліктів між країнами Центральної та Східної Європи та країнами Західної Європи, які несумісні з процесом євроінтеграції. Найвищий рівень напруги між «старою» Європою та ЦСЄ спостерігається в Польщі та Угорщині. Головною суперечкою між Польщею та Європейським Союзом є дебати щодо переваги права ЄС над

Основним законом Польщі. Водночас політика Польщі «Погляд на схід» відповідно до нової ситуації в ЄС і світі може сприяти просуванню європейської інтеграції. Польща має бути готовою та спроможною взяти на себе відповідальність та зобов'язання в реалізації східної орієнтації європейського політичного та соціально-економічного шляху. Це значно посилить владу Польщі в ЄС і матиме дуже конкретні наслідки. Для Угорщини основною причиною протистояння з ЄС є відсутність міграційної підтримки з боку Євросоюзу та постійні дії на підтримку російського злочинного режиму. Підтримка Угорщиною режиму російської федерації може призвести до скорочення європейського фінансування та поступового виходу країни з європейської спільноти. Проте серед населення Угорщини та Польщі рівень підтримки процесу розпаду ЄС дуже низький.

Досвід країн Східної Європи містить важливі уроки для України на шляху глибокої інтеграції до Європи. По-перше, необхідно перевести високий рівень підтримки всередині ЄС у практичні заходи для поглиблення євроінтеграції та запобігання поверненню політичної «втоми» в ЄС після нового процесу розширення. По-друге, важливо досягти політичного консенсусу між усіма внутрішніми політичними силами щодо стратегічної важливості членства в ЄС. Крім того, важливо повноцінно інформувати громадян про те, що повноправне членство вимагатиме системної та тривалої роботи та не може бути досягнуте «швидко». По-третє, Україна повинна посилити свою інформаційно-просвітницьку роботу та дипломатичні відносини з сусідніми країнами-членами ЄС та країнами, які скептично ставляться до процесу розширення ЄС, щоб усунути двосторонні суперечки, які можуть перешкодити прогресу.Напрямок європейської інтеграції України. По-четверте, компетентний державний апарат і сильні демократичні інституції – це те, що хочуть бачити в Україні майбутні сусіди ЄС і українці. По-п'яте, важливим елементом зміцнення європейської інтеграції є прискорення фундаментальних реформ (щодо боротьби з корупцією, верховенства права

тощо), реалізація яких сприятиме полегшенню процесу Переговорний процес щодо вступу відповідно до процедур країни-кандидата. Зрештою, без значного прогресу в цих сферах реформи переговори не будуть успішними. Досвід країн Східної Європи показує, що європейська інтеграція є складним процесом, який формується політичними домовленостями та компромісами, але головним чинником у ньому мають бути поступ і досягнення країни-кандидата у сфері євроінтеграційних реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Arya, N. Intraregional Geopolitical Imaginaries in Europe: Hungary and Poland vs. France and Germany / N. Arya // Geopolitics. – 2022. – No. 1. – P. 1-35.

2. Arora, V. How Much Do Trading Partners Matter for Economic Growth / V. Arora, A. Vamvakidis // IMF Working Paper. – 2022. – № 04/26. – 21 p.

3. Babetskii I. Exchange rate regimes and shock asymmetry: the case of the accession countries / I. Babetskii, L. Boone, M. Maurel // Journal of Comparative Economics. – 2014. – Vol. 32. – No. 2. – P. 212–229.

4. Berg, A. Trade, Growth, and Poverty: a selective survey / A. Berg, A. Krueger // IMF Working Paper. – 2022. – № 30. – 51 p.

5. Bosnia and Herzegovina. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/ countries/detailed-country-information/bosnia-herzegovina_en

6. Bulgaria in EU [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/membercountries/bulgaria_ en.

7. Bull, H. The Anarchical society: A Study of Order in World Politics / H. Bull. – London: Macmillan, 1977.

8. Business Europe. Business Europe contribution to the upcoming Internal Market Strategy for Europe Priorities and recommendations for a better functioning single market. – Brussels, 2019.

9. Cecchini, P. The European challenge: 1992, the benefits of a single market / P. Cecchini. – Aldershot, UK: Wildwood House, 1988.

10. Code of Conduct for the Members of the European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/about-european-commission/service-standards-andprinciples/ethics-and-good-administration/commissioners-and-ethics/code-conductmembers-european-commission_en.

11. Council Regulation (EEC) No 3906/89 of 18 December 2016 on economic aid to the Republic of Hungary and the Polish People's Republic // EUR-Lex access to European Union law [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.eur-lex.europa.eu.

12. Croatia in EU [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/membercountries/croatia_en.

13. De Haan, J., Inklaar, R., Jong-a-Pin, R. Will business cycles in the euro area converge? A critical survey of empirical research / J. De Haan, R. Inklaar, R. Jong-a-Pin // Journal of Economic Survey. – 2008. – 22(2). – P. 234–273.

14. Doing Business 2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.doingbusiness.org/en/reports/ global-reports/ doing-business-2023.

15. Dollar, D. Institutions, trade, and growth / D. Dollar, A. Kraay // World Bank Policy Research Working Paper. – 2021. – № 3004. – 29 p.

16. Eastern European Borders Annual Risk Analysis 2023 / European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union (FRONTEX). – Warsaw, 2023. – 44 p.

17. Economic trends (GDP) in the Western Balkans until 2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/economic-trends-gdp-in-the.html.

18. EU Science Hub [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/jrc/en/researchtopic/smart-specialisation.

19. Europe agreement // European Comission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ec.europa.eu.

20. European Commission. Guidance Document on Indicators of Public Administration Capacity Building, Programming Period 2014-2020, Monitoring and Evaluation of European Cohesion Policy. – Brussels: European Social Fund, 2020.

21. European Statistical Recovery Dashboard [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/eurostat/data/database.

22. Fidrmuc, J., Korhonen, I. Similarity of supply and demand shocks between the euro area and the CEECs / J. Fidrmuc, I. Korhonen // Economic Systems. – 2013. – № 27. – P. 313–334.

23. Fidrmuc, J. The Endogeneity of the optimum currency area criteria, intra-industry trade, and the EMU enlargement / J. Fidrmuc // Contemporary Economic Policy. – 2014. – № 22(1). – P. 1–12.

24. Fournier, J. The negative effect of regulatory divergence on foreign direct investment / J. Fournier // Repec. – 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ideas.repec.org/p/oec/ecoaaa/1268-en.html.

25. Government effectiveness – Country rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/wb_government_effectiveness.

26. Horvath, J. Ratfai, A. Supply and demand shocks in accession countries to the economic and monetary union / J. Horvath, A. Ratfai // Journal of Comparative Economics. – 2014. – № 32. – P. 202–211.

27. Hösch, N. Lexikon zur Geschichte Südosteuropas / N. Hösch. – Sundhaussen (Hrsg.). – S. 663.

28. Hymer, S. H. Direct foreign investment and the national economic interest / Hymer, S. H. // in P. Russell (ed.), Nationalism in Canada, Toronto: McGraw-Hill, 2018. – P. 191–202.

29. Hymer, S. H. The efficiency (contradictions) of multinational corporations / S. H. Hymer // American Economic Review. – 1970. – № 60 (2). – P. 411–18 / reprinted in: Cohen, R. B., Felton, N., Van Liere, J., Nkosi, M. (eds) (1979). The Multinational Corporation: A Radical Approach / Papers by S.H. Hymer. – Cambridge: Cambridge University Press, 1979. – P. 41–53.

30. Hymer, S. H. The internationalisation of capital / S. H. Hymer // The Journal of Economic Issues. – 2016. – № 6(1). – P. 91–111.

31. Hymer, S. H. The multinational corporation and the law of uneven development' / S. H. Hymer // in Radice, H. (ed.) International Firms and Modern

Imperialism. – Harmondsworth: Penguin Books, 2017. – P. 113–35.

32. International Monetary Fund [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.imf.org.

33. Investment statistics and trends. UNCTAD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unctad.org/topic/investment/investment-statistics-and-trends.

34. Key findings of the 2023. Report on Albania [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/country_20_1794.

35. Kindleberger, C. P. European integration and the international corporation / C. P. Kindleberger // Columbia Journal of World Business. – 2016. – № (1). – P. 65–73.

36. Kocenda, E. Macroeconomic convergence in transition countries / Kocenda, E. // Journal of Comparative Economics. – 2021. – № 29. – P. 1–23.

37. Korhone, I. Some empirical tests on the integration of economic activities between the euro area and the accession countries / I. Korhone // Economics of Transition. – 2013. – № 11(1). – P. 177–296.

38. Krugman P. What's new about the new economic geography? / P. Krugman // Oxford Review of Economic Policy. – 1998. – № 14(2). – P. 7–17.

39. Lipsey, R.G. The theory of customs unions: a general survey / R.G. Lipsey // Economic Journal. – 1961. – № 70. – P. 498–513.

40. Montenegro. European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/montenegro_en.

41. North Macedonia. European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/ detailed-country-information/north-macedonia_en.

42. OECD. OECD Economic Surveys 2023. European Union. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oecd.org.

43. Pashchenko, O. V. Mechanism of the countries' investment strategies implementation in the context of international trade regionalization / O. V. Pashchenko // Бізнес-навігатор: науково-виробничий журнал. – 2019. – № 2(45). – С. 22–26.

44. Political stability – Country rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/wb_political_stability/.

45. Serbia. European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-countryinformation/serbia_en.

46. The European Neighbourhood Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.euneighbours.eu/en/policy/european-neighbourhood-policy-enp.

47. The World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.worldbank.org.

48. The World in Europe, global FDI flows towards Europe: Synthesis Report. ESPON, 2023.

49. Tracking Special Economic Zones in the Western Balkans: Objectives, Features and Key Challenges. – OECD, 2019.

50. Transparency International Index. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.transparency.org/en.

51. Treaty of lisbon amending the treaty on european union and the treaty establishing the european community [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT

52. Treaty on European Union. – Council of the European Communities. Commission of the European Communities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://europa.eu/europeanunion/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf.

53. UARD Yearbook. 2023. Volume 8. – P. 206–221.

54. United Nations Geospatial Information Section Web Site [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.

55. Vergioglou, I., Hegewald, S. From causes to consequences: Investigating the effects of differentiated integration on citizens' EU support / I. Vergioglou, S.Hegewald // European Union Politics. – № 20231465116522113574 2.

56. World Bank Indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://data.worldbank.org/indicator.

57. World Investment Report 2021: international production beyond the pandemic. – UN, 2021.

58. World Investment Report 2022: International Production Beyond the Pandemic. – UN, 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ttps://unctad.org/system/files/officialdocument/ wir2022_en.pdf.

59. Yakubovskiy, S., Sandru, S. Ways to Improve the Efficiency of the Foreign Economic Positions of Romania and Ukraine / S. Yakubovskiy, S. Sandru // Acta Universitatis Danubius. OEconomica. – 2020. – Vol 14, No 7. – P. 24–30.

60. Авраменко Н. Л. Проблеми митного контролю у контексті європейської інтеграції України / Н.Л. Авраменко, Т.М. Дорошенко, М.Е. Матвеєв // Економіка та держава. – 2022. – № 1. – С. 55-60.

61. Бжезинський З. Українцям вибирати – незалежність чи провінція у складі росії / З. Бжезинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.dw.com/uk.

62. Бураковський І. Аналіз економічних наслідків вступу України до СОТ: оновлена оцінка / І. Бураковський, О. Бетлій, В. Мовчан, В. Кравчук, К. Куценко, Н. Сисенко. – Київ. : Єдиний світ, 2008. – 130 с.

63. Гелетій М. Сучасна ситуація у регіоні Західних Балкан: криза триває / М. Гелетій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.viche.info/ journal/392/.

64. Гірман А.П. Інтеграція у міжнародних відносинах / Гірман А.П.

// Регіональні студії. – 2022. – № 63. – С. 62-67.

65. Глобальні тенденції та перспективи: світова економіка та Україна / наук. ред. В. Юрчишин. – Київ: Заповіт, 2019. – 202 с.

66. Економічний словник-довідник / [ред. С. В. Мочерний]. – Київ: Femina, 1995. – 367 с.

67. Європейський проект та Україна: монографія / А.В. Єрмолаєв, Б.О. Парахонський, Г.М. Яворська, О.О. Резнікова та ін. – Київ: НІСД, 2017. – 192 с.

68. ЄС-Україна: поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/archives/ delegations/ukraine/documents/virtual_library/ dcfta_guidebook_web.pdf.

69. Коваленко Є. О. Концептуально-методологічні засади аналізу євроінтеграційної політики / Є. О. Коваленко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2018. – Вип. 32. – С. 210-219.

70. Коваленко Є. О. Концептуально-методологічні засади аналізу євроінтеграційної політики / Є. О. Коваленко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2018. – Вип. 32. – С. 210-219.

71. Ковальова О. Наближення законодавства Європейського Союзу з правовими системами держав-кандидатів на вступ до Євросоюзу / О. Ковальова // Право України. – 20й3. – № 9. – С. 138–142.

72. Копійка В.В. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посібник / В.В. Копійка, Т.І. Шінкаренко; за ред. Л. В. Губерського. 2-е вид. – К. : Знання, 2019. – 759 с.

73. Лазебник Л.Л. Європейська інтеграція / Л.Л. Лазебник, Е.В. Прушківська. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2019. – 272 с.

74. Організація за демократію та економічний розвиток – ГУАМ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-za-demokratiyu-taekonomichnij-rozvitok.

75. Орєхова Т.В. Транснаціоналізація економічних систем в умовах глобалізації: монографія / Т.В. Орєхова. – Д.: ДонНУ, 2007. – 393 с.

76. Палагнюк Ю. В. Еволюція теоретичних основ європейської інтеграції: державно-управлінський аспект / Ю. В.Палагнюк // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2019. – Вип. 2. – С. 76-85.

77. Пащенко О.В. Особливості міжнародного інвестування в провідних регіональних торговельних *об'єднаннях / О.В. Пашенко // Проблеми системного підходу в економіці: зб*. наук. праць Національного авіаційного університету. – 2017. – Вип. 3(59). – С. 14–21.

78. Пащенко О.В. Регіональні торговельні угоди як спосіб залучення міжнародних інвестицій в національну економіку О.В. Пашенко // Теорія і практика сучасної науки: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15–16 червня 2017 р.). – Київ: МЦНД, 2017. – С. 61–62 (0,2 д. а.).

79. Печенюк І.С. Сутність і зміст сучасних світових інтеграційних процесів у системі міжнародних відносин / І.С. Печенюк, В.Г. Новікова // Nauka i studia. – 2022. – № 10.

80. Підоричева І.Ю. Проблеми та стратегічні напрями інтеграції України до Європейського дослідницького простору: За матеріалами наукового повідомлення на засіданні Президії НАН України 22 грудня 2021 року / І.Ю. Підоричева // Вісник Національної академії наук України. – 2022. – № (2). – С. 74-84.

81. Резолюція Європейського Парламенту щодо України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a37#Text.

82. Ровенський А. Чи є перспективи європейської інтеграції у республік Західних Балкан? / А. Ровенський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://interfax.com.ua/news/blog/741342.html.

83. Сиченко В.В. Трансформація державного управління в умовах глобальних та євроінтеграційних вимірах / В.В. Сиченко, М.В. Лукашук

// Вчені записки. – 2022. – № 89.

84. Созінова Є. І. Архітектоніка трансформацій економіки країн Південно-Східної Європи в контексті процесу розширення Євросоюзу / Є.І. Созінова // Економічний простір. – 2018. – № 106. – С. 45–57

85. Созінова Є.І. Структурні наслідки для економіки Болгарії від інтеграції до європейського інвестиційного ринку / Є.І. Созінова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2018. – Випуск 2(12), Том 2. – С. 119–131.

86. Созінова Є.І. Моделювання процесу конвергенції країн Південно-Східної Європи з країнами ЄС / Є.І. Созінова, Т.В. Орєхова // Економіка і організація управління. – 2020. – № 4. – С. 53-64.

87. Стан співробітництва України в рамках ОЧЕС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/oches/stan-spivrobitnictva-ukrayini-vramkah-oches.

88. Створення зони вільної торгівлі ГУАМ є нашим безумовним пріоритетом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/news/stvorennya-zoni-vilnoyi-torgivliguam-ye-nashim-bezumovnim-prioritetom-oleksij-goncharuk.

89. Тиркус Ю.С. Теоретичні засади дослідження процесів політичної інтеграції / Ю.С. Тиркус // Вісник СНТУ. Сер. : Політологія. – 2019. – Вип. 145. – С. 100-104.

90. Транснаціоналізація і конкурентний розвиток національних економік: теорія і практика країн, що розвиваються: монографія / за наук. ред. Л.В. Руденко-Сударєвої. Вид. 2-ге, доп. – Київ: КНЕУ, 2018. – 270 с.

91. Тригуб О. І. Теоретичні засади європейської інтеграції / О.І. Трегуб // Грані. – 2018. – № 9. – С. 148-153.

92. Турчин Я.Б. Перспективи розвитку ініціативи ЄС “Східне партнерство” в умовах сучасних геополітичних викликів / Монографія / Я.Б. Турчин, О.Я. Івасечко, О.О. Цебенко, І.Ю. Сухорольська, Д.Т. Рослонь. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2022. – 224 с.

93. Угода про асоціацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://eu-ua.kmu.gov.ua/uhoda-proasotsiatsiiu.

94. Фіалко А. Проблеми і перспективи інтеграції України до ЄС / А. Фіалко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/ journal_pos.php?y= 2000&cat=9&pos=26.

95. Черкас Н.І. Глобальна економічна мережевізація у конкурентному зростанні країн / Л. Антонюк, Н. Черкас // Міжнародна економічна політика, 2019. – № 31(2). – С. 82-100.

96. Шевчук В. Відкритість трансформаційних економік для зовнішньої торгівлі: емпіричні оцінки / В. Шевчук // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2016. – № 1. – С. 6-10.

97. Шевчук В. Євроінтеграція і економічне зростання / В. Шевчук // Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення. – 2021. – № 115.

98. Шевчук В. О. Можливості ренесансу вітчизняних СЕЗ/ВЕЗ на інвестиційно-інноваційній основі в Україні / В. О. Шевчук, Н. І. Черкас // Проблеми розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах. – 2017. – С. 24-30.

99. Шевчук В.О. Особливості відхилень від рівноважного номінального обмінного курсу в країнах ЦСЄ / В.О. Шевчук // Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення. – 2023. – С. 207.

100. Якубовський С.О. Національна конкурентоспроможність економіки України та її вплив на місце країни в глобальних і регіональних економічних процесах / С.О. Якубовський, Г.Г. Шкабарін // Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин: монографія. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. – С. 338–356.

101. Ямпольська Л. Європейська інтеграція у спектрі концептуальних підходів другої половини XX–початку XXI ст. / Л. Ямпольська // Scientific Collection «InterConf+». – 2022. – № 24 (121). – С. 196-206.

Додаток А

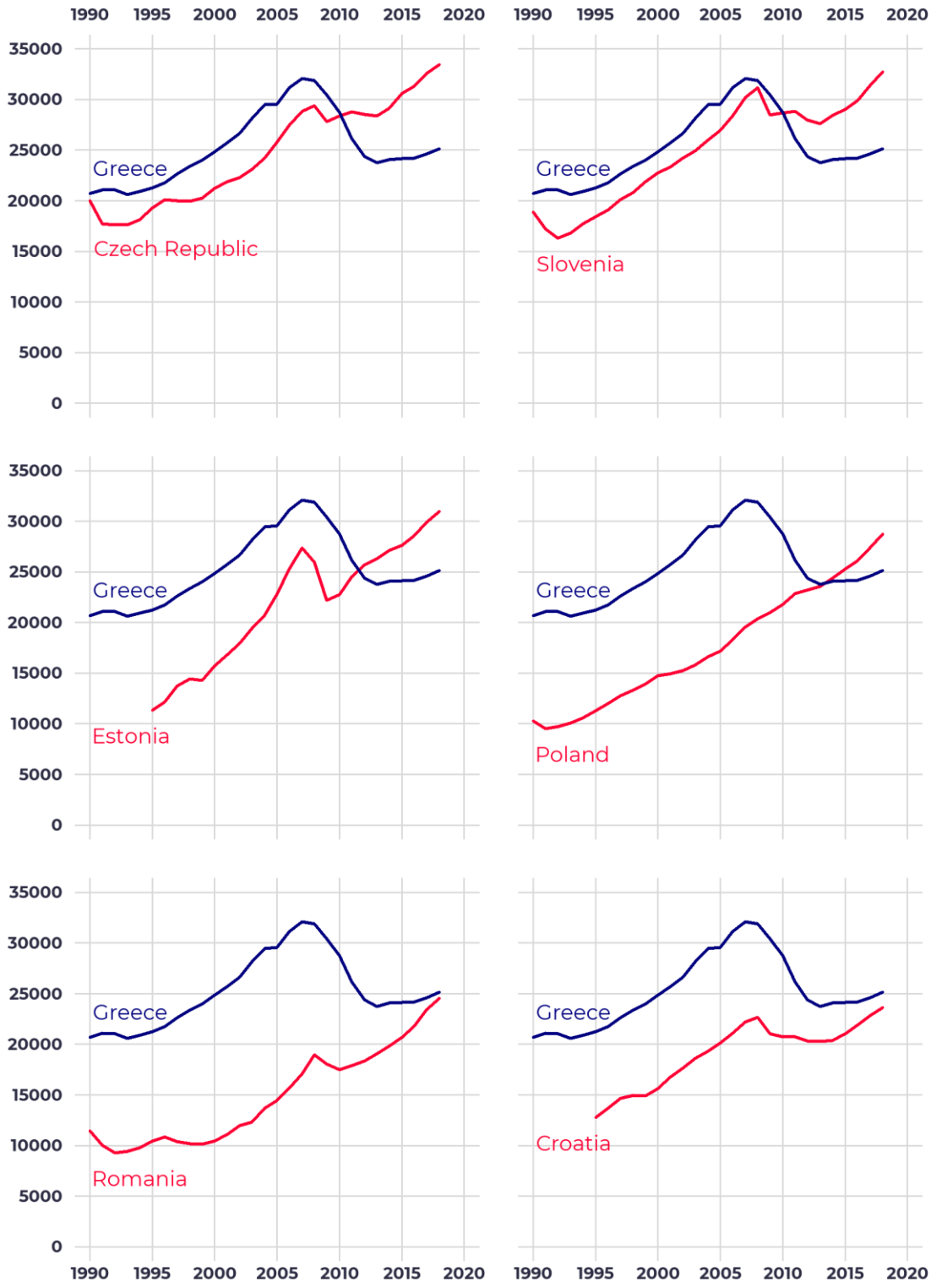

Рис. А.1. Порівняння динаміки ВВП на душу населення (з врахуванням ПКС у цінах 2011 р.) у Словенії, Чехії, Естонії, Румунії, Польщі, Хорватії та Греції у 1990-2020 рр., дол. США

Джерело: [47]

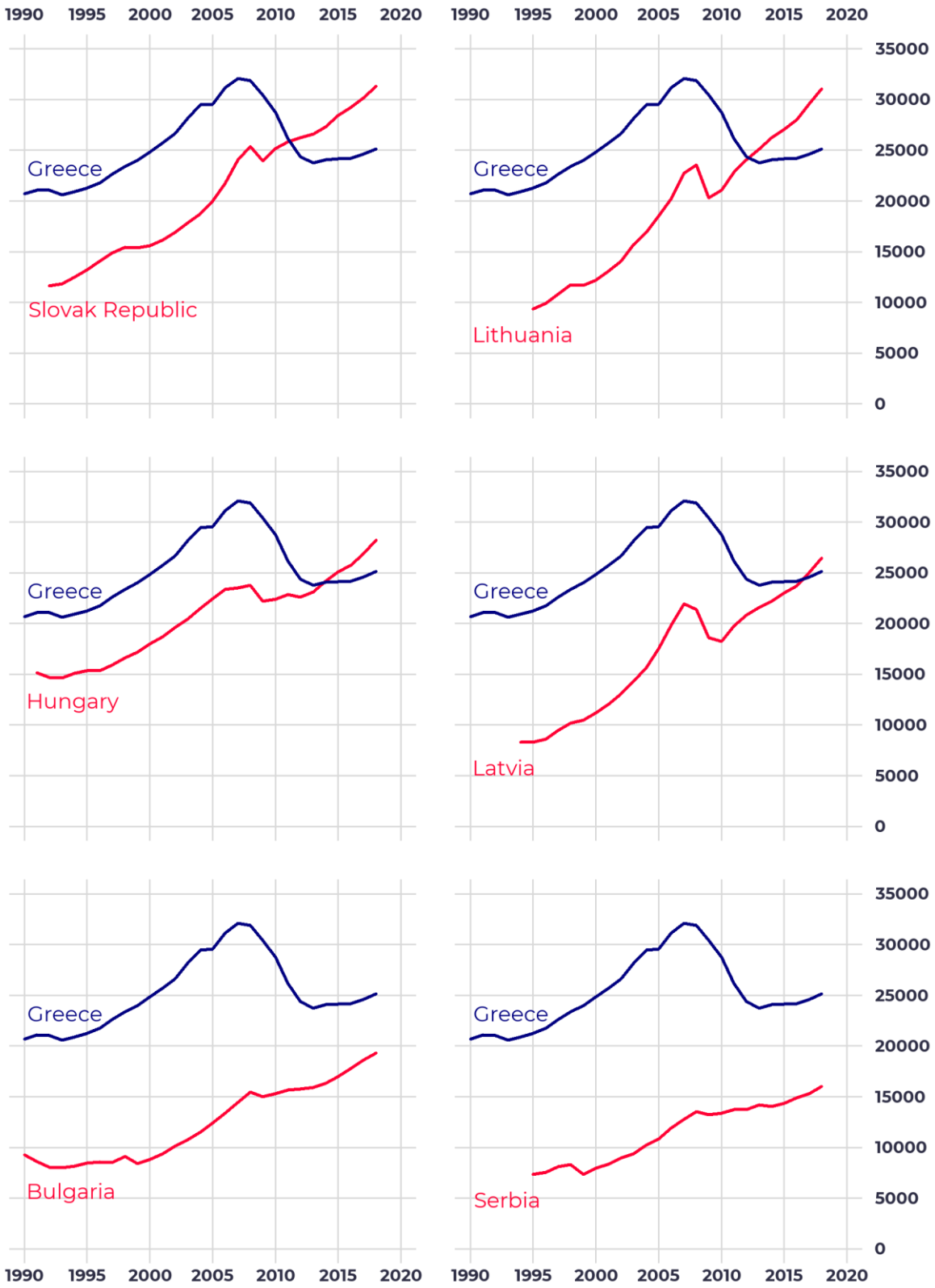

Рис. А.2. Порівняння динаміки ВВП на душу населення (з врахуванням ПКС у цінах 2011 р.) у Литві, Латвії, Словаччині, Болгарії, Угорщині, Сербії та Греції у 1990-2020 рр., дол. США

Джерело: [47]

Додаток Б

Таблиця Б.1

Діючі СЕЗ в окремих країнах Південної Європи

Країна	Назва СЕЗ	Розмір (га)	Кумулятивні інвестиції, млн Євро	Кількість інвесторів
Північна Македонія	Skopje 1	140	208	12
	Skopje 2	97	25	1
	Stip	206	12	3
	Tetovo	95	н/д	1
	Prilep	67	20	2
	Struga	30	15	2
	Strumica	25	н/д	1
	Kichevo	30	15	1
Боснія і Герцеговина	Vogosca	11	н/д	30
	Visoko	17	н/д	23
	Holc (Lucavac)	7.5	н/д	1
	Hercegovina (Mostar)	44	н/д	41
Сербія	Pirot	116	266	16
	Zrenjanin	98	12	5
	Subotica	44	77	5
	Novi Sad	75	4	6
	FAS Kragujevac	176	1278	7
	Sabac	244	4	1
	Uzice	55	39	6
	Krusevac	65	1	1
	Smeredovo	143	6	6
	Svilajnac	33	1	1
Чорногорія	Bar (Free Port)	130	36	5

Джерело: [49]

Додаток В

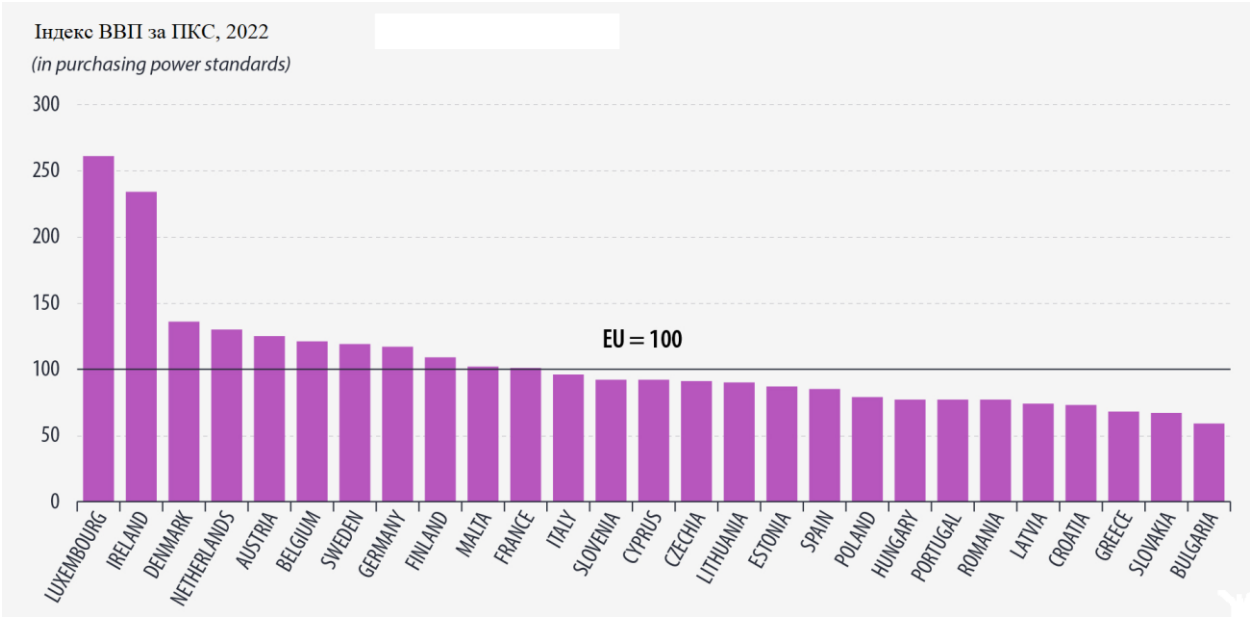

Рис. В.1. Порівняння показника ВВП на душу населення з врахуванням ПКС у 2022 р. в країнах ЄС (ЄС = 100%)

За: [21]

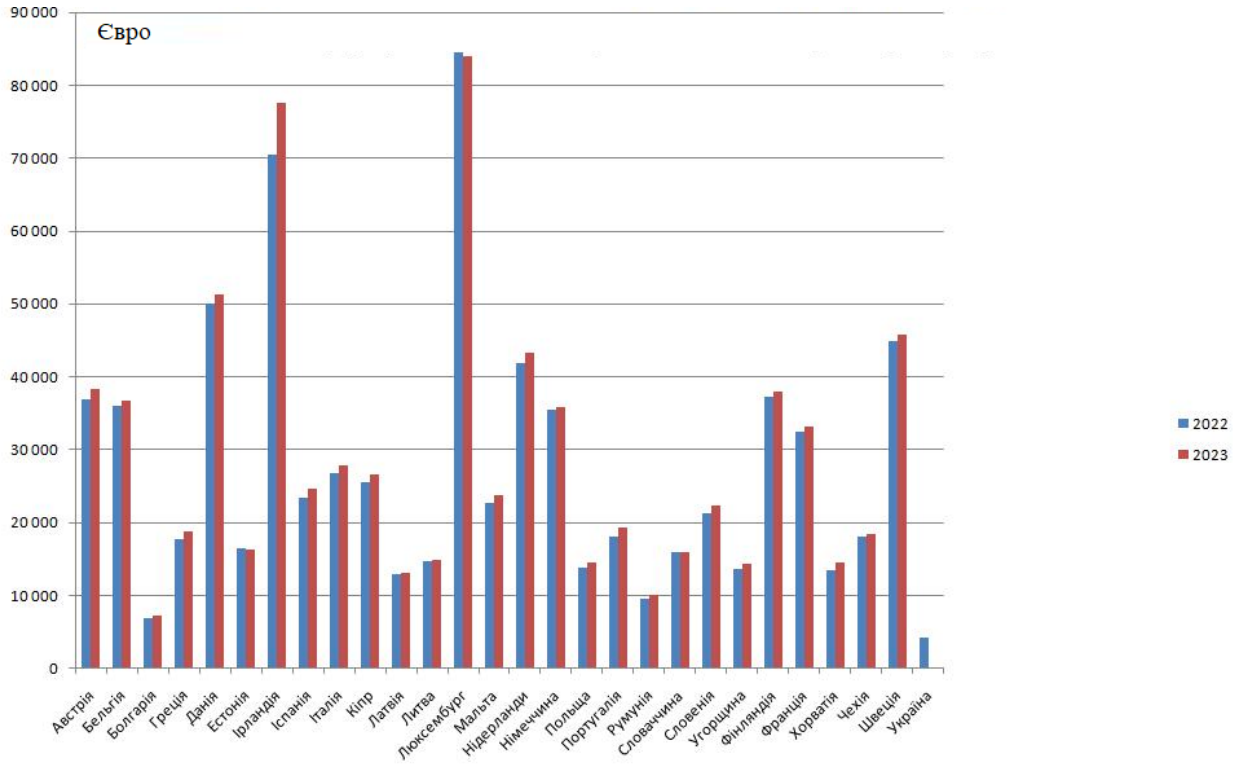

Рис. В.2. Реальний ВВП на душу населення в країнах Європи та в Україні у 2022-2023 рр., Євро (2023 р. – оцінка)

За: [21]